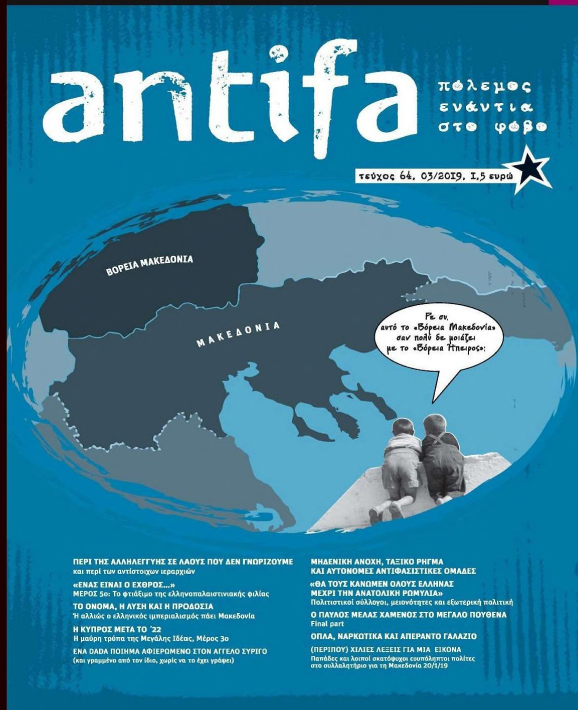
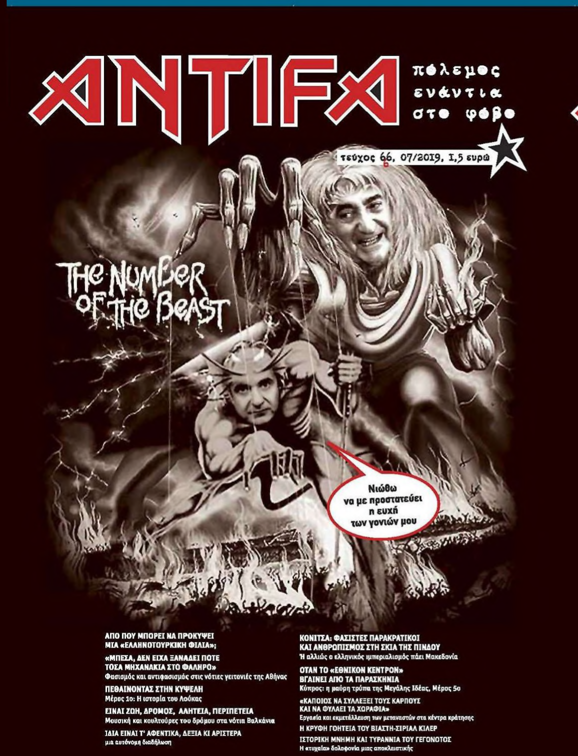

antifa
πόλεμος ενάντια στο φόβο
τεύχος 62, 10/2018, 1,5 ευρώ
Νίκο, μου ήρθε μια καταπληκτική ιδέα για τα Βαλκάνια
Μπράβο Πάνο. Πολύ ωραία η ιδέα μου!!
ΕΙΝΑΙ Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΧΩΡΙΣ ΣΒΑΣΤΙΚΑ
Μπάτσοι, Μαφιόζοι, μαγαζάτορες στην Ομόνοια
«ΕΝΑΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΕΧΘΡΟΣ...»
ΜΕΡΟΣ 3ο: Ανακαλύπτοντας την «άμεση δημοκρατία» στα πετρέλαια του Καντάφι
ΦΤΙΑΧΝΟΝΤΑΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ
Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 1ο
ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΓΙΑΤΙ Η ΜΟΡΙΑ ΗΛΘΕ ΠΑΛΙ ΣΤΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ • Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ «ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ «ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΚΑΜΜΕΝΟΥ»...
«ΤΟ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ»
Το ταξίδι της εργατικής δύναμης από τον Ευφράτη στον Ρήνο
Ο ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ ΧΑΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΟΥΘΕΝΑ
Βαλκανικό νουάρ σε συνέχειες, Μέρος 2ο
ΒΟΥΤΙΑ ΣΤΟΝ ΜΙΚΡΟΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ
Δύο αντιφασιστικές συναυλίες, πολλές αντιφασιστικές γνωριμίες
(ΠΕΡΙΠΟΥ) ΧΙΛΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ
ΑΣΜΑΤΑ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΑ ΚΙ ΑΥΤΟΝΟΜΑ

antifa
πόλεμος ενάντια στο φόβο
τεύχος 63, 12/2018, 1,5 ευρώ
ΠΟΙΑ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΡΕ! ΕΓΩ ΟΛΟ ΦΑΓΕΣ ΤΟΥΣ ΒΛΕΠΩ ΝΑ ΤΡΩΝΕ!
«ΕΝΟΣ ΤΡΕΛΟΥ ΜΠΡΟΣΤΑ ΤΡΑΒΑΕΙ Η ΛΟΞΑ...»
Παρόν, παρελθόν και μέλλον των ελληνοαλβανικών σχέσεων με φόντο την άπειρο χώρα
«ΕΝΑΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΕΧΘΡΟΣ...»
ΜΕΡΟΣ 4ο: Η εξωτερική πολιτική του ΠΑΣΟΚ (1974-1989)
ΘΑΛΑΣΣΟΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ
Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 2ο
ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ
ΤΑ ΚΙΤΡΙΝΑ ΓΙΛΕΚΑ ΠΑΝΕ ΣΕ ΟΛΟΥΣ... ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΜΠΑΤΣΟΥΣ
ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΟΥΜΠΟΥ
ΟΙ «ΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» ΑΠΟ ΠΡΩΤΟ ΧΕΡΙ
40 ΝΑΖΙ ΚΑΙ 50 ΜΠΑΤΣΟΙ
Συμπεράσματα από το πέρασμα της Χρυσής Αυγής από την Καλλιθέα
«BRING THE NOISE: ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΙΠ ΧΟΠ»
ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ! ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΧΡΗΣΗΣ
ΜΕΡΟΣ Β': Οι πετρελαϊκές εταιρείες από τον εμπορικό πόλεμο στην παγκοσμιοποίηση», 1870-1914
(ΠΕΡΙΠΟΥ) ΧΙΛΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ
ANTIFA ΣΤΟΜΑ ΜΕ ΣΤΟΜΑ ΔΙΑΔΗΛΩΣΗ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ (ΞΑΝΑ)

antifa
πόλεμος ενάντια στο φόβο
τεύχος 64, 03/2019, 1,5 ευρώ
ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
Ρε συ, αυτό το «Βόρεια Μακεδονία» σαν πολύ δε μοιάζει με το «Βόρεια Ήπειρος»;
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΕ ΛΑΟΥΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ
και περί των αντίστοιχων ιεραρχιών
«ΕΝΑΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΕΧΘΡΟΣ...»
ΜΕΡΟΣ 5ο: Το φτιάξιμο της ελληνοπαλαιστινιακής φιλίας
ΤΟ ΟΝΟΜΑ, Η ΛΥΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ
Ή αλλιώς ο ελληνικός ιμπεριαλισμός πάει Μακεδονία
Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ '22
Η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 3ο
ΕΝΑ DADA ΠΟΙΗΜΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΣΥΡΙΓΟ
(και γραμμένο από τον ίδιο, χωρίς να το έχει γράψει)
ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΑΝΟΧΗ, ΤΑΞΙΚΟ ΡΗΓΜΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ
«ΘΑ ΤΟΥΣ ΚΑΝΩΜΕΝ ΟΛΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ»
Πολιτιστικοί σύλλογοι, μειονότητες και εξωτερική πολιτική
Ο ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ ΧΑΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΟΥΘΕΝΑ
Final part
ΟΠΛΑ, ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΕΡΑΝΤΟ ΓΑΛΑΖΙΟ
(ΠΕΡΙΠΟΥ) ΧΙΛΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ
Παπάδες και λοιποί σκατόψυχοι ευυπόληπτοι πολίτες στο συλλαλητήριο για τη Μακεδονία 20/1/19

antifa
πόλεμος ενάντια στο φόβο
τεύχος 65, 05/2019, 1,5 ευρώ
ΔΩΡΟ!!!! η φιγούρα του ΑΡΙΣΤΕΡΟΠΑΤΡΙΩΤΗ!!
Κόψτε το περίγραμμα και προσθέστε όποια φάτσα προτιμάτε
ΑΥΤΟΚΡΙΤΙΚΗ - ΤΙ ΔΕΝ ΚΑΤΑΛΑΒΑΜΕ ΚΑΛΑ ΑΠΟ ΤΗ «ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ»
«ΕΙΝΑΙ ΔΥΣΚΟΛΟ ΝΑ ΕΞΗΓΗΘΕΙ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ...»
Νησιά για Νόμπελ, κέντρα κράτησης και ΦΠΑ
ΧΑΡΤΕΣ, ΧΡΟΝΟΣ, ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΧΕΣΙΜΟ ΑΠ' ΤΟ ΦΟΒΟ ΜΑΣ
Σύντομες σκέψεις γύρω από τον φασισμό, τον αντιφασισμό, τα media
ΠΟΙΟΣ «ΟΡΕΣΤΗΣ»;
Καραβανάς είναι. Ευυπόληπτος πολίτης και δολοφόνος οικιακών εργατριών
ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΠΟΥ ΔΕ ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΙΠΟΤΕ
Antifa Live στο Παλαιό Φάληρο
«ΝΑ ΑΝΑΛΑΒΟΥΜΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΧΩΡΑ», ΕΙΝΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΑΤΑΚΑ:
Εξηγούμε τη «συμφωνία των Πρεσπών»
ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΙ Η ΒΑΡΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ
«ΕΙΣΑΓΟΜΕΝΟΙ» (ΠΑΡΑ)ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΤΙΔΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 4ο
Ο ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ANTIFA
πόλεμος ενάντια στο φόβο
τεύχος 66, 07/2019, 1,5 ευρώ
THE NUMBER OF THE BEAST
Νιώθω να με προστατεύει η ευχή των γονιών μου
ΑΠΟ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΡΟΚΥΨΕΙ ΜΙΑ «ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΙΑ»;
«ΜΠΕΣΑ, ΔΕΝ ΕΙΧΑ ΞΑΝΑΔΕΙ ΠΟΤΕ ΤΟΣΑ ΜΗΧΑΝΑΚΙΑ ΣΤΟ ΦΑΛΗΡΟ»
Φασισμός και αντιφασισμός στις νότιες γειτονιές της Αθήνας
ΠΕΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΨΕΛΗ
Μέρος 1ο: Η ιστορία του Λούκας
ΕΙΝΑΙ ΖΩΗ, ΔΡΟΜΟΣ, ΑΛΗΤΕΙΑ, ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ
Μουσική και κουλτούρες του δρόμου στα νότια Βαλκάνια
ΙΔΙΑ ΕΙΝΑΙ Τ' ΑΦΕΝΤΙΚΑ, ΔΕΞΙΑ ΚΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ
μια αυτόνομη διαδήλωση
ΚΟΝΙΤΣΑ: ΦΑΣΙΣΤΕΣ ΠΑΡΑΚΡΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ
Ή αλλιώς ο ελληνικός ιμπεριαλισμός πάει Μακεδονία
ΟΤΑΝ ΤΟ «ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ» ΒΓΑΙΝΕΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ
Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 5ο
«ΚΑΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΥΛΛΕΞΕΙ ΤΟΥΣ ΚΑΡΠΟΥΣ ΚΑΙ ΝΑ ΦΥΛΑΕΙ ΤΑ ΧΩΡΑΦΙΑ»
Εργασία και εκμετάλλευση των μεταναστών στα κέντρα κράτησης
Η ΚΡΥΦΗ ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΒΙΑΣΤΗ-ΣΙΡΙΑΛ ΚΙΛΕΡ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ
Η «τυχαία» δολοφονία μιας αποκλειστικής

ANTIFA
πόλεμος ενάντια στο φόβο

2018 10 #62 Φτιάχνοντας Έλληνες στην ανατολική Μεσόγειο 3
2018 12 #63 Θαλασσοταραχές στήν ανατολική Μεσόγειο 7
2019 03 #64 Η Κύπρος μετά το ΄22 11
2019 05 #65 «Εισαγόμενοι» (παρα)κρατικοί στην κοιτίδα του πολιτισμού 15
2019 07 #66 Όταν το «εθνικόν κέντρον» βγαίνει από τα παρασκήνια 21

ΦΤΙΑΧΝΟΝΤΑΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΚΥΠΡΟΣ: Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ, ΜΕΡΟΣ 1ο

Παλιότερα, στις σελίδες του antifa είχαμε καταπιαστεί με όσους -από τους νεότερους «πατέρες» της Ιστορίας, έως τα αντιμαχόμενα γκρουπούσκουλα της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς- συνέβαλαν στο χτίσιμο του μεταπολιτευτικού εθνικού μύθου της «τραγωδίας της Κύπρου», χρησιμοποιώντας ως βασικό αναλυτικό εργαλείο την περίφημη «εξάρτηση».[1] Στόχος μας ήταν να καταδείξουμε πως η ενασχόλησή τους με το περίφημο «κυπριακό» στόχευε στην πλήρη συσκότιση της κομβικότητάς του στην επεκτατική πολιτική του ελληνικού κράτους. Από τότε η επικαιρότητα επαναφέρει συνεχώς στη ματιά μας αυτή την κομβικότητα.

Φταίει το ότι επιμένουμε να διαβάζουμε την κυρίαρχη Ιστορία με μια ταξική και αντεθνική ματιά που μας οδηγεί αναπόφευκτα σε διάφορα «ξεχασμένα» ζητήματα; Φταίει που η ενασχόλησή μας με την εξωτερική πολιτική μάς αποδεικνύει συνεχώς ότι αυτά τα ζητήματα «ξεχνιούνται» ακριβώς γιατί παραμένουν κομβικά για το ελληνικό κράτος; Για να το πούμε απλά, όσο διαβάζουμε ιστορία κι εφημερίδες τόσο σιγουρευόμαστε: όλη η ιστορία του ελληνικού κράτους, ήδη από την ίδρυσή του, διαπερνάται από τη διαχείριση του «κυπριακού».

Προσπαθώντας να διακρίνουμε πίσω από τη συσκότιση που μας φιλοδώρησαν οι «ειδήμονες» της Ιστορίας, και να μιλήσουμε γι' αυτή τη «διαχείριση», βρεθήκαμε αντιμέτωποι με τα «ιερά» αξιώματα στα οποία βασίζεται η επίσημη ιστορία της Κύπρου με πρώτο και καλύτερο το ότι η Κύπρος ήταν πάντα ελληνική. Από πάντοτε η πλειοψηφία των κατοίκων της άνηκε στο γένος των Ελλήνων, τον περίφημο Ελληνισμό· οι Ελληνοκύπριοι ήταν από πάντα συνειδητά Έλληνες. Αντιμέτωποι με τέτοια αξιώματα, συνειδητοποιήσαμε ότι για να πούμε οτιδήποτε που να βγάζει νόημα, πρέπει να πάμε πίσω στην εποχή που άρχισε να συγκροτείται το ελληνικό κράτος και να εστιάσουμε στους φορείς και τους μηχανισμούς συγκρότησης της εθνικής συνείδησης που λειτούργησαν, ταυτόχρονα με τους μηχανισμούς καταστολής και εξολόθρευσης, σε όλες τις περιοχές που «ενσωμάτωσε» στη μανιώδη εξάπλωσή του.

Στη συνέχεια του κειμένου θα ασχοληθούμε με έναν από αυτούς τους φορείς· την εκπαίδευση. Θα μιλήσουμε για το πώς ο εκπαιδευτικός θεσμός σχεδιάστηκε από το ελληνικό κράτος και πώς υιοθετήθηκε από την κυπριακή Εκκλησία και την αστική τάξη ως το βασικό εργαλείο για τη συγκρότηση ελληνικής συνείδησης.

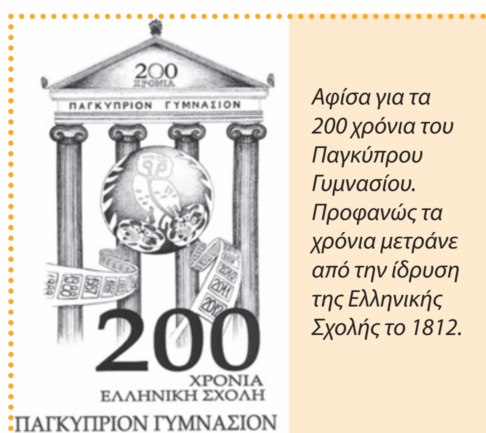
Η ΚΥΠΡΟΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η Κύπρος, μετά την προσάρτησή της στην οθωμανική αυτοκρατορία το 1571, χωριζόταν σε δύο μιλλέτια (θρησκευτικές κοινότητες). Το μουσουλμανικό μιλλέτ και το χριστιανικό. Η βασική διαφορά τους ήταν ότι οι μη μουσουλμάνοι πλήρωναν κεφαλικό φόρο, έπρεπε να τα βγάλουν πέρα με τις εις βάρος τους άτυπες διακρίσεις και υποχρεούνταν να δείχνουν σεβασμό στους μουσουλμάνους. Η Ορθόδοξη Εκκλησία που ανέλαβε τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης στο χριστιανικό μιλλέτ, έλαβε σημαντικά προνόμια κι επανέκτησε μεγάλο μέρος της περιουσίας της που είχε χάσει την περίοδο της Ενετοκρατίας.

Ταυτόχρονα όμως η κοινωνία του νησιού ήταν και ταξικά διαχωρισμένη. Από τη μία ήταν το ασκέρι: η μεικτή ανώτερη τάξη που αποτελούνταν από όσους είχαν επίσημη θρησκευτική ή εκτελεστική εξουσία (αξιωματούχοι, στρατιωτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι, κληρικοί και ουλεμάδες) και που απαλλάσσονταν από όλους τους φόρους. Από την άλλη ήταν οι ραγιάδες: όλοι οι υπήκοοι, μουσουλμάνοι και μη, που πλήρωναν αναλογικά τους φόρους. Όπως ήταν φυσικό, τόσο η μουσουλμανική όσο και η χριστιανική εκπαίδευση έως τότε ουσιαστικά στόχευαν στην παραγωγή στελεχών που θα προασπίζονταν τις εκατέρωθεν δομές εξουσίας.

Από τα μέσα του 17ου αιώνα η οθωμανική αυτοκρατορία βρέθηκε σε μια παρατεταμένη οικονομική, στρατιωτική και πολιτική κρίση την οποία προσπάθησε να ξεπεράσει προβαίνοντας σε ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις. Στην Κύπρο αφαίρεσε, σταδιακά, μεγάλα κομμάτια της διοίκησης από τους μουσουλμάνους αξιωματούχους και τα παρέδωσε στην Εκκλησία. Με τη μεταρρύθμιση του 1754, οι επίσκοποι επιφορτίστηκαν με τη «φοροδιανομή και φοροείσπραξη, τη λειτουργία σχολείων, την απονομή δικαιοσύνης σε αγρονομικά ζητήματα».[2] Ο Αρχιεπίσκοπος δε, αναγνωρίστηκε ως άμεσος πολιτικός εκπρόσωπος των ραγιάδων στην Υψηλή Πύλη, υπερφαλαγγίζοντας τον διοικητή του νησιού. Όλα τα παραπάνω ανέδειξαν την κυπριακή Εκκλησία σε πολιτικο-διοικητικό κέντρο της οθωμανικής εξουσίας και επέβαλαν de facto το Αυτοκέφαλό της.

Ταυτόχρονα, και εν μέρει λόγω αυτών των αλλαγών, στην αγροτική κοινωνία της Κύπρου άρχισε να αναδύεται μια νέα αστική τάξη. Απαρτιζόταν κατά κύριο λόγο από ανώτερα μέλη του κλήρου, από φίλους τους που πλούτισαν ως διεκπεραιωτές των νέων διευρυμένων «υποχρεώσεων»,[3] καθώς και από όσους εξελίχθηκαν από μεταφραστές και μεσάζοντες των διαφόρων προξενείων και ξένων εμπόρων σε εμπόρους με άκρες. Βέβαια, θεμέλιος λίθος αυτής της αναδυόμενης αστικής τάξης δεν ήταν το εμπόριο παρ' όλη την ανάπτυξή του. Θεμέλιος λίθος ήταν οι τοκογλύφοι. Δικηγόροι, έμποροι, πρόξενοι, μεγαλοτσιφλικάδες κι Εκκλησία θησαύριζαν δανείζοντας χρήματα στον αγροτικό πληθυσμό και διε-

Αφίσα για τα 200 χρόνια του Παγκύπρου Γυμνασίου. Προφανώς τα χρόνια μετράνε από την ίδρυση της Ελληνικής Σχολής το 1812.

ΠΑΓΚΥΠΡΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ: ΧΤΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΡΙΕΡΑ ΣΤΟ ΕΚΚΟΛΑΠΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

Το πιο γνωστό εκπαιδευτικό ίδρυμα, το Παγκύπριο Γυμνάσιο, ιδρύθηκε το 1893 και ήταν ουσιαστικά μια αναβάθμιση της Ελληνικής Σχολής που είχε ιδρύσει ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στη Λευκωσία το 1812. Το πρώτο δημόσιο Γυμνάσιο είχε θέσει ρητά τους στόχους της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης: «υπέρτατο χρέος της εκπαίδευσης είναι να συντηρήσει και να διαφυλάξει πάση θυσία τον ελληνικό χαρακτήρα των σχολείων, ώστε να καλλιεργούν και να αναπαράγουν απρόσκοπτα την εθνική ταυτότητα και ιδεολογία».[4] Και όντως, το Παγκύπριο Γυμνάσιο αποδείχθηκε μια ασταμάτητη μηχανή μαχητικού εθνικισμού. Σε όλα τα μετέπειτα γεγονότα, από την εξέγερση του 1931 έως τη στελέχωση της ΕΟΚΑ, οι μαθητές του πρωτοστατούσαν.

Οι απόφοιτοι του Πανεπιστημίου Αθηνών που πέρασαν από τις έδρες των κυπριακών σχολείων ήταν αναρίθμητοι. Αν εστιάσουμε μόνο στο Παγκύπριο Γυμνάσιο θα δούμε ότι μεταξύ 1893 και 1960 το 35% των 428 καθηγητών ήταν ελλαδίτες· ενώ από τους 14 γυμνασιάρχες, ελλαδίτες ήταν οι 12.[5] Καθώς ο μαζικός εξελληνισμός μέσω της εκπαίδευσης ήταν έργο κομβικής σημασίας, οι περισσότεροι από αυτούς εκτός από την εθνική συνείδηση των μαθητών έχτιζαν και τη δική τους καριέρα. Στις πλαϊνές στήλες ενδεικτικά αναφέρουμε κάποιους.

δικώντας το μεγαλύτερο κομμάτι της παραγωγής τους που κατόπιν ή πουλούσαν στην Κύπρο ή εξήγαγαν· έτσι αναπτυσσόταν το εμπόριο σε πόλεις και λιμάνια. Στις πάμπολλες περιπτώσεις αδυναμίας αποπληρωμής προέβαιναν σε κατάσχεση της όποιας μικρής ιδιοκτησίας (γη, ζώα, εργαλεία), μετατρέποντας συνεχώς φτωχούς αγρότες σε εργάτες γης. Καθώς όλοι οι επίσκοποι εξασκούσαν το θεάρεστο λειτούργημα του τοκογλύφου τα βακούφια έγιναν οι μεγαλύτεροι ιδιοκτήτες γης στην Κύπρο.

Η γιγάντωση του ρόλου της Εκκλησίας, με την οικονομική και πολιτική ισχύ που συνεπαγόταν, οδηγούσε σε ανταγωνισμό και προστριβές με τη μουσουλμανική διοικητική ελίτ που έβλεπε τη θέση της να υποβαθμίζεται. Όταν, το 1821, ξέσπασε η επανάσταση στην Πελοπόννησο, ο τότε Κυβερνήτης της Κύπρου Μεχμέτ Κουτσούκ βρήκε την ευκαιρία κι διόγκωσε τα περί εμπλοκής του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού στην επανάσταση. Με την άδεια του Σουλτάνου οργάνωσε εκατοντάδες εκτελέσεις των πιο επιφανών χριστιανών και δημεύσεις των περιουσιών τους. Έτσι η χριστιανική ελίτ αποδυναμώθηκε σημαντικά και τα προνόμια και η ισχύς της συρρικνώθηκαν. Ταυτόχρονα, η Εκκλησία άρχισε να υπόκειται σε ελέγχους που έως τον 19ο αιώνα ήταν σχεδόν ανύπαρκτοι και μεγάλο μέρος της κρατικής φοροείσπραξης ξαναπέρασε σε οθωμανούς αξιωματούχους.

Εδώ μπορούν ίσως να εντοπιστούν κι οι ρίζες του ζητήματος της «Ένωσης». Οι ευκαιρίες που υποσχόταν ένα μικρό, αλλά επιθετικό, ελληνικό κράτος που θα αναβάθμιζε άρδην τους χριστιανούς υπηκόους του μεγεθύνονταν από την αναντίστοιχη αντίδραση της παρακμάζουσας οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η επίθεση στη χριστιανική ελίτ που αντικατόπτριζε τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς για τον καταμερισμό ισχύος ήταν ένα κομβικό σημείο. Παρόλο που στις επόμενες δεκαετίες η Εκκλησία αναβαθμίστηκε και επανέκτησε τα περισσότερα προνόμιά της, η αστική τάξη που είχε ξεκινήσει να σχηματίζεται γύρω από τις εξουσίες της, άρχισε όλο και πιο ανοικτά να προωθεί την ιδέα της ένωσης με το ελληνικό κράτος. Ταυτόχρονα, άρχισε να συνδέεται όλο και περισσότερο με τις δομές του και τα συμφέροντά του. Στα χρόνια που ακολούθησαν, πλήθος εύπορων Ελληνοκυπρίων συνέρρευσαν στην Ελλάδα, απέκτησαν ελληνική υπηκοότητα και γύρισαν στην Κύπρο ζητώντας «ως ελεύθεροι Έλληνες να τεθούν υπό την προστασία των ευρωπαϊκών προξενείων».[6]

Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟ

Οι μεγαλεπήβολοι στόχοι του ελληνικού κράτους είχαν διατυπωθεί ήδη από το 1827 -δηλαδή πριν ακόμα από την ίδρυσή του- από τον μετέπειτα κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Μεταξύ των στόχων αυτών συγκαταλέγονταν ρητά και η Κύπρος.[7] Μπορεί το δόγμα της Μεγάλης Ιδέας να επισημοποιήθηκε το 1844, αλλά τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής μπορεί κανείς να τη δει σε ό,τι έκανε το ελληνικό κράτος ήδη από την ίδρυσή του. Ήταν αυτή η επεκτατική του πολιτική που τελικά το οδήγησε, μετά και την αποτυχημένη εκστρατεία του στα ενδότερα της Μικράς Ασίας, να είναι τρεις φορές μεγαλύτερο σε έκταση και δύο σε πληθυσμό. Και ήταν μια πολιτική που εκτός από τις βίαιες πολεμικές συγκρούσεις περιελάμβανε και πιο ήπιες και έμμεσες μεθόδους. Η οργάνωση διαφόρων θεσμών όπως η εκπαίδευση βάσει των σχεδιασμών του υπουργείου Εξωτερικών ήταν μία από αυτές.

Συγκεκριμένα, το νεοσύστατο κράτος εξέδωσε τρία διαδοχικά διατάγματα που αφορούσαν την οργάνωση της εκπαίδευσης. Το 1834 για την οργάνωση των δημοτικών σχολείων, το 1836 για την ίδρυση και λειτουργία ελληνικών σχολείων και γυμνασίων και τέλος, το 1837 για την ίδρυση και λειτουργία του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στόχος και αποτέλεσμα αυτών των διαταγμάτων ήταν να ανατραπεί η όποια εκπαιδευτική αυτονομία είχαν οι εκτός Ελλάδας ελληνόφωνες χριστιανικές κοινότητες και να υιοθετηθεί ένα ενιαίο εθνικό πρότυπο, το οποίο απέβλεπε στην απρόσκοπτη παραγωγή εθνικής συνείδησης. Σύμφωνα με έναν «ειδικό» επί του θέματος,

> με την ανάληψη κρατικής ευθύνης για την εκπαίδευση η Ελληνική Κυβέρνηση έστελνε το μήνυμα σε όλο τον αλύτρωτο ελληνισμό πως η εκπαίδευση ήταν υψηλή εθνική προτεραιότητα και ένα εθνικό στοίχημα γι' αυτήν. Ταυτόχρονα πρόβαλλε τα σχολεία του Εθνικού Κέντρου ως εθνικά πρότυπα, τα οποία τα σχολεία του αλύτρωτου ελληνισμού έπρεπε να ακολουθήσουν. Το αποτέλεσμα ήταν να ενισχυθούν οι ιδεολογικοί και πρακτικοί λόγοι για συμμόρφωση των αλύτρωτων προς τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες του Εθνικού Κέντρου.[8]

Η πρακτική απόληξη αυτών των διαταγμάτων ήταν μια τεραστίου μεγέθους σταυροφορία «διάδοσης των ελληνικών γραμμάτων και του πολιτισμού» (δηλαδή καταφανούς εξελληνισμού) σε όλες τις περιοχές της οθωμανικής επικράτειας που βρίσκονταν εντός του άμεσου ενδιαφέροντος του ελληνικού κράτους ως περιοχές του περίφημου ελληνισμού (δηλαδή ως μελλοντικές κτήσεις). Η εθνική οργάνωση της εκπαίδευσης εξαπλώθηκε τόσο με άμεση κρατική χρηματοδότηση όσο και με έμμεση: με τη συνεισφορά της Εκκλησίας, των κατά τόπους προξενείων και κυρίως με την ίδρυση ποικίλων ιδιωτικών συλλόγων που λειτουργούσαν ως το μακρύ χέρι του υπουργείου Εξωτερικών.

> Μετά το 1870, η παρέμβαση του ελληνικού κράτους στα εκπαιδευτικά πράγματα στην περιοχή της Μακεδονίας μεθοδεύτηκε με τη χρηματοδότηση σχολείων, την κάλυψη της μισθοδοσίας εκπαιδευτικών, την επιλογή διδακτικού και βοηθητικού προσωπικού, τη συγκρότηση ενός δικτύου εποπτείας του σχολικού χώρου, την παροχή υποτροφιών, τη σύσταση ή τον έλεγχο Διδασκαλείων και την αναγνώριση της ισοτιμίας των Γυμνασίων της Μακεδονίας με τα αντίστοιχα της Ελλάδας.[9]

Όσο κι αν αποσιωπάται από τους διάφορους αριστερούς, δεξιούς, καταξιωμένους ή επίδοξους κυπριολόγους, η ίδια ακριβώς στρατηγική εφαρμόστηκε και στην περίπτωση της Κύπρου.

Όπως είδαμε, η οθωμανική εξουσία εδραιωνόταν ως η ελίτ που στελέχωνε τον κρατικό μηχανισμό και της οποίας η δύναμη πήγαζε πρωτίστως από την πολιτική της θέση. Η οικονομική της ευμάρεια δε, συνδεόταν άμεσα με αυτή. Ειδικά από το 1821 και έπειτα η ελίτ αυτή ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό της μουσουλμανική, γεγονός που οδηγούσε και τη μουσουλμανική εκπαίδευση να οργανώνεται έτσι

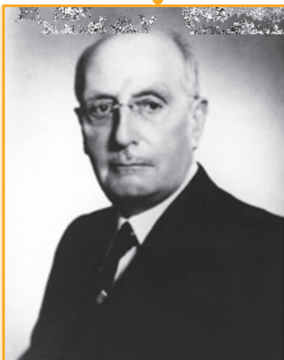
Ο Δημήτρης Σάρρος από τα Ζαγόρια διετέλεσε γυμνασιάρχης στο Παγκύπριο κάπου μεταξύ 1897 και 1901.[10] Μετά συνέχισε τη σταδιοδρομία του ως γυμνασιάρχης σε Μακεδονία και Θράκη έως το 1909, όταν κι έγινε μέλος του μακεδονικού κομιτάτου και συμμετείχε στον «μακεδονικό αγώνα». Πήρε μεταγραφή στην Κωνσταντινούπολη έως το 1923. Το 1926 έγινε σύμβουλος στο υπουργείο Παιδείας.

Ο Μιχαήλ Βολονάκης από τη Σύμη ήταν γυμνασιάρχης από το 1896 έως το 1911. Αμέσως μετά έγινε Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Παιδείας (1912-1917). Κατόπιν, «αγωνίσθηκε» για την ένωση των Δωδεκανήσων με την Ελλάδα, ενώ η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε μετάλλιο και το Πανεπιστήμιο Αθηνών τον έκανε καθηγητή και κοσμήτορα.

Ο Κωνσταντίνος Άμαντος από τη Χίο μετά από έναν χρόνο θητείας (1911-1912) στο Παγκύπριο, είχε μια ανάλογη καριέρα: συγγραφέας εθνικόφρονης ιστορίας, καθηγητής και κοσμήτορας στο Πανεπιστήμο Αθηνών, μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και υπουργός Παιδείας στην κυβέρνηση Πλαστήρα.

Ο Στίλπων Κυριακίδης από την Κομοτηνή, διάδοχος του Άμαντου έως το 1914, εξελίχθηκε σε έναν από τους πατέρες της ελληνικής λαογραφίας, με έμφαση στη Βόρεια Ελλάδα. Έγινε πρύτανης του Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης και επί Μεταξά ιδρυτικό μέλος της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών.

Εκτός από τους εκπαιδευτικούς του Παγκύπριου Γυμνασίου, βέβαια, υπήρχαν κι άλλοι με παρόμοια ανέλιξη. Ο Μελέτιος Μεταξάκης από την Κρήτη έγινε Μητροπολίτης Κιτίου το 1910, όταν και ίδρυσε το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο και το Εμπορικό Λύκειο Λάρνακας. Μετά την προσφορά του στην Κύπρο συνεργάστηκε με το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών και τον Ίωνα Δραγούμη όσον αφορούσε τη διάσπαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Η ανοδική του πορεία τον οδήγησε βραχυπρόθεσμα στον Οικουμενικό Θρόνο. Κατέληξε Πατριάρχης Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής, πόστο από το οποίο οργάνωσε τη «σύγχρονη ορθόδοξη ιεραποστολή στην αφρικανική ήπειρο».

ώστε να παράγει ικανά στελέχη για τον κρατικό μηχανισμό. Αντιθέτως, η ανερχόμενη κυπριακή αστική τάξη που βασιζόταν στην τοκογλυφία και το εμπόριο και που στη μεγάλη της πλειοψηφία ήταν χριστιανική, έβλεπε πως για τις ανάγκες της η εκπαίδευση έπρεπε να προσανατολιστεί άμεσα προς το εμπόριο και τις συναφείς δραστηριότητες. Ταυτόχρονα ένιωθε όλο και πιο πολύ να ασφυκτιά σε αυτό το καθεστώς όπου η διεύρυνσή της και η οικονομική της ανάπτυξη δεν μπορούσαν να μεταφραστούν και στην ανάλογη πολιτική ισχύ. Κι όσο ασφυκτιούσε, τόσο περισσότερο έβλεπε την ένωση με το ελληνικό κράτος ως διέξοδο.

Η υιοθέτηση λοιπόν των ελληνικών προτύπων εκπαίδευσης δεν ήταν κάτι που επιβλήθηκε, αλλά αντίθετα είχε τη στήριξη της κυπριακής Εκκλησίας και της αστικής τάξης. Εξυπηρετούσε, δηλαδή, τα συμφέροντά τους εις διπλούν. Πρώτον, γινόταν προφανές πως αν η ελληνοκυπριακή αστική τάξη ήθελε να εδραιωθεί, έπρεπε να βρει για τους γόνους της άλλες μορφές εκπαίδευσης και να αφήσει πίσω της τα ελάχιστα κι απαρχαιωμένα εκκλησιαστικά διδασκαλεία. Δεύτερον, η εμπέδωση της ελληνικής εθνικής συνείδησης, τόσο στα παιδιά των αστών όσο και στον ευρύτερο χριστιανικό πληθυσμό, ήταν κομβικής σημασίας για την προώθηση της Ένωσης. Καθώς μάλιστα χωρίς την εν λόγω υιοθέτηση ήταν αδύνατη όχι μόνο κάθε ελληνική χρηματοδότηση, αλλά και η εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών για τους αποφοίτους των κυπριακών σχολείων, η εξέλιξη ήταν προφανής. Η Σχολική Επιτροπή Λευκωσίας, λοιπόν, βάλθηκε να προωθεί με ζέση τα εισαχθέντα πρότυπα:

> Ίδρυσε παρθεναγωγεία, ελληνικά σχολεία και διδασκαλείο, στελέχωσε για πολλά χρόνια, πριν ιδρύσει το δικό της διδασκαλείο, τα δημοτικά της σχολεία με απόφοιτους των διδασκαλείων της Ελλάδας, τα παρθεναγωγεία της με απόφοιτους του Αρσακείου και την Ελληνική Σχολή με απόφοιτους του Πανεπιστημίου Αθηνών, εφάρμοσε τα εισαγόμενα κάθε φορά αναλυτικά προγράμματα και διδακτικές προσεγγίσεις των σχολείων της Ελλάδας και χρησιμοποίησε πάντοτε τα εγκεκριμένα εγχειρίδια.[11]

Όπως φαίνεται από το παραπάνω απόσπασμα, τις πρώτες δεκαετίες της οργανωμένης κοσμικής εκπαίδευσης στην Κύπρο, τα εκπαιδευτικά ιδρύματά της βρέθηκαν εξ ανάγκης και κατ' επιλογή να στελεχώνονται από απόφοιτους των ελληνικών ιδρυμάτων. Το ελληνικό κράτος από τη μεριά του, πιστό στην επεκτατική του στρατηγική, στήριξε με όλα τα μέσα αυτή τη σύμπλευση που γεννούσε την εθνική συνείδηση. Όχι μόνο έστελνε το απαραίτητο προσωπικό για να ενσταλάξει αυτή τη γνώση, αλλά επίσης έστελνε δωρεάν διδακτικά βιβλία και εκπαιδευτικό υλικό, αναγνώρισε τα κυπριακά σχολεία ως ισοδύναμα με τα ελληνικά δημόσια σχολεία κι ενθάρρυνε τη φοίτηση Κυπρίων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αργότερα, επί αγγλοκρατίας, έφτασε να δίνει και συντάξεις σε Ελληνοκύπριους δασκάλους που δεν έπαιρναν από το βρετανικό κράτος.

Ειδικά το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το οποίο από την ίδρυσή του το 1837 είχε δεδηλωμένο στόχο «να βοηθήσει τον ελληνισμό να εξορμήσει προς την Ανατολή και να συμβάλει στο φωτισμό της»,[12] έπαιξε κομβικό ρόλο στη στελέχωση των κυπριακών σχολείων. Και βέβαια, αυτή η προσφορά των εθνικόφρονων νέων εκπαιδευτικών δεν έμενε χωρίς ανταμοιβή. Ένα σημαντικό ποσοστό από αυτούς, ειδικά οι πιο υψηλόβαθμοι, συνήθως επέστρεφαν στην Ελλάδα και εξελίσσονταν σε καταξιωμένους συγγραφείς, ακαδημαϊκούς, κρατικά στελέχη, ενίοτε και σε υπουργούς Παιδείας. Τα παραδείγματα πολλά, όπως μπορείτε να δείτε στις πλαϊνές στήλες. Ήταν μια συνήθηκη που δεν έπαψε να ισχύει ακόμα και όταν άρχισαν να «παράγονται» αυτόχθονες εκπαιδευτικοί· είτε Κύπριοι απόφοιτοι του Πανεπιστημίου Αθηνών είτε αργότερα των κυπριακών διδασκαλείων.

Εκτός από την άμεση εμπλοκή του ελληνικού κράτους που φρόντιζε για τη σχολική ύλη και τη στελέχωση των κυπριακών σχολείων, από τη δεκαετία του 1860 άρχισαν να αναπτύσσουν δράση και οι περιβόητοι «σύλλογοι». Δράση ανέλαβαν ο «Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως», ο αθηναϊκός «Φιλολογικός Σύλλογος "Παρνασσός"» και last but not least, ο «Εν Αθήναις προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων Σύλλογος» που ήταν επισήμως κατευθυνόμενος από το ελληνικό υπ.Εξ. και ο οποίος διέπρεψε επίσης στα εδάφη της Μακεδονίας και της Θράκης.

Οι σύλλογοι αυτοί δεν έκαναν κάτι διαφορετικό από το επίσημο ελληνικό κράτος. Χρηματοδοτούσαν την ίδρυση και τη λειτουργία σχολείων, αναλάμβαναν να βρίσκουν κατάλληλους ανθρώπους για τη στελέχωσή τους και έστελναν βιβλία και εξοπλισμό. Επίσης ζητούσαν τακτικές αναφορές για την κατάσταση των σχολείων, απογραφές μαθητών και άλλα στοιχεία. Ο ρόλος τους αναβαθμίστηκε κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας. Καθώς η βρετανική διοίκηση προσπάθησε να προωθήσει ένα εκπαιδευτικό σύστημα βασισμένο στα αγγλικά πρότυπα και κυρίως να περιορίσει την εμφανή εμπλοκή του ελληνικού κράτους, οι σύλλογοι αυτοί ανέλαβαν να κρατήσουν αμείωτη τη λειτουργία του μεγάλου εργοστασίου που παρήγαγε ασταμάτητα Έλληνες στην Κύπρο.

**

Το ελληνικό κράτος, ήδη από την ίδρυσή του άρχισε να σχεδιάζει και να οργανώνει την εξωτερική του πολιτική με βάση τις επεκτατικές του βλέψεις που το 1844 αποκρυσταλλώθηκαν στο δόγμα της Μεγάλης Ιδέας. Η Κύπρος ήταν εξαρχής μέσα σε αυτούς τους σχεδιασμούς. Για την επίτευξη των επεκτατικών του στόχων το ελληνικό κράτος, πολύ πριν αρχίσει τις στρατιωτικές καταλήψεις εδαφών, χρησιμοποίησε κατα κόρον το εργαλείο της εκπαίδευσης. Οργάνωσε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο που η βασική του στόχευση ήταν ο εξελληνισμός. Κατόπιν, σε συνεργασία με την Εκκλησία που ηγεμόνευε στις ελληνόφωνες χριστιανικές κοινότητες της οθω-

Πίνακας που απεικονίζει την ανακοίνωση του φιρμανιού για την εκτέλεση των επισκόπων, προκρίτων και επιφανών χριστιανών, το 1821. Ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός σε ηρωική πόζα, όπως αρμόζει σε εθνικό οσιομάρτυρα, με τον γονατιστό πίσω του να απεικονίζει την αδιαμφισβήτητη ηγεσία της Εκκλησίας στο χριστιανικό μιλλέτ.

μανικής αυτοκρατορίας και με κομμάτια της νεοσύστατης αστικής τάξης το προώθησε σε όλες τις περιοχές που έβλεπε ως μελλοντική Ελλάδα. Η συγκρότηση ελληνικής συνείδησης ήταν μια διαδικασία που εξελισσόταν για δεκαετίες και που απέφερε σημαντικά αποτελέσματα.

Η ίδια ακριβώς μακροχρόνια διαδικασία εξελίχθηκε και στην Κύπρο. Οι επιδιώξεις του ελληνικού κράτους βρέθηκαν να συμπλέουν με τα συμφέροντα της κυπριακής Εκκλησίας και της αναδυόμενης αστικής τάξης. Μαζί έστησαν το εκπαιδευτικό σύστημα που έως τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα είχε παίξει σημαντικότατο ρόλο στο σχηματισμό και την εδραίωση της εθνικής συνείδησης των ελληνοκυπρίων. Το ζήτημα της Ένωσης που διαπερνά όλη τη νεότερη ιστορία της Κύπρου, τουλάχιστον έως τη διχοτόμηση το 1974, έχει τις ρίζες του σε αυτήν ακριβώς τη διαδικασία.

---

1. «Πλατσουρίζοντας με τους αόμματους στα νερά της Αφροδίτης», *antifa* #47, 7/2015, «Εθνικοί μύθοι κάτω από την θαλπωρή του πράσινου ήλιου», *antifa* #48, 10/2015, «Εθνικοί λόγοι και ανεπαρκείς αντίλογοι στο πέρασμα του αιώνα», *antifa* #50, 2/2016. Η σειρά των τριών κειμένων είχε τον γενικό υπότιτλο «Η συμβολή της αριστεράς στο χτίσιμο του μεταπολιτευτικού μύθου της "τραγωδίας της Κύπρου"».

2. Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Ο κυπριακός κοινωνικός σχηματισμός (1191-2004) – Από τη συγκρότηση στη διχοτόμηση*, εκδόσεις Τόπος, 2018, σ. 68.

3. Για παράδειγμα οι Ελληνοκύπριοι δραγουμάνοι που από διερμηνείς και μεσάζοντες μετατράπηκαν σε φοροεισπράκτορες για λογαριασμό της Εκκλησίας, κατέληξαν να είναι οι πιο ακριβοπληρωμένοι αξιωματούχοι. Αναφέρεται στο Χάινς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου, τόμος πρώτος (1878-1949)*, Εστία, 2007, σ. 57.

4. *Χαραλάμπους Δ. Φ., Η ίδρυση του πρώτου δημόσιου Γυμνασίου στην Κύπρο (1893)*, Εκδόσεις Παγκύπριου Γυμνασίου Λευκωσίας, 1997, σελ. 59.

5. Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Συγκριτική Ιστορία της Εκπαίδευσης της Κύπρου (1800-2004)*, Gutenberg, 2006, σ. 55.

6. Χάινς Α. Ρίχτερ, όπ., σ. 59.

7. Πέτρος Παπαπολυβίου, «Το ιστορικό πλαίσιο της κυπριακής εκπαίδευσης», στον συλλογικό τόμο Σήφης Μπουζάκης (επιμ), *Πανόραμα της ιστορίας της εκπαίδευσης - Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, 2011, σ. 650.

8. Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, ό.π., σ. 43.

9. Ανδρέας Ανδρέου, Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Γιάννης Μπέτσας, «Η εκπαίδευση στη Μακεδονία (19ος αιώνας - 1914)», στο Σήφης Μπουζάκης (επιμ), *Πανόραμα της ιστορίας της εκπαίδευσης - Όψεις και απόψεις*, Gutenberg, 2011, σ. 558.

10. Η ημερομηνία αυτή είναι ολίγον περίεργη διότι συμπίπτει με την περίοδο που ως γυμνασιάρχης εμφανίζεται ο πολύ πιο γνωστός Μιχαήλ Βολονάκης. Παρ' όλα αυτά τη θητεία του ως γυμνασιάρχη αναφέρει τόσο το Πανεπιστήμιο Κύπρου σε λήμμα για τον Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως όσο και η Μασονική Στοά Αθηνών, των οποίων εμφανίζεται ως μέλος. Βλέπε http://www.ucy.ac.cy/chartophylakeion/el/philologikos-syllogos, και http://www.grandlodge.gr/sarros-dimitrios-w-30800.html

11. Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, ό.π., σ. 45.

12. Ο πρώτος πρύτανής του στον λόγο που εκφώνησε στα εγκαίνια, παρόντος του βασιλιά Όθωνα, έθεσε την Κύπρο πρώτη-πρώτη στον κατάλογο των περιοχών προς «διαφώτιση». Αναφέρεται στο Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, ό.π., σ. 32.

13. ΑΥΕ, Β΄, Προξενεία Μακεδονίας: Σύλλογος, Κων. Παπαρρηγόπουλος προς Υπουργό Εξωτερικών Αλεξ. Κοντόσταυλο, 22 Οκτωβρίου 1883, αρ. 1544. Αναφέρεται στο Μαρία Κοτσαμπάση «Η εκπαιδευτική δραστηριότητα στις Σέρρες στα τέλη του 19ου αιώνα» που περιλαμβάνεται στον τόμο *Οι Σέρρες και η περιοχή τους*, Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Β΄ τόμος, 2013, σ. 517-518.

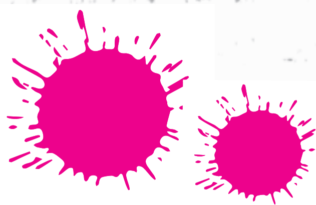

Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Η φήμη του ως θεμελιωτή της εθνικής ταυτότητας της νεοελληνικής κοινωνίας είναι ορθή. Μόνο που ο Παπαρρηγόπουλος κοπίασε για τη θεμελίωση της εθνικής ταυτότητας πολύ πέραν από τα σύνορα του ελληνικού κράτους.

ΠΟΙΟΙ ΚΑΙΓΟΝΤΑΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ;

Η αλήθεια είναι ότι η ζωή και το έργο αυτών των τριών συλλόγων ήταν τόσο πλούσια και η συνεισφορά τους στην εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους τόσο μεγάλη, ώστε θα τους άξιζε πολύ μεγαλύτερη ενασχόληση από μέρους μας. Για την ώρα όμως θα πούμε τα ελάχιστα:

- Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως ιδρύθηκε το 1861. Ιδρυτικά μέλη και βασικοί χρηματοδότες του ήταν οι Γεώργιος Ζαρίφης και Χρηστάκης Ζωγράφος, μεγαλοτραπεζίτες της Κωνσταντινούπολης που έγιναν πάμπλουτοι κυρίως δανείζοντας τεράστια ποσά στο οθωμανικό κράτος και κατόπιν πρωτοστατώντας στην επιβολή του πρώτου Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στην οθωμανική αυτοκρατορία υπέρ των Ελλήνων αλλά και ξένων πιστωτών. Από το πόστο του υπεύθυνου της βιβλιοθήκης του Συλλόγου πέρασε και ο προαναφερθείς Δημήτρης Σάρρος (από τους πρώτους γυμνασιάρχες του Παγκύπριου Γυμνασίου). Όταν, το 1870, η βιβλιοθήκη του καταστράφηκε από πυρκαγιά, οι πρώτοι που έσπευσαν να βοηθήσουν με δωρεές υλικού και χρημάτων ήταν ο Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός», ο Εν Αθήναις προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων Σύλλογος και… φυσικά το Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Ο Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός» ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1865 από τα τέσσερα αδέλφια Λάμπρου, ένα εκ των οποίων ήταν ο Σπυρίδων Λάμπρου· πρόεδρος της περιβόητης εθνικιστικής «Εθνικής Εταιρείας» το 1896 και βραχυπρόθεσμα πρωθυπουργός της Ελλάδας το 1916 (ή μάλλον της νότιας Ελλάδας, γιατί η βόρεια διοικούνταν από την Κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης). Ο «Παρνασσός» αναγνωρίστηκε με βασιλικό διάταγμα το 1875 ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Μέλος του έγινε και ο γνωστός συγγραφέας της αρχαίο/βυζαντινο/ελληνικής ιστορίας, Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος (του οποίου μαθητής ήταν ο εθνικιστής Σπυρίδων Λάμπρου). Όλως τυχαίως και οι δύο διετέλεσαν κοσμήτορες του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στους μεγάλους ευεργέτες του συλλόγου συγκαταλέγονται το υπουργείο Εξωτερικών, το υπουργείο Παιδείας και η Τράπεζα της Ελλάδος.
- Ο Εν Αθήναις προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων Σύλλογος ήταν το πιο σημαντικό εργαλείο «πολιτισμικής διείσδυσης» του ελληνικού κράτους στις μελλοντικές κτήσεις του. Ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1869 από πανεπιστημιακούς, διπλωμάτες, τραπεζίτες, εμπόρους, ανώτερους κρατικούς υπαλλήλους και πολιτικούς, δηλαδή από τους βασικούς εκπροσώπους της τότε αστικής τάξης και του κράτους. Μπορεί να ιδρύθηκε ως ιδιωτικό, «αυτοτελές», πολιτιστικό σωματείο, αλλά η συνεργασία του με το υπουργείο Εξωτερικών ήταν δηλωμένη και στενότατη· γεγονός που τον κατέστησε ημιεπίσημο θεσμό του ελληνικού κράτους. Βασικός του εμπνευστής φαίρεται να ήταν ο εθνικιστής καθηγητής Γρηγόριος Παπαδόπουλος. Ιδρυτικό μέλος και πρόεδρος από το 1882 έως το 1887 ήταν ο πανταχού παρόν κος Παπαρρηγόπουλος. Οι στόχοι του συλλόγου ήταν σαφείς: «το Συμβούλιον αυτού ενεργεί πάντα τα συντελούντα προς ενίσχυσιν του Ελληνισμού εν Θράκη, Μακεδονία, Ηπείρω, Αλβανία και οπουδήποτε της Ανατολής κριθή αναγκαίον».[13] Ο Σύλλογος κατάφερε να δημιουργήσει πυρήνες, κυρίως από πρόθυμα μέλη των τοπικών ελίτ, που «προωθούσαν την εθνική δραστηριότητα» σε όλες τις πόλεις των παραπάνω περιοχών, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου. Οι αδρές χρηματοδοτήσεις σχολείων και οι αποστολές χιλιάδων βιβλίων και υλικού γίνονταν συνήθως μέσω των κατά τόπους προξενείων και πρεσβειών, γεγονός που προκαλούσε τη δεδηλωμένη δυσαρέσκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ταυτόχρονα, ο σύλλογος ανέπτυξε ένα εκτενές δίκτυο που συνέλεγε πληροφορίες μέσω απογραφών, και όχι μόνο, για όλες αυτές τις περιοχές.

ΘΑΛΑΣΣΟΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΚΥΠΡΟΣ: Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ, ΜΕΡΟΣ 2ο

Στο προηγούμενο τεύχος υποστηρίξαμε ότι το κοσμικό εκπαιδευτικό σύστημα στην Κύπρο, όχι μόνο είχε από την αρχή ως βασικό στόχο τη δημιουργία και διάχυση της «ελληνικής συνείδησης», αλλά κι ότι χρηματοδοτήθηκε, οργανώθηκε και κατευθυνόταν από το ελληνικό κράτος, στα πλαίσια της Μεγάλης Ιδέας.[1] Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη, που ήταν και η μοναδική στο νησί έως τις αρχές του 20ου αιώνα, γεννήθηκε, γαλουχήθηκε και μορφώθηκε από Έλληνες εκπαιδευτικούς, ελληνικά βιβλία, ελληνικά σχολεία και πανεπιστήμια. Όσο αποκτούσε συνείδηση του εαυτού της, τόσο ταυτιζόταν με μια εθνική συνείδηση που ήταν προφανώς ελληνική.

Εδώ θα ασχοληθούμε με την επίδραση που είχε η πρώτη περίοδος της βρετανικής κυβέρνησης, τόσο στο εσωτερικό της Κύπρου, όσο και στις τακτικές που χρησιμοποίησε το ελληνικό κράτος για να την αποκτήσει.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ ΧΡΕΗ. Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ

Το 1878 η Οθωμανική Αυτοκρατορία «ενοικίασε» την Κύπρο στη Βρετανία ως αντάλλαγμα για την προστασία που θα της παρείχε απέναντι στην επεκτατικότητα της Ρωσίας στα βόρεια σύνορά της. Αυτό σήμαινε ότι η Κύπρος θα συνέχιζε μεν να ανήκει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά η κατοχή κι η διοίκησή της θα παραχωρούνταν στη βρετανική κυβέρνηση. Η παραχώρηση έγινε μια δεκαετία μετά τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ και τη σημαντική γεωπολιτική αναβάθμιση της Ανατολικής Μεσογείου, που αναδείχτηκε σε περιοχή ελέγχου των θαλάσσιων οδών για την Ινδία και την Κίνα - περιοχές υψίστης σημασίας τότε για τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Αυτή η «παραχώρηση» υπήρξε περισσότερο ζήτημα επιβολής και λιγότερο γενναιοδωρίας. Λίγα χρόνια μετά, το 1882, η Βρετανική Αυτοκρατορία προσάρτησε την Αίγυπτο, με αποτέλεσμα η γεωπολιτική σημασία της Κύπρου να μπει σε δεύτερη μοίρα από τους Βρετανούς. Όταν οι Βρετανοί έκριναν ότι ήταν προς το συμφέρον τους, πρότειναν την παραχώρησή της στην Ελλάδα. Αλλά σε αυτό θα επανέλθουμε παρακάτω.

Τα γεωπολιτικά οφέλη όμως δεν ήταν τα μοναδικά που απέφερε στους Βρετανούς η κατοχή της Κύπρου. Αδυνατώντας να πληρώσει τα πολεμικά της δάνεια, η Τουρκία κήρυξε χρεοστάσιο το 1870. Το αγγλικό κράτος -ένας από τους εγγυητές- αποφάσισε να κατακρατεί το ετήσιο πλεόνασμα του προϋπολογισμού του νησιού, αντί να το δίνει ως ενοίκιο στην Υψηλή Πύλη. Αυτό ήταν ο περιβόητος «φόρος υποτελείας»[2] ο οποίος έπαιξε μεγάλο ρόλο στην εξέλιξη του κυπριακού ζητήματος.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΦΡΑΓΚΟΛΕΒΑΝΤΙΝΩΝ» ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΙΘΑΓΕΝΩΝ»

Η νέα (βρετανική) κυβέρνηση της Κύπρου βρήκε τις δύο κοινότητες διαιρεμένες σε θρησκευτική βάση και εθνοτική βάση. Οι Ελληνοκύπριοι είχαν αρχίσει ήδη να αναπτύσσουν μια δυναμική αστική τάξη η οποία συνεπικουρούμενη από την Εκκλησία, έχτιζε (και χτιζόταν πάνω σε) μια ελληνική συνείδηση. Οι Τουρκοκύπριοι, πιο υποβαθμισμένοι, διατηρούσαν από την οθωμανική περίοδο το πάνω χέρι σε αρκετά διοικητικά πόστα, κυρίως στη χωροφυλακή.

Οι Βρετανοί από την αρχή προσπάθησαν να εισάγουν στην Κύπρο όλες τις αρχές διοίκησης των αποικιών τους, γεγονός που μας δίνει να καταλάβουμε ότι έβλεπαν την Κύπρο ως ένα ακόμη νησί με «ιθαγενείς». Με την ίδρυση Ανώτατου και περιφερειακών δικαστηρίων με Άγγλους προέδρους, το απαρχαιωμένο κυπριακό δικαστικό σύστημα «εκσυγχρονίστηκε». Ακολούθησε «παραχώρηση» Συντάγματος. Ως νομοθετικό όργανο ορίστηκε το Νομοθετικό Συμβούλιο, που αποτελούνταν από δώδεκα εκλεγμένα μέλη (εννιά χριστιανούς και τρεις μουσουλμάνους) και έξι διορισμένα. Ο καταμερισμός προεξοφλούσε ότι όταν συμφωνούσαν οι τρεις ψήφοι των μουσουλμάνων με τις έξι των διορισμένων μελών έδιναν στον Κυβερνήτη την αποφασιστική ψήφο. Έτσι η διοίκηση μπορούσε να έχει πάντα την τελική απόφαση, αρκεί να φρόντιζε να «έχει με το μέρος της» τους Τουρκοκύπριους. Βέβαια, έτσι και αλλιώς, το Νομοθετικό Συμβούλιο ήταν περιορισμένης σημασίας. Δεν είχε λόγο πάνω στα σημαντικότατα ζητήματα του προϋπολογισμού, του φόρου υποτέλειας, των μισθών των διοικητικών υπαλλήλων και των δικαστών. Τον τελικό λόγο στα νομοσχέδια τον είχε ο Κυβερνήτης.

Σε κάθε περίπτωση, το νομοθετικό έργο της βρετανικής διοίκησης είχε πολύ πιο σοβαρές προτεραιότητες να φέρει σε πέρας από την αναδιάρθρωση του οθωμανικού συστήματος. Στόχος της ήταν η εδραίωση της πολιτικής κυριαρχίας της, η αφαίρεση ισχύος από τη μοναδική αστική τάξη του νησιού που ήταν η ελληνοκυπριακή και η συγκράτηση του ελληνικού εθνικισμού που γινόταν εμπόδιο στα παραπάνω. Στις πρώτες δεκαετίες αυτοί οι στόχοι προωθούνταν κυρίως μέσω διπλωματίας κι όχι μέσω άμεσης επιβολής.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΕΠΟΦΘΑΛΜΙΟΥΝ…

Οι αλλαγές προξένησαν πολύ σοβαρές ενοχλήσεις. Ο κλήρος και η ελληνοκυπριακή αστική τάξη (που ουσιαστικά επικαλύπτονταν σε κάποιο βαθμό) είδαν τα προνόμιά τους να περιορίζονται. Ιδίως ο μετασχηματισμός της οικονομικοκοινωνικής τους υπεροχής σε πολιτική εξουσία, άρχισε να απομακρύνεται από τον ορίζοντα. Η εξαίρεση της Εκκλησίας από τον φόρο ιδιοκτησίας γης έπαψε να ισχύει. Το χτύπημα ήταν βαρύ για τον μεγαλύτερο γαιοκτήμονα της Κύπρου. Οι θρησκευτικοί ηγέτες και των δύο κοινοτήτων παύθηκαν από τα συμβουλευτικά όργανα της Κυβέρνησης και επιπλέον ορίστηκε ότι όσοι κληρικοί παρέβαιναν το κοινό ποινικό δίκαιο θα δικάζονταν από τακτικά δικαστήρια, βάζοντας τέρμα στην ασυλία που τους παρείχαν τα εκκλησιαστικά δικαστήρια. Τέλος, καθόλου αμελητέο δεν ήταν το ότι «[απαγορεύτηκε η] χρησιμοποίηση κρατικής βίας κατά την είσπραξη των εκκλησιαστικών φόρων, πράγμα που είχε ως συνέπεια τη μείωση των εισπράξεων κατά τα δύο τρίτα τουλάχιστον».[3]

Όσο η ελληνοκυπριακή αστική τάξη και η Εκκλησία υποβαθμίζονταν από τη βρετανική διοίκηση, τόσο η ένωση με την Ελλάδα φάνταζε ως λύση που θα τους απέφερε την ουσιαστική διακυβέρνηση του νησιού. Στο κάτω κάτω, ήταν αυτοί που κατείχαν τον πλούτο του νησιού, εκπροσωπώντας το 82% του πληθυσμού… Ο Μάριος Θρασυβούλου, Κύπριος ιστορικός της νέας φουρνιάς, έθετε το ζήτημα ως εξής:

> Ο σημαντικότερος φορέας των εθνικιστικών ιδεών των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα ήταν η εμπορική αστική τάξη της Λάρνακας και αποτελούσε ίσως τη μόνη κυπριακή κοινωνική τάξη η οποία προσπάθησε να συγκροτήσει έναν συγκεκριμένο πολιτικό λόγο και αίτημα, όπως αυτό της Ένωσης. Η αδύναμη, πολιτικά ανώριμη και πάντα εμπνεόμενη από τα «εθνικά ιδανικά» αστική τάξη των Ελληνοκυπρίων έβλεπε ότι μέσω του εθνικισμού και της προοπτικής της Ένωσης ανοίγονταν οι δυνατότητες εμπλοκής της στη νέα εποχή που έφερνε η Αγγλοκρατία και η καπιταλιστική ανάπτυξη. Προσδοκούσε την εκπλήρωση του συνδυασμού της ενωτικής προοπτικής, που θα ικανοποιούσε τα εθνικά αισθήματα των Ελλήνων της Κύπρου, και την ένταξη σ' ένα συγκροτημένο κράτος, όπως το ελληνικό, που θα ικανοποιούσε τα δικά της συμφέροντα.[4]

Παρ' όλα αυτά, τουλάχιστον έως την πλήρη προσάρτηση του νησιού από τους Βρετανούς το 1914, οι εκπρόσωποι των Ελληνοκυπρίων τηρούσαν διπλωματική στάση. Φρόντιζαν να μην είναι υπέρ το δέον προκλητικοί, κυρίως γιατί τυχόν απαγκίστρωση από τη Βρετανία ενείχε τον κίνδυνο επιστροφής στην οθωμανική κυριαρχία, κάτι που απεύχονταν. Βέβαια η διπλωματία έχει συγκεκριμένα όρια, τα οποία δεν υπερέβαιναν μόνον οι Ελληνοκύπριοι ιθύνοντες, αλλά και οι εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους που επισήμως ποιούσε την νήσσα για το ζήτημα της Ένωσης.[5] Η αμφιθυμία των Ελληνοκυπρίων ηγετών και των Ελλήνων «φίλων» τους για την ένταση και τους τρόπους με τους οποίους αντιμετώπιζαν τη βρετανική διοίκηση, προωθώντας παράλληλα το ζήτημα της Ένωσης συμπυκνώθηκε στο «Αρχιεπισκοπικό ζήτημα», που τους ταλάνισε για μια δεκαετία, από το 1900 έως το 1910.

…ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΙΖΟΥΝ

Ο θεμέλιος λίθος της πολιτικής του «διαίρει και-

βασίλευε» ακολουθήθηκε σε όλη την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Σύμφωνα με τον Τουρκοκύπριο ιστορικό Niyazi Kizilyürek:

> Με την αρχή της αγγλικής διοίκησης, η τουρκοκυπριακή κοινότητα χάνει το μονοπώλιο στη διοίκηση και λόγω του ότι δεν ακολουθεί μια διαδικασία αστικοποίησης, όπως η ελληνοκυπριακή κοινότητα, βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η διοικούσα παραδοσιακή ελίτ ταυτίζεται πλήρως με την αγγλική διοίκηση στην Κύπρο.[6]

Αυτό βέβαια δεν σήμαινε ότι οι Τουρκοκύπριοι ήταν άβουλοι και χειραγωγούνταν από τους Βρετανούς. Ναι μεν η ένωση γινόταν αντιληπτή ως σοβαρότατη απειλή και η συνεργασία με τη βρετανική διοίκηση πολύ δύσκολα αμφισβητούνταν, αλλά μέσα από αυτή οι Τουρκοκύπριοι εκπρόσωποι φρόντιζαν να προωθούν τα συμφέροντα της κοινότητας και τα δικά τους (που δεν ταυτίζονταν πάντα). Τις λίγες φορές που η συμμαχία αμφισβητούνταν προξενούσε μεγάλη αναταραχή και ανησυχία που ξεκινούσε από τη διοίκηση και έφτανε έως το υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο.

ΟΙ ΕΠΕΚΤΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ήδη από τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, το ελληνικό κράτος είχε κατανοήσει πλήρως τη σημασία της Κύπρου. Οδηγός δεν ήταν οι «προαιώνιοι δεσμοί με τους ελληνοκύπριους», αλλά η αναβάθμιση της Κύπρου σε κομβικό σημείο ελέγχου των θαλάσσιων οδών, δια μέσου των οποίων διεξάγεται το συντριπτικό ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου. Η προσάρτηση της Κύπρου, όχι μόνο θα συμπλήρωνε την κυριαρχία στο Αιγαίο, αλλά θα αναβάθμιζε την Ελλάδα σε κυρίαρχη περιφερειακή δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η νέα εκδοχή της Μεγάλης Ιδέας εξέφραζε τους μύχιους πόθους του ελληνικού κράτους, για την ικανοποίηση των οποίων ήταν πρόθυμο να κοντραριστεί, όχι μόνο με την καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά ακόμη ακόμη και με την κραταιά Βρετανική. Όσο κι αν οι τακτικές έπρεπε να προσαρμοστούν, η στρατηγική παρέμενε η ίδια.

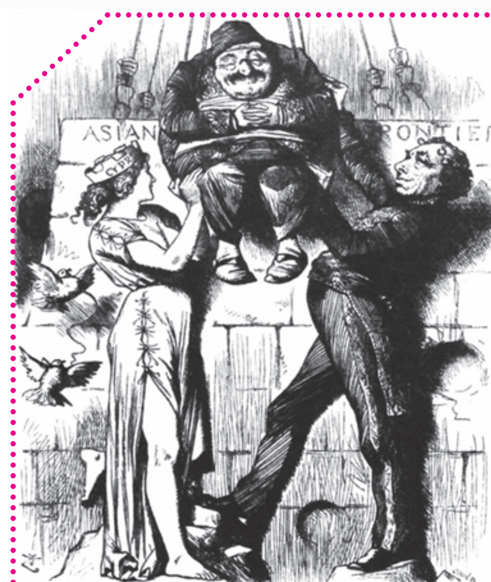
Στα τέλη του 1912, καθώς ο Πρώτος Βαλκανικός Πόλεμος εξελισσόταν και οι αντίπαλες συμμαχίες του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου έπαιρναν θέσεις μάχης, η Αγγλία πρότεινε ημιεπίσημα στην Ελλάδα να της παραχωρήσει την Κύπρο (που τυπικά άνηκε ακόμα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ως αντάλλαγμα για μια ναυτική βάση στο Αργοστόλι. Πριν όμως καταλήξουν σε συμφωνία οι δύο πλευρές, ξέσπασε ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος. Η συνθήκη ειρήνης του Βουκουρεστίου απέφερε στην Ελλάδα τη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, γεγονός που έδινε καινούρια ώθηση στη Μεγάλη Ιδέα και στις επεκτατικές ορέξεις του ελληνικού κράτους.

Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία συμμάχησε με τις κεντρικές δυνάμεις, η Αγγλία άδραξε την ευκαιρία και προσάρτησε πλήρως την Κύπρο. Όσο πιο ξεκάθαρο γινόταν ότι η Κύπρος δεν θα επέστρεφε ξανά στο προηγούμενο καθεστώς, τόσο μεγαλύτερη ικανοποίηση επικρατούσε και στις δύο κοινότητες. Οι Τουρκοκύπριοι χαίρονταν γιατί η «συμμαχία» τους με τη διοίκηση τους αναβάθμιζε και, δεδομένου ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν έτοιμη να καταρρεύσει, προτιμούσαν χίλιες φορές να ανήκουν στην Βρετανική Αυτοκρατορία παρά στο ελληνικό κράτος. Οι Ελληνοκύπριοι επίσης ένιωθαν ικανοποίηση, μιας και οι Βρετανοί που μπλόκαραν την οποιαδήποτε συζήτηση περί ένωσης Ελλάδας-Κύπρου με το επιχείρημα ότι το νησί «δεν ήταν δικό τους», πλέον έπρεπε να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

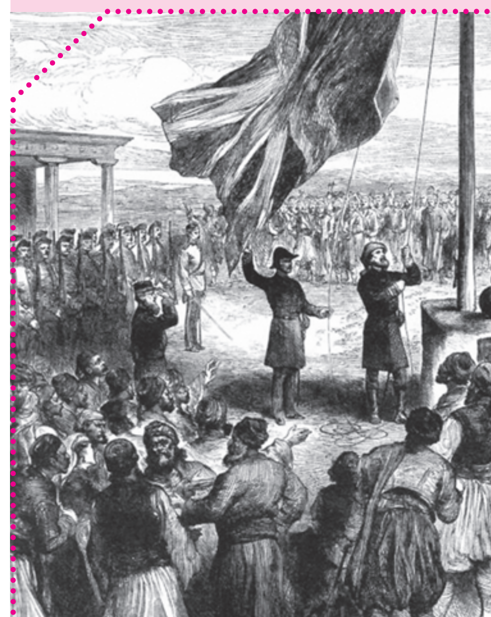
Το 1915 ο Βενιζέλος διαπραγματεύτηκε την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ζητώντας ως αντάλλαγμα τη Σμύρνη και την Κύπρο. Καθώς ο «Εθνικός Διχασμός» πήγε τα πράγματα πίσω, η Ελλάδα μπήκε επισήμως στον πόλεμο το 1917, με τις ίδιες ακριβώς βλέψεις. Ήταν όμως αργά. Το 1916 η Βρετανία και η Γαλλία (με τη συναίνεση της Ρωσίας) συμφώνησαν μυστικά να μοιράσουν σε σφαίρες επιρροής τα εδάφη της υπό διάλυση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μια συμφωνία που έμεινε στην Ιστορία ως συμφωνία Σάικς-Πικό. Αυτή η συμφωνία έδινε όλα τα εδάφη ανατολικά της Κύπρου στη γαλλική σφαίρα επιρροής, γεγονός που αυτομάτως μετέτρεπε και πάλι την Κύπρο σε γεωπολιτικό επίδικο. Μετά και τις τελευταίες εξελίξεις οι Βρετανοί δεν είχαν καμιά διάθεση να παραχωρήσουν το νησί σε κανέναν.[7]

Όταν ο πόλεμος φάνηκε να πλησιάζει προς το τέλος του, οι εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους επανήλθαν. Επισήμως, ζητούσαν μόνο τη Σμύρνη καθώς ήταν η πιο αμφισβητούμενη περιοχή. Η Κύπρος είχε εξαφανιστεί από τον κατάλογο, δίχως βέβαια να έχει εξαφανιστεί και από τις ορέξεις του ελληνικού κράτους. Ήδη από 1918 ο ελληνικός Τύπος είχε αρχίσει να δημοσιεύει άρθρα που εξέφραζαν τη βεβαιότητα ότι η Βρετανία είχε υποσχεθεί την παραχώρηση της Κύπρου, τα οποία ο πρέσβης και ο ίδιος ο Βενιζέλος τα παρουσίαζαν στους Βρετανούς ως δείγμα της «ανυποχώρητης επιθυμίας του ελληνικού λαού για Ένωση». Μετά την ανακωχή, ανάμεσα στα τέλη του 1918 και τον Γενάρη του 1919 (συνδιάσκεψη ειρήνης των Παρισίων) η κατάσταση είχε ξεφύγει: οι ελληνικές εφημερίδες δημοσίευαν άρθρα κατά ριπάς, που απαιτούσαν ευθαρσώς την Βόρεια Ήπειρο, τα Δωδεκάνησα, τη Θράκη, όλη τη δυτική Μικρά Ασία και φυσικά την Κύπρο. Η τακτική αυτή υποχώρησε, δίχως να σταματήσει τελείως, όταν ο Βρετανός πρέσβης εγκάλεσε το υπ. Εξωτερικών.

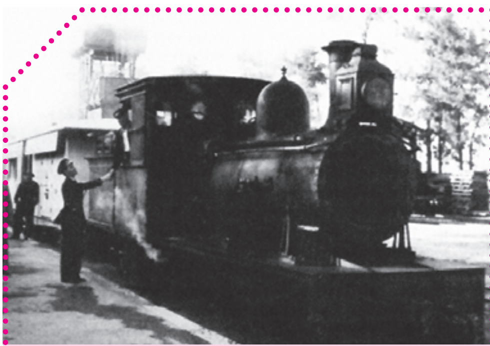
Εν όψει της συνδιάσκεψης του Γενάρη του 1919, οι Ελληνοκύπριοι ηγέτες έστειλαν στο Παρίσι μια αντιπροσωπεία, αποτελούμενη από μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου, με στόχο να προωθήσει την ένωση με την Ελλάδα. Στο Παρίσι ωστόσο βρισκόταν και ο Βενιζέλος, ο οποίος απέτρεψε την ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία από το να πάρει μέρος στη συνδιάσκεψη. Τους αντιπρότεινε να πάνε κατευθείαν στο Λονδίνο και να εκθέσουν τις απόψεις τους «με διπλωματικό τρόπο», δηλαδή παρασκηνιακά. Μπορεί η διεθνής συνδιάσκεψη να αποτελούσε για τον Έλληνα πρωθυπουργό ένα βήμα έκθεσης των ελληνικών αξιώσεων στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, αλλά, καθώς η συμφωνία Σάικς-Πικό είχε διαρρεύσει, η Κύπρος έπρεπε να αντιμετωπίζεται πλέον ως ζήτημα διμερών σχέσεων με τη Βρετανία και προπάντων με έξυπνη διπλωματία που δεν θα διακινδύνευε τις υπόλοιπες διεκδικήσεις. Στην

Γελοιογραφία σε βρετανικό περιοδικό. Απεικονίζει την Κύπρο και τον τότε πρωθυπουργό της Αγγλίας Disraeli να επανατοποθετούν τον ευτραφή και νωθρό Σουλτάνο στη θέση του. Πίσω ο τοίχος γράφει «ασιατικά σύνορα». Κάπως έτσι παρουσιάστηκε η παραχώρηση της Κύπρου στους Βρετανούς. Ως σωτηρία της από τα αρπακτικά νύχια της Ρωσίας. Το 1878, οι μεγάλες δυνάμεις δεν είχαν ακόμη αποφασίσει το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την έβλεπαν ως το φυσικό εμπόδιο στην κάθοδο των Ρώσων στη Μεσόγειο και την ασιατική ήπειρο.

Έπαρση της βρετανικής σημαίας στη Λευκωσία στις 12 Ιουλίου το 1878. Τον νέο κυβερνήτη τον υποδέχθηκαν οι Ελληνοκύπριοι τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο της Ελλάδας. Για να πιάσει από νωρίς το υπονοούμενο.

Πάνω, ο σιδηρόδρομος που κατασκεύασαν οι Βρετανοί. Μαζί με την ανάπτυξη του οδικού δικτύου έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη του εμπορίου.

Κάτω, αγροτική οικογένεια στα τέλη του 19ου αιώνα. Η τυπική κατοικία των φτωχών αγροτών ήταν ένας ενιαίος χώρος όπου πολλές φορές οι άνθρωποι το βράδυ κοιμόνταν μαζί με τα ζώα τους.

Η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία στο Λονδίνο το 1919. Φίλιος Ζαννέτος, Νεόφυτος Νικολαΐδης, αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ΄, Θεοφάνης Θεοδότου, Νεοπτόλεμος Πασχάλης, Νικόλαος Λανίτης, Γεώργιος Εμφιετζής, Λούης Λουΐζου, Δημοσθένης Σεβέρης. Τα μέλη της ήταν η αφρόκρεμα της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης. Μεγαλέμποροι, βουλευτές, δήμαρχοι, τραπεζίτες, γιατροί, δικηγόροι, κάποιοι με πολλές από αυτές τις ιδιότητες ταυτόχρονα και σχεδόν όλοι τοκογλύφοι, ανέλαβαν να προωθήσουν το «αυθόρμητο αίτημα όλων των Ελλήνων της Κύπρου» για ένωση με την Ελλάδα. Κάποια από τα ονόματα δεσπόζουν ακόμη στην ελληνοκυπριακή ελίτ.

επιμονή της ελληνοκυπριακής αντιπροσωπείας να συμμετάσχει κι αυτή στη Συνδιάσκεψη, ο Βενιζέλος «συνέστησε» με αυστηρό τόνο μεγαλύτερη συμμόρφωση στις «συμβουλές» του εθνικού κέντρου. Ήταν η πρώτη ρητή εμφάνιση της πρωτοκαθεδρίας του εθνικού κέντρου. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όλοι οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας ενέτασσαν αυτή την πρωτοκαθεδρία στη στρατηγική του ελληνικού κράτους για το κυπριακό ζήτημα.

Καθώς οι μήνες περνούσαν, δίχως οι αποφάσεις της συνδιάσκεψης να οδηγούν στη λύση του περίφημου Ανατολικού Ζητήματος, δηλαδή στο διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες έσπευσαν να καταλάβουν τη Σμύρνη, με τη σύμφωνη γνώμη όλων των υπόλοιπων συμμάχων. Ο Βενιζέλος επανέφερε εμμέσως στη βρετανική κυβέρνηση το ζήτημα της Κύπρου, ενώ ταυτόχρονα μια «παγκυπριακή εθνική συνέλευση» από 914 εκπροσώπους (όλοι τους προφανώς Ελληνοκύπριοι) απέστειλε ψήφισμα που ζητούσε ένωση με την Ελλάδα.

Το 1920, μετά από πολύμηνες προστριβές, οι δυνάμεις της Αντάντ κατέληξαν σε μία ασταθή έως αστεία συμφωνία, την περίφημη συνθήκη των Σεβρών. Η Συνθήκη «παραχωρούσε» στην Ελλάδα τη Θράκη, την Καλλίπολη, τα νησιά του Αιγαίου και τη Σμύρνη με την ενδοχώρα της. Η Κύπρος απουσίαζε από τις παραχωρήσεις, μιας κι ο Βενιζέλος ακολουθούσε σταθερά τη στρατηγική της έμμεσης διπλωματίας. Καθώς όμως οι «παραχωρήσεις» έμενε να κατακτηθούν από τον ελληνικό στρατό -μόνο τουτο αποτέλεσμα μόνο βέβαιο δεν ήταν.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΑ ΕΞΩ, ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ

Μπορεί οι πολεμικές συγκρούσεις να εξελίσσονταν και η Κύπρος να έμενε έξω από τις διαπραγματεύσεις, αυτό δε σημαίνει όμως ότι έμενε ανεπηρέαστη από τον πόλεμο. Καταρχάς, όσο οι Ελληνοκύπριοι - μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου ασκούσαν τη βενιζελική εξωτερική πολιτική στο Λονδίνο, η βρετανική διοίκηση βρήκε ευκαιρία και πέρασε διάφορους νόμους και ρυθμίσεις για ζητήματα που θεωρούσε κομβικά για την εδραίωση της πολιτικής της κυριαρχίας. Συγκριμένα ψήφισε:

Α) Νόμους που αφορούσαν την αγροτική υπερχρέωση σε μια προσπάθεια να μειώσουν την τοκογλυφία. Ο βασικός στόχος ήταν να σπάσουν οι πελατειακές σχέσεις του πληθυσμού με τους δανειστές (δηλαδή την ελληνοκυπριακή αστική τάξη), που τους προσέδιδαν δυσανάλογη πολιτική ισχύ σε σχέση με τον διοικητικό μηχανισμό. Καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των εκλεγμένων μελών του Συμβουλίου ήταν προφανώς δανειστές, αυξάνονταν παράλληλα η πίεση στην ελληνοκυπριακή ηγεσία. Αυτοί οι νόμοι ελάφρυναν ελάχιστα τους φτωχούς αγρότες, που τα βασικά τους προβλήματα παρέμεναν η υπερφορολόγηση και η ανυπαρξία Αγροτικής Τράπεζας, ελλείψει της οποίας δεν είχαν πού αλλού να στραφούν για δανεικά παρά στους τοκογλύφους.

Β) Νόμους για την Εκπαίδευση. Αυτή ήταν η δεύτερη προσπάθεια της βρετανικής διοίκησης να παρέμβει και να σπάσει το μονοπώλιο του ελληνικού κράτους στην εκπαίδευση. Ζητήματα υποδομής, προσωπικού και διοίκησης πέρασαν στα χέρια του βρετανικού μηχανισμού και περιορίστηκε η συμμετοχή της Εκκλησίας Οι νόμοι είχαν περιορισμένο αποτέλεσμα καθώς το πρόγραμμα διδασκαλίας και τα βιβλία παρέμεναν στη δικαιοδοσία των κοινοτικών εκπαιδευτικών συμβουλίων.

Γ) Νόμους που απαγόρευαν την εθελοντική κατάταξη των Ελληνοκυπρίων στον ελληνικό στρατό. Επρόκειτο για έναν «εθελοντισμό» με υποκίνηση από την Αθήνα, όπως προφανώς δείχνουν οι συστάσεις προς την ελληνική κυβέρνηση του βρετανού πρέσβη στην Αθήνα. Οι συγκεκριμένοι νόμοι δεν είχαν να κάνουν μόνο με τη συγκράτηση του ελληνικού εθνικισμού που υποτροπίαζε κάθε φορά που συμμετείχαν οι Ελληνοκύπριοι στους επεκτατικούς πολέμους της «μητέρας Ελλάδας», όπως το 1897 και το 1912. Στόχευαν επίσης στην ενίσχυση της άτυπης και εύθραυστης «συμμαχίας» που είχε αναπτύξει η βρετανική διοίκηση με τους Τουρκοκύπριους του Νομοθετικού Συμβουλίου. Οι Τουρκοκύπριοι κάθε άλλο παρά ευχαριστημένοι ήταν με τη συμμετοχή των συντοπιτών τους στην προέλαση του ελληνικού στρατού στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Καθώς μάλιστα το κεμαλικό κίνημα έφτιαχνε σταδιακά το τουρκικό εθνικό κράτος, τα πρώτα σημάδια Τουρκικού εθνικισμού έκαναν την εμφάνισή τους και στην Κύπρο.[8]

Στις πρώτες δεκαετίες βρετανικής κατοχής οι αλλαγές ήταν φανερές. Το νησί απέκτησε διοίκηση και νομικό σύστημα σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Βελτιώθηκαν οι υποδομές με τη δημιουργία οδικού δικτύου και σιδηρόδρομου. Οι αλλαγές αυτές μπορεί να ικανοποιούσαν τη διοίκηση, αλλά για όλους τους υπόλοιπους παρέμενε ένα βασικό πρόβλημα: Παρόλη την προσάρτηση της Κύπρου, η Βρετανία συνέχισε να εισπράττει τον «φόρο υποτελείας» μετονομάζοντάς τον σε «συμμετοχή της Κύπρου στην επιβάρυνση λόγω του τουρκικού χρέους». Ο φόρος αυτός πραγματικά απομυζούσε το νησί και έκανε τους φτωχούς φτωχότερους. Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη από τη μεριά της έβλεπε σημαντικό κομμάτι από τα κέρδη της να καταλήγουν στις βρετανικές τράπεζες και θησαυροφυλάκια, αντί να γίνονται κεφάλαιο προς επένδυση ή χρήμα για δανεισμό.

Το 1920 η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές σήμανε τη λήξη της παρασκηνιακής διπλωματίας στη Βρετανία και η αντιπροσωπεία επέστρεψε με άδεια χέρια, μόνο και μόνο για να βρεθεί αντιμέτωπη με τα νέα μέτρα. Το επανενωμένο ελληνοκυπριακό τμήμα του Νομοθετικού Συμβουλίου, αφού ξεπέρασε τις εσωτερικές του προστριβές,[9] αποφάσισε να απέχει από τις συνεδριάσεις και να εντείνει την ενωτική προπαγάνδα. Η βρετανική διοίκηση σκλήρυνε κι άλλο τη στάση της ψηφίζοντας το «Νόμο περί Αλλοδαπών»: απαγόρευση πρόσληψης ξένων υπηκόων στο δημόσιο και εκπατρισμός και απαγόρευση εισόδου όσων αλλοδαπών κρίνονταν ανεπιθύμητοι. Αυτό σήμαινε ξεκαθάρισμα του δημόσιου μηχανισμού από όσους Κύπριους είχαν πάρει την ελληνική υπηκοότητα (που συνήθως ήταν και οι πιο σκληροί ενωτικοί) και φρένο στην εισροή προπαγανδιστών από την Ελλάδα. Ακολούθησε ο «Νόμος περί υποκίνησης σε στάση» που περιόριζε τον Τύπο.

Ταυτόχρονα ο πόλεμος συνεχιζόταν, αλλά μετά από δύο χρόνια οι συσχετισμοί και οι συμμαχίες είχαν αλλάξει τελείως. Η ήττα του ελληνικού στρα-

τού σφραγίστηκε με αυτό που σύσσωμη η ελληνική ιστοριογραφία ονομάζει Μικρασιατική Καταστροφή. Τα γεγονότα του 1922 επηρέασαν και τις εξελίξεις στην Κύπρο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την αρχή της Αγγλοκρατίας το 1878, στην Κύπρο υπήρχε μόνο μία άξια λόγου αστική τάξη: η ελληνοκυπριακή. Το ελληνικό κράτος έχτιζε επί δεκαετίες με τα χεράκια του την εθνική της συνείδηση. Η ανάπτυξη και η εδραίωση αυτής της αστικής τάξης, δημιουργούσε φιλοδοξίες μετατροπής της οικονομικοκοινωνικής της κυριαρχίας σε πολιτική. Η έλευση και επιβολή μιας άλλης πολιτικής ελίτ -της βρετανικής κυβέρνησης- όχι μόνο απομάκρυνε την πολυπόθητη κυριαρχία της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, αλλά μείωνε και την οικονομική της ισχύ. Καθώς τα αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ ελληνοκυπριακής αστικής τάξης και βρετανικής κυβέρνησης διογκώνονταν (και καθώς τον τελικό λόγο τον είχε πάντα η βρετανική ένοπλη ισχύς), ο ανταγωνισμός αυτός οδηγούσε όλο και περισσότερο τους Ελληνοκύπριους να βλέπουν ως μόνη διέξοδο την ένωση με την Ελλάδα.

Βέβαια, στο νησί, όπως παντού στον κόσμο, οι φτωχοί αγρότες, οι εργάτες γης και η αναπτυσσόμενη εργατική τάξη στις πόλεις και τα ορυχεία, δεν ήταν το ίδιο πράγμα με τα αφεντικά και τους «εκπροσώπους» της. Σίγουρα ανήκαν λόγω υλικών σχέσεων σε διαφορετικές κοινότητες· σίγουρα δεν είχαν ακριβώς τα ίδια συμφέροντα λόγω αυτού του διαχωρισμού· σίγουρα ένιωθαν την υπαρκτή απειλή της υποβάθμισης έως της βίαιης εκδίωξης, αναλόγως του ποιος τους κυβερνούσε. Πολύ πιο σίγουρα, αυτές οι διαιρέσεις υποδαυλίζονταν και επανοηματοδοτούνταν από τους ηγέτες τους. Στην τελική όμως δεν είχαν και πολλά να χωρίσουν. Ζούσαν στα ίδια χωριά και πόλεις, μιλούσαν λίγο πολύ την ίδια γλώσσα, δούλευαν μαζί και υφίσταντο την ίδια εκμετάλλευση· από τους φόρους και την υπερχρέωση από τους τοκογλυφικούς δανεισμούς έως τους πενιχρούς μισθούς που τους ανάγκαζαν να φυτοζωούν. Ο εθνικός διαχωρισμός στην Κύπρο, όπως παντού στον κόσμο, ξεκινούσε από τα πάνω και διαχεόταν προς τα κάτω. Και αυτή η διάχυση έβρισκε κάποια όρια· κυρίως όσον αφορούσε τις εργατικές διεκδικήσεις.

---

1. «Φτιάχνοντας Έλληνες στην Ανατολική Μεσόγειο - Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 1ο», *Antifa* #62, 10/2018.

2. Οι τόκοι του δανείου ανέρχονταν στις 81.752 στερλίνες. Το ποσό που κρατούσε η βρετανική κυβέρνηση ήταν 92.800 στερλίνες Αυτό σήμαινε ότι κάθε χρόνο κατακρατούσαν επιπλέον 11.048 στερλίνες από τους φόρους του νησιού. Το ποσό αυτό κατατιθόταν σε ειδικό λογαριασμό που προοριζόταν για τη συνολική απόσβεση του οθωμανικού χρέους. Το 1904 το υπουργείο Αποικιών ομολόγησε ότι η Κύπρος ήταν η χώρα με το σχετικά υψηλότερο ποσοστό φορολόγησης στον κόσμο». Χάινς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου, τόμος πρώτος (1878-1949)*, Εστία, 2007, σελ 106.

3. Μάριος Θρασυβούλου, *Ο εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων –Από την αποικιοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Επίκεντρο 2016, σελ 90.

4. Μάριος Θρασυβούλου, ό.π., σελ, 57.

5. Για παράδειγμα, ο πρέσβης της Ελλάδας Φιλήμονας εκτός από το να προπαγανδίζει ανοικτά την ένωση και να οργανώνει φιλελληνικές εκδηλώσεις όπου και όποτε μπορούσε, το 1897 στρατολογούσε εθελοντές για τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας, γεγονός που ανάγκασε τη βρετανική κυβέρνηση να διαμαρτυρηθεί επισήμως στην ελληνική. Το 1900 η πρωτοβουλία του να θέσει τους Παγκύπριους Αγώνες υπό την αιγίδα του διάδοχου του ελληνικού θρόνου Κωνσταντίνου, οδήγησε στην απρόθυμη ανάκλησή του. Βλέπε και Χάινς Α. Ρίχτερ, ό.π., σελ 116-117.

6. Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, εκδ. Παπαζήση, 2009, σελ 93.

7. Πέραν αυτού, το βρετανικό κράτος είχε συμφωνήσει να μην προβεί σε καμία διαπραγμάτευση για την παραχώρηση της Κύπρου σε τρίτη δύναμη χωρίς τη συγκατάθεση της Γαλλίας, γεγονός που έκανε πιο δύσκολη οποιαδήποτε συζήτηση για παραχώρηση.

8. Ο Ρίχτερ στο βιβλίο του αναφέρει ότι «Την άνοιξη του 1919, Τούρκοι εθνικιστές ίδρυσαν κόμμα που επεδίωκε την ένωση της Κύπρου με την Τουρκία. Όταν άρχισαν να σχεδιάζουν ταραχές και συγκρούσεις με τους Έλληνες, ο Στήβενσον επενέβη με τη βία των όπλων, συνέλαβε τους ταραξίες και καταδίκασε τους επικεφαλής». Χάινς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου, τόμος πρώτος (1878-1949)*, Εστία, 2007, σελ 259. Βέβαια ο Ρίχτερ ξεχνά να αναφέρει ότι ακριβώς εκείνη την εποχή, τον Μάιο του 1919, οι Έλληνες έκαναν την απόβαση στη Σμύρνη και οι φήμες για τις ακρότητές τους έφτασαν όχι μόνο στην Κύπρο αλλά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες.

9. Οι προστριβές οφείλονταν στο ότι τα μέλη είχαν χωριστεί σε δύο ομάδες. Η μία υποστήριζε ότι παράλληλα με την επιδίωξη της ένωσης πρέπει να έχουν μια περιορισμένη συνεργασία με τους Βρετανούς σε οικονομικά και μεταρρυθμιστικά θέματα. Η άλλη ότι μια τέτοια στάση θα υποβάθμιζε το ζήτημα της ένωσης το οποίο έπρεπε να προβάλουν με κάθε τρόπο.

10. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Ψηφίδες Ιστορίας*, Ρίζες Εκδόσεις, 2017, σελ. 39-40.

«ΤΟΥΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΣ ΗΜΩΝ ΕΛΛΗΝΑΣ ΔΕΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΙ Η ΕΙΡΗΝΙΚΟΤΗΣ…»

Όταν το 1882 προτάθηκε η δημιουργία του Νομοθετικού Συμβουλίου με τη συμμετοχή εννιά Ελληνοκυπρίων, τριών Τουρκοκυπρίων και έξι «επίσημων» εκπροσώπων, χωρίς να έχει ξεκαθαριστεί ακόμα ότι αυτοί οι έξι θα διορίζονται από τη βρετανική κυβέρνηση, η τουρκοκυπριακή ηγεσία απείλησε με αποχή επιχειρηματολογώντας ως εξής:

> Οι Έλληνες εισί τόσω εμποτισμένοι εκ της Πανελληνιστικής ιδέας, ώστε δεν επιθυμούσι να βλέπωσιν επί του προσώπου της γης ή Ελληνισμόν, και δεν θα μείνωσιν ευχαριστημένοι εξ ουδεμίας άλλης κυβερνήσεως ή της ελληνικής […] Ημείς οι Μωαμεθανοί, κατά τα θρησκευτικά μας δόγματα και την εθνικήν μας αγωγήν, θεωρούμεν ως φαύλην και επαναστατικήν πάσαν κοινότητα, ήτις δια μέσων επαναστατικού χαρακτήρος και δι' αβάσιμων αιτιολογιών και ψευδών επινοιών, ως και της διασποράς πανταχού πέριξ παραπόνων, στεναχωρεί την Κυβέρνησιν, εις οφείλει υποταγήν. […] Τους συμπολίτας ημών Έλληνας δεν χαρακτηρίζει η ειρηνικότης και το μετριοπαθές και δεν τυφλωττόμεν προς το γεγονός, ότι η ιερά αυτών απόφασις και συμφωνία είναι, ίνα λάβωσι, δι' αυτού του εν λόγω δικαιώματος, εις χείρας των τα ηνία της Κυβερνήσεως επί αποκλεισμώ πάντων των άλλων στοιχείων και εάν έτι πρόκειται τούτο να επιτελεσθή διά μεγάλων θυσιών. […] Ουδεμία κοινότης ουδαμού γης δύναται να απολαύση ασφαλείας ζωής, περιουσίας και τιμής υπό διοίκησιν Ελλήνων, όντως αλαζόνων επί τοις ενδόξοις κατορθώματα των εαυτών προγόνων, εκτός εάν υπάρχη ίση αντιπροσώπευσις εν τις διοικητικαίς υποθέσεσι της χώρας· τούτο δ' ειδικώς εφαρμόζεται δια τους Μωαμεθανούς, οίτινες φυσικώς εισίν αντικείμενον εκδικήσεως αυτών.[10]

Σε αυτό και σε παρόμοια κείμενα πάτησαν οι διάφοροι όψιμοι «αναθεωρητές» κυπριολόγοι για να αντικαταστήσουν την «αβουλία» και «αδιαφορία» των Τουρκοκυπρίων με τον «πρώιμο τουρκικό εθνικισμό». Βέβαια, για όποιον δεν έχει στραβωθεί από τον ελληνικό εθνικισμό το παραπάνω απόσπασμα είναι αποκαλυπτικό.

Πρώτον: το 1882, ο διαχωρισμός που έκαναν ακόμα οι ηγέτες είναι μεταξύ Ελλήνων και Μωαμεθανών. Αυτό δεν είναι περίεργο. Ο ελληνικός εθνικισμός είχε σχεδόν μισό αιώνα που διαχεόταν μέσα από την εκπαίδευση των Ελληνοκυπρίων, κάνοντάς τους να αναγνωρίζονται από τους εαυτούς τους και τους άλλους ως Έλληνες. Αντίθετα, το 1882 η Τουρκοκυπριακή κοινότητα αναγνωριζόταν ως «Μωαμεθανοί», δηλαδή ως η προνομιούχα θρησκευτική ομάδα της μεγάλης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το εκπαιδευτικό τους σύστημα βασιζόταν ακόμα στα παλιά μουσουλμανικά πρότυπα και η σταδιακή μετατροπή του σε φορέα εθνικιστικών επιδιώξεων δεν άρχισε παρά με το κίνημα των Νεότουρκων και κορυφώθηκε μετά την ίδρυση του Τουρκικού κράτους το 1923.

Δεύτερον, το αίτημα της ένωσης εκλαμβανόταν ως ξεκάθαρη απειλή διότι σαφέστατα αποτελούσε κομμάτι της «Πανελληνιστικής» Μεγάλης Ιδέας, δηλαδή της προέκτασης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους σε βάρος κυρίως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ήταν επίσης σαφές ότι οι Έλληνες της Κύπρου έβλεπαν στην Ένωση το μέσο για να πάρουν την εξουσία στα χέρια τους αποκλείοντας τους ίδιους, ακόμα και με τη βία.

Τρίτον, όλα τα παραπάνω περιγράφονται από τους εκπρόσωπους, δηλαδή την ελίτ της μουσουλμανικής κοινότητας, την οποία η απειλή παραγκωνισμού την αφορούσε πολύ πιο άμεσα από τον φτωχό πληθυσμό. Οπότε και ο τρόπος που προτείνεται για να αντιμετωπιστεί είναι σαφής και δεν απευθύνεται μόνο στους Βρετανούς αλλά και στην κοινότητά τους. Υποταγή στη βρετανική κυβέρνηση και ίση αντιπροσώπευση. Δηλαδή χτίσιμο της συμμαχίας Τουρκοκυπρίων-Βρετανών, βασιζόμενης στην ψήφο των εκπροσώπων και πειθάρχηση των από κάτω.

Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΄22

Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ, ΜΕΡΟΣ 3ο

Στο προηγούμενο τεύχος μιλήσαμε για την πρώτη περίοδο της βρετανικής διακυβέρνησης της Κύπρου από το 1878 έως το 1922. Η κατοχή της από την τότε κραταιά Βρετανική Αυτοκρατορία σήμανε και τον μακροχρόνιο ανταγωνισμό μεταξύ των Άγγλων κυβερνώντων και της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης -της μοναδικής αστικής τάξης του νησιού- για την πολιτική ηγεμονία. Ταυτόχρονα, το ελληνικό κράτος εντατικοποίησε τις προσπάθειές του για την προσάρτηση της γεωπολιτικά αναβαθμισμένης Κύπρου, προσβλέποντας να μετατραπεί σε κυρίαρχη περιφερειακή δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία και η ιδιαίτερη θέση που βρέθηκε μετά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα, έβαλε φρένο σε αυτούς τους σχεδιασμούς, αλλά δεν εξαφάνισε τις βλέψεις της.

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Το 1923, με τη συνθήκη της Λωζάνης το ελληνικό κράτος μετά από δεκαετίες επεκτατικών πολέμων βρέθηκε να έχει διπλασιάσει τα εδάφη του. Αυτό όμως δεν σήμαινε επανάπαυση. Καταρχήν, έπρεπε να αντιμετωπίσει πλήθος προβλημάτων στο εσωτερικό του. Η εισροή περισσότερων από 1.500.000 προσφύγων, πέραν της τεράστιας οικονομικής επιβάρυνσης (που λύθηκε μέσω χρηματοδότησης της Κοινωνίας των Εθνών),[1] έθετε σε κίνδυνο και την ήδη κλονισμένη κοινωνική συνοχή, μετασχηματίζοντας βίαια την ταξική και εθνοτική δομή του ελληνικού πληθυσμού. Αυτή η διάρρηξη του εθνικού κορμού έφερε στην επιφάνεια την ταξική αντιπαράθεση που υπέβοσκε και μεγάλωνε όλα τα χρόνια των επεκτατικών πολέμων. Οι κοινωνικές συγκρούσεις καθρεφτίζονταν στην κατάρρευση του πολιτικού κατεστημένου που μετατράπηκε σε φράξιες που αλληλοτρώγονταν. Έως το 1928, οι εκλεγμένες κυβερνήσεις ήταν μικρά διαλείμματα μεταξύ πραξικοπημάτων και δικτατοριών.

Ταυτόχρονα, στο εξωτερικό μέτωπο τα πράγματα δεν εξελίσσονταν καλύτερα.[2] Καθ' όλη τη δεκαετία του ΄20 η Ελλάδα είχε συνεχόμενες εντάσεις για ζητήματα που είχε ανοίξει κατά τη διάρκεια του επεκτατικού της οίστρου με όλους τους γείτονές της: την Ιταλία, την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία και ενίοτε την Τουρκία. Από τις μεγάλες δυνάμεις μόνο η Αγγλία δήλωνε πλέον σύμμαχος, αλλά στην ουσία δεν ασχολούνταν με τα ζητήματα του ελληνικού κράτους παρά μόνο όταν ήταν αναγκασμένη, καθώς το ενδιαφέρον της είχε μεταφερθεί από τα Βαλκάνια στη Μέση Ανατολή και τις εκεί ανακατατάξεις.

Η πρόσφατη εμπειρία έδειχνε ότι το να ανοίγεις πόλεμο χωρίς συμμαχίες και χωρίς να τον επιδιώκουν και άλλοι δεν έχει καλά αποτελέσματα. Μέσα σε αυτή την (πρόσκαιρη) συγκυρία τα περιθώρια για επιθετική εξωτερική πολιτική ήταν σχεδόν μηδενικά. Οι Έλληνες πολιτικοί, με πρώτο-πρώτο τον Βενιζέλο, διακήρυτταν ότι η πολιτική της Μεγάλης Ιδέας έχει λήξει. Το σημαντικό και επείγον ήταν να βελτιωθεί η θέση της Ελλάδας στους διακρατικούς συσχετισμούς ισχύος με τη χρήση διπλωματίας. Καθώς το ελληνικό κράτος προέβαινε σε διάφορες επισφαλείς συμφωνίες με την Ιταλία, τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία, κατανοούσε ότι η διατήρηση της συμμαχίας με τη Μεγάλη Βρετανία είναι κομβικής σημασίας. Εφόσον λοιπόν η στρατηγική σημασία της Κύπρου παρέμενε η ίδια για τη Βρετανική Αυτοκρατορία, οι Έλληνες πολιτικοί δήλωναν ότι ζήτημα Κύπρου δεν υφίσταται. Αυτό βέβαια δεν σήμαινε επ' ουδενί ότι το ελληνικό κράτος είχε όντως παραιτηθεί από τις βλέψεις του. Απλώς οι κινήσεις του έπρεπε να είναι πιο ήπιες και υπόγειες.

Μετά τη συνθήκη της Λωζάνης παγιώθηκε ένα δίκτυο μεταξύ Λευκωσίας, Αθήνας και Λονδίνου, το οποίο υποδαύλιζε τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό στην Κύπρο, ανακινούσε συνεχώς το «κυπριακό» στην Ελλάδα και ασκούσε παρασκηνιακή διπλωματία στην καρδιά της Βρετανικής Αυτοκρατορίας· πάντα με «προσοχή και αυτοσυγκράτηση».

Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1920. ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ, ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΤΑΣΕΙΣ

ΣΣτην Κύπρο ένα έμμεσο αποτέλεσμα του πολέμου ήταν μια παρατεταμένη οικονομική ύφεση που ξεκίνησε το 1922. Η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν αγρότες οι οποίοι, εξαιρουμένων των μεγαλοκτηματιών, ήταν συνεχώς υπερχρεωμένοι και τα έφερναν δύσκολα βόλτα. Με την κρίση οι κατασχέσεις και οι πλειστηριασμοί κινητής και ακίνητης περιουσίας των αγροτών αυξήθηκαν κατακόρυφα. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε σε πτώση τιμών της γης με αποτέλεσμα οι πλειστηριασμοί να μην καλύπτουν καν τα χρέη. Η παρατεταμένη αυτή κατάσταση γέννησε ένα βραχύβιο αγροτικό κίνημα, στην κορύφωση του οποίου αγρότες και γιδοβοσκοί έβαλαν φωτιά στο δάσος της Πάφου μιας και τους είχε απαγορευτεί η βοσκή και η συλλογή καυσόξυλων.

Σημαντικότερη συνέπεια όμως ήταν το κύμα μαζικής εσωτερικής μετανάστευσης, καθώς χιλιάδες αγρότες προτιμούσαν να κυνηγήσουν την τύχη τους ως ανειδίκευτοι εργάτες (ή οτιδήποτε άλλο) στις πόλεις παρά να παραμείνουν στην πρώην ιδιοκτησία τους ως υποσιτισμένοι εργάτες γης. Αυτό με τη σειρά του σήμαινε ρήξη με τη σχέση εξάρτησης που είχαν με τους δανειστές και τα συμφέροντά τους, αλλά και αύξηση της ανεργίας με επακόλουθη πτώση των μισθών. Τη ίδια περίοδο, η προσάρτηση της Κύπρου στη Βρετανία οδήγησε στη σημαντική ανάπτυξη των μεταλλείων και ορυχείων με κεφάλαια από Αγγλία, Αμερική και Ελλάδα.[3] Η εμφάνιση της μοναδικής βαριάς βιομηχανίας στο νησί δημιούργησε άλλον ένα πόλο έλξης των εσωτερικών μεταναστών.

Με τη συγκέντρωση χιλιάδων εργατών στις περιοχές των μεταλλείων και στις πόλεις, η εργατική τάξη εμφανίστηκε δυναμικά στο προσκήνιο. Ταυτόχρονα, άρχισε να δημιουργείται δίπλα στον πληθυσμό αυτών που οι μαρξιστές αρέσκονται να αναγνωρίζουν ως εργατική τάξη ένα νέο συλλογικό υποκείμενο που αποτελούνταν από ανειδίκευτους, άνεργους, εποχιακούς εργάτες, ζητιάνους, μικροπωλητές, μικροπαραβάτες, πόρνες, υπηρέτες κ.ά. Ήταν ένα νέο πολύμορφο προλεταριάτο που κινούνταν στα όρια της επιβίωσης και ταυτόχρονα ήταν πιο ελεύθερο από τις κοινωνικές σχέσεις που ρύθμιζαν τις αγροτικές κοινότητες και τις εμπορικές συντεχνίες· και άρα πιο απείθαρχο.

Αυτές οι ανακατατάξεις αφορούσαν τόσο την ελληνοκυπριακή όσο και την τουρκοκυπριακή κοινωνία και εξελίσσονταν καθ' όλη τη δεκαετία του 1920.

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΩΝ

Από τις αρχές της βρετανικής κατοχής του νησιού είχε εγκαθιδρυθεί μια συμμαχία του ανώτερου κλήρου με τους μεγαλοκτηματίες και την ελίτ της αστικής τάξης, η οποία είχε μια ανταγωνιστική και ταυτόχρονα συμβιωτική σχέση με τη βρετανική διοίκηση. Ενώ τα μέλη της είχαν εμπορικές δοσοληψίες, κοινά οφέλη και πολλές φορές κατείχαν σημαντικές θέσεις εντός του διοικητικού μηχανισμού, ταυτόχρονα διεκδικούσαν από τη διοίκηση κομμάτι της πολιτικής εξουσίας εκμεταλλευόμενοι την κοινωνική ηγεμονία που είχαν στην ελληνοκυπριακή κοινωνία και χρησιμοποιώντας τον ελληνικό εθνικισμό ως εργαλείο κοινωνικής συναίνεσης.[4]

Η παρατεταμένη ύφεση δεν άργησε να επιφέρει ρωγμές σε αυτόν τον ιδιαίτερο εθνικό κορμό που είχε ήδη αρχίσει να αμφισβητείται από τη βίαια σχηματιζόμενη εργατική τάξη. Σύντομα, απέναντι στην παραπάνω συμμαχία που έως τότε μονοπωλούσε την εκπροσώπηση της ελληνοκυπριακής κοινωνίας, άρχισε να σχηματίζεται μια δεύτερη πρόσκαιρη συμμαχία. Μικροαστοί που έτρεμαν την ταξική κάθοδο, μεσοαστοί που έβλεπαν την ταξική άνοδο να γίνεται άπιαστο όνειρο και ανερχόμενα κομμάτια της αστικής τάξης που ένιωθαν ριγμένα στη μοιρασιά, άρχισαν να αμφισβητούν το status quo.

Αυτές οι εσωτερικές συγκρούσεις βρήκαν έκφραση στην πολιτική σκηνή με την επανεμφάνιση[5] μιας πόλωσης μεταξύ «αδιάλλακτων» ενωτικών και «μεταρρυθμιστών» ενωτικών. Στην αρχή η συμμαχία των «αδικημένων» έπαιζε σε δύο

μέτωπα. Από τη μία κατηγορούσε τους Ελληνοκύπριους ηγέτες για υποκριτική αδιαλλαξία και ζητούσε διεκδίκηση συνταγματικών δικαιωμάτων και μεταρρυθμίσεων και από την άλλη προσπαθούσε να προσεταιριστεί τους αγρότες και την «αξιοπρεπή» εργατική τάξη (διαχωρίζοντάς τη από τον «ανήθικο όχλο») επιμορφώνοντάς τους·[6] δηλαδή διδάσκοντάς τους ότι μοναδική λύτρωσή τους είναι η ένωση με την Ελλάδα. Η πρώτη φάση της σύγκρουσης έληξε με την ανάδειξη ενός νέου Νομοθετικού Συμβουλίου το 1925 υπό την άτυπη ηγεσία του μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημου, του οποίου η σύνθεση αντικατόπτριζε τη μερική νίκη της «συμμαχίας των αδικημένων».

Οι πρώην «αδικημένοι», που τώρα είχαν γευτεί λίγο την πολιτική εξουσία, συνέχισαν να διεκδικούν μεγαλύτερο κομμάτι της πίτας. Μόνο που τώρα είχαν εξαλείψει οποιαδήποτε αναφορά σε μεταρρυθμίσεις και δικαιώματα και άρχισαν απλά να επιδίδονται σε μια πλειοδοσία εθνικισμού και αδιαλλαξίας. Καθόλου περίεργο διότι και τα δύο μέρη που πάλευαν για τα κομμάτια της πίτας ήξεραν πως πρώτα και κύρια έπρεπε να συνεχίσουν να διεκδικούν την πίτα από τον βασικό ανταγωνιστή, την βρετανική διοίκηση. Και για κάτι τέτοιο απαιτούνταν μια όσο το δυνατόν πιο διευρυμένη κοινωνική συναίνεση.

ΟΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΩΝ

Ταυτόχρονα, εντός της τουρκοκυπριακής κοινότητας υπήρχαν ανάλογες εντάσεις. Η σύσταση του τουρκικού κράτους και οι βίαιες μεταρρυθμίσεις της κεμαλικής ηγεσίας που στόχευαν στην εκκοσμίκευσή του, επηρέασαν την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Η ίδρυση τουρκικού προξενείου ενίσχυσε την επίδραση της κεμαλικής προπαγάνδας που διαχεόταν μέσω μερίδας του τουρκοκυπριακού Τύπου. Σταδιακά άρχισε να δημιουργείται μια νέα τουρκική συνείδηση η οποία ανταγωνιζόταν την παλιά μουσουλμανική.

Βασικό σημείο σύγκρουσης ήταν το EVKAF (Ίδρυμα Ιεράς Κτημοσύνης) το οποίο «επιλαμβανόταν του μεγαλύτερου μέρους της οικονομικής, κοινωνικής και θρησκευτικής ζωής της μουσουλμανικής κοινότητας».[7] Το EVKAF ήταν ο θεσμός όπου αποκρυσταλλωνόταν η αγαστή συνεργασία βρετανικής κυβέρνησης και παλιάς μουσουλμανικής ηγεσίας· η τελευταία, μέσω του ιδρύματος συγκέντρωνε όλο και περισσότερη εξουσία στα χέρια της. Το αίτημα των «νεωτεριστών» για εκλεγμένη διοίκηση αποσκοπούσε στο να σπάσει αυτή τη συγκεντροποίηση και να μπει φραγμός στους «συντηρητικούς». Ταυτόχρονα, ακολουθώντας το παράδειγμα των Ελληνοκυπρίων, οι «νεωτεριστές» άρχισαν να αντιπαρατίθενται πιο άμεσα στους Βρετανούς, ζητώντας για παράδειγμα την έπαρση τουρκικής σημαίας την ημέρα της εθνικής τους εορτής και αρνούμενοι να συμμετάσχουν στους εορτασμού για τα 50 χρόνια της βρετανικής διοίκησης στην Κύπρο.

Όπως και στην περίπτωση των Ελληνοκυπρίων, αυτή η σύγκρουση ήταν κάτι περισσότερο από μια ιδεολογική αντιπαράθεση. Σε αυτή τη νέα κοσμική εθνική συνείδηση βρήκε έκφραση ένα κομμάτι της τουρκοκυπριακής κοινότητας που αν και δεν μπορούσε να συγκροτήσει ακόμα μια αστική τάξη με αξιώσεις, παρ' όλα αυτά ασφυκτιούσε κάτω από την ηγεμονία της παλιάς μουσουλμανικής ηγεσίας.

Οι Ελληνοκύπριοι ιθύνοντες από τη μεριά τους, δεν έβλεπαν με καλό μάτι την εμφάνιση του τουρκικού εθνικισμού. Παρ' όλα αυτά, επειδή ακριβώς διασπούσε την άκρως ενοχλητική συμμαχία Βρετανών και τουρκοκυπριακής ελίτ, αντιλαμβάνονταν ότι βραχυπρόθεσμα τους ήταν χρήσιμος. Από εκεί προήλθε και η σύντομη συμμαχία εντός του Νομοθετικού Συμβουλίου όταν το 1926 καταψηφίστηκε μέρος του προϋπολογισμού και από τα δύο εκλεγόμενα μέρη. Αυτή η στοίχιση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων δεν είχε προηγούμενο και ήταν κάτι που συντάραξε τόσο τη βρετανική κυβέρνηση όσο και το υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο. Κατά τη γνώμη τους:

> το κυπριακό σύνταγμα είχε λειτουργήσει διότι οι Τουρκοκύπριοι εκπρόσωποι στο Νομοθετικό Συμβούλιο ψήφιζαν πάντοτε υπέρ των κυβερνητικών προτάσεων. «Άν όμως οι Τούρκοι αρχίσουν να ψηφίζουν μαζί με τους Έλληνες, ο συνταγματικός μηχανισμός θα καταρρεύσει […] και κάθε φορά που θα καταψηφίζεται νομοσχέδιο θα δημιουργείται αδιέξοδο».[8]

ΟΙ ΕΛΙΓΜΟΙ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Οι συνέπειες της παρατεταμένης οικονομικής ύφεσης τη δεκαετία του ΄20 στην κυπριακή κοινωνία δεν άφησαν ανεπηρέαστη τη βρετανική κυβέρνηση. Η ύφεση, παρ' όλες τις εντάσεις που δημιουργούσε στο εσωτερικό της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, ενίσχυε και την αντιπαράθεση με τους κυβερνώντες. Η ευαίσθητη συμμαχία με την τουρκοκυπριακή ηγεσία είχε αρχίσει να κλονίζεται λόγω εσωτερικών εντάσεων της τ/κ κοινότητας που είχαν ομοιότητες με αυτές της ε/κ κοινότητας. Τέλος, είχε αρχίσει να εντείνεται η ταξική αντιπαρά

ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΛΕΥΚΩΣΙΑ-ΑΘΗΝΑ-ΛΟΝΔΙΝΟ

Στο Λονδίνο υπήρχε ήδη μια ακμάζουσα ελληνοκυπριακή κοινότητα, η οποία αποτελούνταν στη συντριπτική της πλειοψηφία από γόνους της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης που είχαν προτιμήσει για τη μόρφωσή τους τα αγγλικά πανεπιστήμια από τα ελληνικά. Πολλοί ανήκαν στις επιφανέστερες οικογένειες του νησιού και η κοινωνική τους θέση μαζί με τη βρετανική υπηκοότητα τούς επέτρεπε να διαπρέπουν ακόμα και στο βρετανικό διπλωματικό σώμα. Αυτοί αποτελούσαν το βασικό σώμα του άτυπου λόμπι που ανακινούσε το «κυπριακό» ακόμα και στα παρασκήνια της Βουλής των Κοινοτήτων και βρίσκονταν σε άμεση επαφή με την ελληνική πρεσβεία, καθώς η πρωτοκαθεδρία του εθνικού κέντρου, δηλαδή του ελληνικού κράτους, που είχε θέσει ο Βενιζέλος κάποια χρόνια πριν δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί.

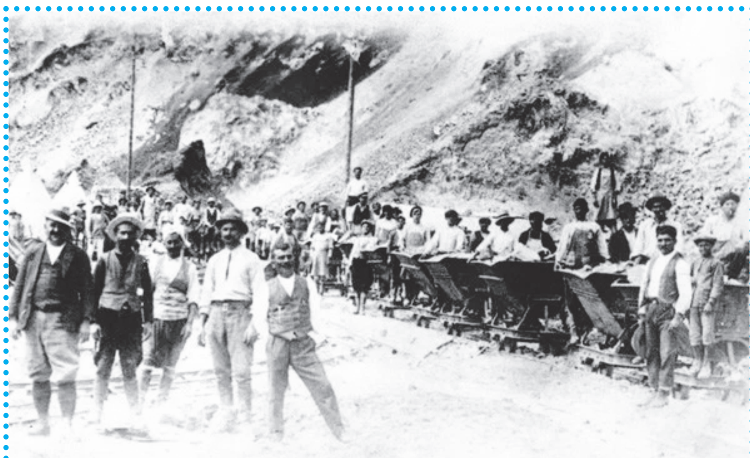
Ο Ζήνων Ρωσσίδης ήταν ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Γόνος της αστικής οικογενείας Ρωσσίδη (με παρουσία στο Νομοθετικό Συμβούλιο) και ανηψιός του Πιερίδη, σπούδασε νομική στο Λονδίνο και μετά από σύντομη δικηγορική καριέρα στην Κύπρο επέστρεψε το 1928 με τον μητροπολίτη Νικόδημο για να προωθήσει το ζήτημα της ένωσης. Έκτοτε παρέμεινε εκεί ως ο άτυπος εκπρόσωπος της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Η μακρόχρονη καριέρα του τον οδήγησε στη θέση του πρέσβη της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας.

Στην Αθήνα το δίκτυο δεν ήταν απλά εκτενέστατο και πολύμορφο· ήταν κομμάτι από το βαθύ κράτος: Α) Η Εκκλησία που ήταν πάγια ένας από τους μεγαλύτερους υποστηρικτές της ένωσης. Ήδη από το 1918 ο Βενιζέλος και ο στενός του συνεργάτης Ανδρέας Μιχαλακόπουλος είχαν προωθήσει τον Κύπριο Μελέτιο Μεταξάκη για Μητροπολίτη Αθηνών και κατόπιν για Οικουμενικό Πατριάρχη.[9] Β) Οι εκπαιδευτικοί θεσμοί. Πέραν του Πανεπιστημίου Αθηνών και της κολοσσιαίας συνεισφοράς του στη διάδοση του ελληνοκυπριακού εθνικισμού,[10] οι Κύπριοι φοιτητές (αυτοί που δεν μπορούσαν να σπουδάσουν στο Λονδίνο) είχαν δυναμική κοινωνική-πολιτική-εκδοτική παρουσία. Επίσης η ελληνοκυπριακή αστική τάξη συνεισέφερε εκτός από τα τέκνα της και τον οβολό της. Ο Κύπριος αστός Γεώργιος Φραγκούδης ήταν συνιδρυτής της Παντείου και η Σιβιτανείδιος ήταν δωρεά του Κύπριου (εξ Αλεξανδρείας) Βασίλειου Σιβιτανίδη. Γ) Ο Τύπος. Σχεδόν κάθε αθηναϊκή εφημερίδα είχε έναν ή περισσότερους Κύπριους συντάκτες, οι οποίοι έγραφαν για την Κύπρο και τα άρθρα τους αναδημοσιεύονταν στις κυπριακές εφημερίδες. Από την αρχή της δεκαετίας του 1920, κομβικό ρόλο έπαιζε η οικογένεια Κύρου που είχε την εφημερίδα Εστία και οι διασυνδέσεις της τόσο με τον Βενιζέλο όσο και με τον Μιχαλακόπουλο (που μεταξύ άλλων διετέλεσε υπουργός Εξωτερικών μεταξύ 1928-1933). Η Εστία είχε γίνει μεταπολεμικά το ανεπίσημο βενιζελικό όργανο ανάδειξης των εθνικών στόχων -και κυρίως της ένωσης- σε καιρούς που η επίσημη διπλωματία κήρυττε το τέλος της Μεγάλης Ιδέας.

Ο Γεώργιος Φραγκούδης ήταν επίσης από ιστορική μεγαλοαστική οικογένεια. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και πολιτικές επιστήμες στο Παρίσι. Το 1898 ίδρυσε στην Αθήνα τον «Πατριωτικό Σύνδεσμο Κυπρίων» και σαν πρόεδρος το 1901 οργάνωσε την πρώτη κυπριακή έκθεση γεωργικών προϊόντων στο Ζάππειο Μέγαρο. Ταυτόχρονα ήταν ιδιοκτήτης της κυπριακής εφημερίδας «Φως». Συμμετείχε ενεργά στην ελληνική πολιτική και ήταν προσωπικός φίλος του Βενιζέλου. Το 1923, εξελέγη πληρεξούσιος Αθηνών - Πειραιώς, ενώ υπήρξε μέλος της επιτροπής για το Νέο Σύνταγμα και διετέλεσε κοσμήτωρ της Βουλής. Το 1930 ίδρυσε την Πάντειο Σχολή.

Στη Λευκωσία, έδρα τόσο της βρετανικής κυβέρνησης όσο και του Νομοθετικού Συμβουλίου, κομβικό ρόλο στην δικτύωση έπαιζε το ελληνικό προξενείο. Οι πρόξενοι θεωρούνταν από όλους ως το επίσημο στόμα του ελληνικού κράτους και παρ' όλη τη δεδηλωμένη ενόχληση των Βρετανών δεν έχαναν ευκαιρία να συμμετέχουν, ακόμα και να οργανώνουν φιλελληνικές εκδηλώσεις. Επίσης έπαιξαν κομβικό ρόλο στην εμπλοκή Κυπρίων εθελοντών σε όλους τους επεκτατικούς πολέμους του ελληνικού κράτους.

Εργάτες και εργάτριες στα ορυχεία Αμιάντου στο μεσοπόλεμο. Οι εργάτες προφανώς είναι οι φορτωμένοι στα βαγόνια. Όχι οι κουστουμάτοι που ποζάρουν με ύφος αφεντικού και επιστάτη.

ΨΩΜΙ, ΕΛΙΑ ΚΑΙ ΧΡΕΗ. ΟΙ ΑΓΡΟΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Το φτωχότερο 25% των αγροτών κατείχε ελάχιστη ή καθόλου γη. Έμεναν σε ένα δωμάτιο με μέσο θέρμανσης τον συγχρωτισμό με τα ζώα τους και η συνήθης διατροφή τους ήταν «ψωμί, τυρί και λίγες ελιές το πρωί, το μεσημέρι ένα κρεμμύδι και ένα κομμάτι παστό ψάρι και το βράδυ λαχανικά μαγειρεμένα με λάδι».[11] Το μεροκάματο ενός εργάτη γης δεν έφτανε καν για μια τέτοια «πλούσια» διατροφή μιας πενταμελούς οικογένειας που αδυνατούσε κυριολεκτικά να επιβιώσει χωρίς την εργασία των παιδιών και της γυναίκας. Οι αγρότες, αν και αποτελούσαν το 80% του πληθυσμού, δεν εκπροσωπούνταν στο Νομοθετικό Συμβούλιο και αναγκάζονταν να ψηφίζουν τον εκάστοτε υποψήφιο που υποστήριζε ο πιστωτής τους για να μη χάσουν την ιδιοκτησία τους. Ταυτόχρονα, ένα συμπαγές δίκτυο ελέγχου της εκλογικής -και όχι μόνο- συμπεριφοράς τους, αποτελούμενο από δασκάλους, δικηγόρους και εκκλησία, εξασφάλιζε ότι δεν θα υπάρχουν παραστρατήματα.

ΚΑΛΗ Η ΕΝΩΣΗ, ΚΑΛΟ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ

Αυτές οι ρωγμές στον εθνικό κορμό φάνηκαν πολύ ξεκάθαρα στην περίπτωση των ελληνοκυπρίων δασκάλων. Αυτό το κομβικό κομμάτι ελέγχου των χωριών και εμπέδωσης του εθνικισμού, έβλεπε τους μισθούς του καθηλωμένους λόγω της κόντρας του Νομοθετικού Συμβουλίου με τη βρετανική κυβέρνηση. Επιπλέον, οι μεταθέσεις και απολύσεις τους γίνονταν εργαλείο ανταγωνισμού μεταξύ των μελών των σχολικών επιτροπών. Παραβλέποντας για λίγο τον «εθνικό αγώνα», ζήτησαν να ενταχθούν στον βρετανικό διοικητικό μηχανισμό κερδίζοντας αύξηση μισθών και μονιμότητα. Η κυβέρνηση εκμεταλλεύτηκε αυτή την εσωτερική διαμάχη για να αποκτήσει μεγαλύτερο έλεγχο στο εκπαιδευτικό σύστημα που έως τότε ήταν στα χέρια της ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Σύμφωνα με τον εκπαιδευτικό νόμο που ψηφίσθηκε το 1929, το σώμα των δασκάλων πέρασε στην αποκλειστική δικαιοδοσία του κυβερνήτη, ο οποίος θα διόριζε επιπλέον και τα μέλη του ανώτατου οργάνου για την εκπαίδευση, του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου. Αυτό βέβαια δεν σήμαινε ότι τα σχολεία σταμάτησαν να είναι βασικός φορέας του εθνικισμού, απλά ότι περιορίστηκε λίγο η απροκάλυπτη προπαγάνδα.

θεση, με τα πρώτα σημάδια εργατικής οργάνωσης να διαφαίνονται όχι μόνο στη δημιουργία του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, αλλά και στην αύξηση των σωματείων και των απεργιών. Αυτό το τελευταίο ζήτημα δεν το έπαιρναν αψήφιστα ούτε οι Βρετανοί ούτε οι ε/κ και τ/κ ηγέτες, οι οποίοι όταν επρόκειτο για την αντιμετώπισή του συμφωνούσαν πλήρως. Η βρετανική κυβέρνηση προσπάθησε να αντιμετωπίσει αυτή τη διπλή πολιτική αντιπαράθεση και ταυτόχρονα να κατευνάσει, ή να στρέψει προς όφελός της, την κοινωνική αναταραχή, λαμβάνοντας διάφορα μέτρα:

- Προώθησαν την ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας και πέρασαν νόμο έτσι ώστε να δίνονται δάνεια μόνο σε συνεταιρισμούς. Παράλληλα, κατήργησαν τον φόρο της Δεκάτης που συνιστούσε προαιώνια ταλαιπωρία για τους αγρότες. Στόχο είχαν να μειώσουν την πολιτική δύναμη των δανειστών σπάζοντας τη σχέση εξάρτησης των αγροτών και ταυτόχρονα να φρενάρουν την αυξανόμενη εσωτερική μετανάστευση.
- Διεκδίκησαν μεγαλύτερο έλεγχο κομβικών θεσμών που ήταν στα χέρια των ηγεσιών των κοινοτήτων, κρατικοποιώντας τόσο κομμάτια του εκπαιδευτικού συστήματος όσο και το σώμα αγροφυλάκων που ουσιαστικά έλεγχε τα χωριά.
- Αύξησαν τους διορισμούς Ελληνοκυπρίων σε υψηλά διοικητικά πόστα ενισχύοντας τα ρήγματα της ε/κ συνοχής, ενώ ταυτόχρονα πέρασαν αυστηρό νόμο περί Τύπου που στόχευε όχι μόνο την αντιβρετανική ρητορική αλλά και την ισχνή κομμουνιστική παρουσία.
- Πέρασαν νέο ποινικό κώδικα που εξάλειφε τα κατάλοιπα του οθωμανικού δικαίου, αλλά ταυτόχρονα συγκέντρωνε τη δικαστική και διοικητική εξουσία στα χέρια των διορισμένων Τουρκοκύπριων ηγετών. Με αυτό τον τρόπο, ενίσχυαν τους βασικούς τους σύμμαχους και επιπλέον φρόντιζαν να μη γίνει η εκκοσμίκευση της μουσουλμανικής κοινότητας πολιτικό εργαλείο των «νεωτεριστών».

Οι βρετανικοί ελιγμοί απέτυχαν για δύο βασικούς λόγους: Α) Πάγια πολιτική της Βρετανικής Αυτοκρατορίας ήταν να διασφαλίζει ότι οι αποικίες της θα ήταν τουλάχιστον αυτάρκεις, οπότε τα περισσότερα από αυτά τα μέτρα συνοδεύονταν από νέους συμπληρωματικούς φόρους. Οι φόροι ήταν όλοι έμμεσοι, καθώς ήταν οι μόνοι που γίνονταν δεκτοί από το Νομοθετικό Συμβούλιο. Έτσι το βάρος των όποιων μεταρρυθμίσεων έπεφτε και πάλι στη βάση της κυπριακής κοινωνίας η οποία δεν έβρισκε κανένα λόγο να χαίρεται με τέτοιες κινήσεις. Β) Ήταν σε όλους σαφές ότι η οικονομική δυστοκία του νησιού δεν μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά γιατί εκτός από την αρπακτική τακτική των δανειστών[12] υπήρχε πάντα ο υπέρογκος φόρος υποτέλειας. Εκτός από ανασταλτικός παράγοντας της όποιας οικονομικής ανάκαμψης, ο φόρος ήταν και μια σταθερή αιτία κοινωνικής αναταραχής και το αίτημα κατάργησής του αποτέλεσε ένα σημείο σύγκλισης ε/κ και τ/κ πολιτικής.

Όταν στα τέλη της δεκαετίας φάνηκε ότι όλα τα παραπάνω μέτρα δεν αποδίδουν τα αναμενόμενα, η βρετανική κυβέρνηση έπαιξε -πολύ απρόθυμα- το μεγάλο χαρτί. Κατήργησε τον φόρο υποτέλειας. Η πολυπόθητη όμως κατάργηση πέραν του ότι ήρθε πολύ αργά, συνοδεύτηκε από όρους. Οι Κύπριοι υποχρεούνταν να καταβάλουν ετησίως 10.000 στερλίνες για τη συντήρηση του στρατεύματος στο νησί και το σημαντικότερο, όφειλαν να παραιτηθούν από οποιαδήποτε απαίτηση επιστροφής του πλεονάσματος.[13] Αυτό το τελευταίο, ο Κυβερνήτης του νησιού το απέκρυψε πλήρως. Όταν σε σύντομο χρονικό διάστημα αποκαλύφθηκε, προκάλεσε οργισμένες αντιδράσεις και από τις δύο κοινότητες του νησιού διαγράφοντας έτσι τα όποια πολιτικά οφέλη μπορεί να είχε επιφέρει η βρετανική κυβέρνηση.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Κύπρος πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του ΄20 μέσα σε οικονομική ύφεση, η οποία επιδεινωνόταν από τη φορολογική αφαίμαξη που ασκούσε η Βρετανική Αυτοκρατορία και την τοκογλυφική αφαίμαξη που ασκούσε η ελληνοκυπριακή αστική τάξη. Η παρατεταμένη αυτή ύφεση επέφερε βίαιες αλλαγές στον κυπριακό κοινωνικό σχηματισμό. Η αγροτική κοινωνία που αποτελούσε την πλειοψηφία του πληθυσμού μετασχηματίστηκε και ταυτόχρονα εμφανίστηκε στις πόλεις -αυτά τα κέντρα των αστών και του εθνικισμού- μια πολύμορφη εργατική τάξη, η οποία είχε ελάχιστη πολιτική οργάνωση αλλά πολύ ισχυρότερη τάση για απειθαρχία. Αυτός ο μετασχηματισμός της κοινωνικής βάσης επηρέασε άμεσα και τους εκμεταλλευτές της, προκαλώντας εντάσεις στο εσωτερικό της (ελληνοκυπριακής) αστικής τάξης, διαταράσσοντας κατά συνέπεια τις σχέσεις της με τους συνήθεις συνοδοιπόρους της

μικροαστούς και δημιουργώντας ρωγμές στον εθνικό κορμό. Καθώς η ηγεμονία της είχε συνδεθεί μοριακά με το ζήτημα της ένωσης, οι συγκρούσεις γίνονταν κάτω από το προκάλυμμα του «ενωτικού αγώνα». Η υπερθεμάτιση του εθνικισμού ήταν το βασικό εργαλείο των φραξιών και το πεδίο άσκησης ήταν η ελληνοκυπριακή κοινωνία που βρισκόταν σε αναβρασμό. Την ίδια στιγμή, η τουρκοκυπριακή κοινωνία είχε αρχίσει να παρουσιάζει παρόμοιες ανακατατάξεις και συγκρούσεις. Οι Βρετανοί κυβερνώντες μπορεί και να καλόβλεπαν τη φαγωμάρα των ανταγωνιστών τους, αλλά η ταυτόχρονη έξαρση του ελληνικού εθνικισμού δεν επέτρεπε χαλάρωση. Η μεγαλύτερη όμως ανησυχία τους ήταν η διατήρηση της, τόσο απαραίτητης για την ηγεμονία τους, συμμαχίας με την τουρκοκυπριακή ελίτ. Έτσι με τη σειρά τους, πέρασαν πλειάδα κατασταλτικών και κοινωνικών μέτρων προκειμένου να διατηρήσουν τη θέση τους χωρίς να προβούν στην ισχύ των όπλων.

Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά στο ανατολικότερο νησί της Ανατολικής Μεσογείου, το ελληνικό κράτος έχοντας διπλασιάσει τα εδάφη του και αυξήσει τον πληθυσμό του, έχοντας να διαχειριστεί εσωτερικά προβλήματα και κρίνοντας ότι οι συνθήκες δεν ευνοούν τη συνέχιση του άμεσου ιμπεριαλισμού, άλλαξε για λίγο τακτική δίνοντας προτεραιότητα στη διπλωματία. Αυτό προφανώς σήμαινε ότι ενώ επισήμως δήλωνε ότι το «κυπριακό» αφορούσε μόνο τη Μεγάλη Βρετανία και την Κύπρο, ανεπισήμως ανακινούσε το ζήτημα της «ένωσης»· δηλαδή την προσάρτηση της Κύπρου μέσω ενός προπαγανδιστικού δικτύου που χτιζόταν δεκαετίες και ξεκινούσε από την άκρη της Μεσογείου και έφτανε στην καρδιά της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

Αυτή την ταραγμένη δεκαετία την ακολούθησε η δεκαετία του ΄30 και μαζί της η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση που σάρωσε την υφήλιο -μαζί και την Κύπρο- και έφερε τα πάνω κάτω για όλους. Αλλά αυτό θα το δούμε στο επόμενο τεύχος.

1. Η αντιμετώπιση του «προσφυγικού» το 1922 ήταν και η πρώτη περίπτωση που το ελληνικό κράτος λάμβανε επιδότηση για τη διαχείριση μεταναστών. Από τα λίγα που διαβάσαμε, καταλάβαμε ότι ο τρόπος αντιμετώπισης του ζητήματος φαίνεται να έχει αφήσει μεγάλη παρακαταθήκη. Εν ολίγοις, αυτά που κάνει τώρα η αριστερή κυβέρνηση δεν τα σκέφτηκε όλα μόνη της.

2. Το κλείσιμο λογαριασμών με την Τουρκία, που ανάγκασε την Ελλάδα να επιστρέψει ένα μικρό μέρος των κατακτήσεών της ως πολεμική αποζημίωση, ακολούθησε η σοβαρότατη ένταση με την Ιταλία λόγω του αλβανικού ζητήματος που είχε ως αποτέλεσμα τον βομβαρδισμό της Κέρκυρας και έναν εξευτελιστικό συμβιβασμό.

3. Σωτηρούλα Μουστακά, *Το Εργατικό Κίνημα στην Κύπρο την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1878 – 1955*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2010, σελ 88.

4. Δες πιο αναλυτικά «Θαλασσοταραχές στην Ανατολική Μεσόγειο - Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 2ο», *Antifa* #63, 12/2018.

5. Μια παρόμοια πόλωση είχε εμφανιστεί στις αρχές του 20ου αιώνα με δύο φράξιες της ελληνοκυπριακής ελίτ να συγκρούονται για την ηγεμονία και εκφράστηκε μέσα από τη μάχη για την ανάδειξη αρχιεπισκόπου. Γι' αυτό έχει μείνει ως τις μέρες μας γνωστή ως το «αρχιεπισκοπικό ζήτημα».

6. Την επιμορφωτική δουλειά την είχαν αναλάβει διάφοροι σύλλογοι, όπως «η Αγάπη του Λαού», και διάφορα συντεχνιακά «σωματεία». Επίσης οι εφημερίδες που εκπροσωπούσαν αυτή την τάση έγραφαν σωρηδόν κείμενα με τα οποία κατήγγειλαν τους Βρετανούς δυνάστες και τους ενδοτικούς ηγέτες. Στο μόνο που φαίνεται να συμφωνούσαν οι δύο παρατάξεις ήταν η απαξίωση του απείθαρχου «όχλου».

7. Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Ο κυπριακός κοινωνικός σχηματισμός (1191-2004)*, εκδόσεις Τόπος, 2017, σελ 169.

8. Χάινς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου, τόμος πρώτος (1878-1949)*, Εστία, 2007, σελ 333.

9. «Θαλασσοταραχές…», *Antifa* #63, 12/2018.

10. Για μια σύντομη εξιστόρηση αυτής της διάδοσης δες « «Φτιάχνοντας Έλληνες στην Ανατολική Μεσόγειο - Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 1ο», *Antifa* #62, 10/2018.

11. Σακελλαρόπουλος, ό.π., σελ 158.

12. Είναι χαρακτηριστικό ότι καθώς η οικονομία είχε πάρει την κατιούσα, οι περισσότεροι πιστωτές προτιμούσαν να επενδύουν σε μετοχές του εξωτερικού τα οποία κέρδη από κατασχέσεις και πλειστηριασμούς, παρά να τα ξαναρίξουν στην κυπριακή οικονομία.

13. Για το πλεόνασμα δες «Θαλασσοταραχές…», *Antifa* #63, 12/2018.

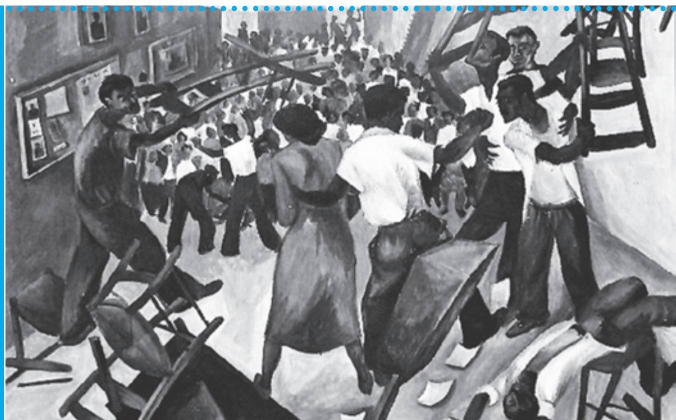
14. Γιάννος Κατσουρίδης, *Το Κομματικό Σύστημα στην Κύπρο 1878-1931: Συγκρότηση και Ιδιομορφίες, Διδακτορική διατριβή*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2009, σελ 383.

15. Σακελλαρόπουλος, ό.π., σελ 183.

16. Κατσουρίδης, ό.π., σελ 391.

17. Ό.π., σελ 184.

18. Ό.π., σελ 185.

Πίνακας του ζωγράφου Χρήστου Φουκαρά. δείχνει πέσιμο τραμπούκων σε μάζεμα του ΚΚΚ.

ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΥΠΡΟΥ

Η ανάπτυξη της εργατικής τάξης και η οικονομική ύφεση έφεραν και τις πρώτες κινήσεις για ταξική οργάνωση. Το 1922 ιδρύθηκε το Κυπριακό Εργατικό Κόμμα (ΚΕΚ) και το 1923 «τα μέλη των κομμουνιστικών ομάδων που δρούσαν μέσα στο ΚΕΚ αποφάσισαν να ονομάσουν την οργάνωσή τους Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου (ΚΚΚ) και να επιδιώξουν να συνδεθούν με τη Γ' Κομμουνιστική Διεθνή».[14] Το 1924, ως ΚΚΚ πλέον, έστειλε με αφορμή την εκλογική νίκη της Εργατικής Κυβέρνησης στη Βρετανία συγχαρητήρια επιστολή που μεταξύ άλλων ανέφερε:

> σε ό,τι αφορά το εθνικό ζήτημα, δηλαδή την ένωση με την Ελλάδα, που ζητείται εδώ και πολύ καιρό από την αστική καπιταλιστική τάξη… Μας αφήνει εν μέρει αδιάφορους, καθώς ένα κοινό πολιτικό μέτωπο με τους καπιταλιστές είναι ενάντια στο κίνημά μας […] Οι ούτως ειπείν ηγέτες [του ενωτικού κινήματος] πάντα χρησιμοποιούν το ζήτημα της ένωσης με την Ελλάδα για να επηρεάσουν το λαό προς όφελος των συμφερόντων τους […] [σε περίπτωση που] παραχωρήσετε την Κύπρο στην Ελλάδα, θα ενώσουμε τις δυνάμεις με το προλεταριάτο της Ελλάδας στον Αγώνα ενάντια στους Έλληνες και στους διεθνείς καπιταλιστές…[15]

Την ίδια χρονιά, φτιάχτηκαν πυρήνες στη Λεμεσό και στα ορυχεία Αμιάντου και Σκουριώτισσας και στη συνέχεια οι κομμουνιστές κατάφεραν να ενοποιήσουν τις εργατικές συντεχνίες ως σωματεία κάτω από τη στέγη του Εργατικού Κέντρου Λεμεσού. Το τελευταίο, στο πρόγραμμά του ζητούσε ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας και πάγωμα των χρεών για τρία χρόνια. Το πρώτο φύλλο της επίσημης εφημερίδας του έγραφε ότι «δεν απευθυνόμεθα στους πλουτοκράτες αστούς… απευθυνόμεθα στους εργάτες και χωρικούς».[16]

Καλή αρχή, αλλά σύντομα το ΚΚΚ βρέθηκε αντιμέτωπο με την έξαρση του εθνικισμού και τις εσωτερικές του αδυναμίες. Οι λίγοι οργανωμένοι κομμουνιστές βρέθηκαν αντιμέτωποι όχι μόνο με την καταστολή της βρετανικής κυβέρνησης, αλλά και με το οργανωμένο εθνικιστικό παραλήρημα μέσα σε έναν κοινωνικό περίγυρο που τους ήξερε με τα ονοματεπώνυμά τους. Καθώς οι εντάσεις πύκνωναν και η κοινωνική συνοχή διαταρασσόταν επικίνδυνα, το ΚΚΚ έγινε ο αποδιοπομπαίος τράγος τόσο για τους Βρετανούς όσο και για την ελληνοκυπριακή αστική τάξη. Αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή αλλαγή πλεύσης. Το 1926, στο ιδρυτικό του συνέδριο, δήλωνε ότι σκοπός του είναι η «οργάνωση ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού Μετώπου με συμμετοχή όλων των στοιχείων της Κύπρου σ' οποιαδήποτε κοινωνική τάξη και αν ανήκουν είτε Ελλήνων είτε Τούρκων […] [με βασικό αίτημα την] κατάχτηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου μέχρι τέλειας αυτοδιοίκησης και αυτοδιάθεσης».[17] Ένα χρόνο μετά, δήλωνε ότι «όλα τα αντιαγγλικά στοιχεία σε οποιαδήποτε παράταξη κι αν βρίσκονται, είτε αστοί είναι είτε προλετάριοι, είτε Ρωμιοί είτε Τούρκοι, είτε την Ελλάδα ζητούν είτε την Αυτονομία, οφείλουν να συνεργαστούν στον αγώνα κατά της ξένης κυριαρχίας…».[18]

Παρ' όλη την κατρακύλα από την ταξική ανάλυση στον αντιιμπεριαλισμό και την ανακάλυψη του Ενιαίου Μετώπου, το ΚΚΚ κατάφερε τη δεκαετία του ΄20 να βάλει τις βάσεις για μια ταξική οργάνωση που προσπαθούσε ειλικρινά να είναι διακοινοτική. Τα μέλη του οργάνωναν και πρωτοστατούσαν στις απεργίες στα ορυχεία και στις πόλεις, πληρώνοντας πολλές φορές το κόστος.

«ΕΙΣΑΓΟΜΕΝΟΙ» (ΠΑΡΑ)ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΤΙΔΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΥΠΡΟΣ: Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ, ΜΕΡΟΣ 4ο

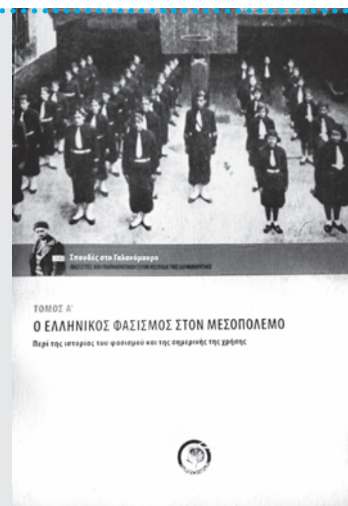
Όπως υπονοεί και ο υπότιτλός τους, αυτά τα κείμενα δεν φιλοδοξούν να πουν την ιστορία της Κύπρου. Είναι επιμέρους ιστορίες, κομμάτια της συσκοτισμένης ιστορίας του ελληνικού κράτους· **της ιστορίας των διαχρονικών επεκτατικών του σχεδίων που συνεχώς τέμνονται και αλληλεπιδρούν με την ταξική σύγκρουση στο εσωτερικό του.** Εν ολίγοις είναι κομμάτια της ιστορίας του, ειπωμένης από ταξική/ανταγωνιστική σκοπιά.

Σε κείμενο του συλλεκτικού τόμου «Ο ελληνικός φασισμός στον μεσοπόλεμο», προσπαθώντας να υποστηρίξουμε τη θέση ότι το ελληνικό κρατος (όπως όλα τα κράτη) διέπεται από συνέχεια που φτάνει ακόμα και σε επίπεδο φυσικών προσώπων, γράφαμε:

> Οι ίδιοι άνθρωποι που κυνηγούν εργάτες στη Θεσσαλονίκη το 1925, επανδρώνουν τις «δωσιλογικές» ένοπλες ομάδες της πόλης το 1943 και το μετεμφυλιακό κράτος το 1950. Οι ίδιοι άνθρωποι που υποδέχονται τη φασιστική ΕΕΕ στην Αθήνα το 1933, επιβλέπουν την εξόντωση των σαλονικιών Εβραίων 10 χρόνια αργότερα. Οι ίδιοι άνθρωποι που καταστρώνουν το ιδιώνυμο το 1929, διοικούν την Εθνική Τράπεζα (δηλαδή επιβλέπουν οικονομικά τη λιμοκτονία της ελληνικής εργατικής τάξης), το 1942. Οι ίδιοι άνθρωποι που ηγούνται της ΕΟΝ το 1937, στήνουν τον μηχανισμό προπαγάνδας της «δωσίλογης» κυβέρνησης το 1941.[1]

Αν εστιάσει κανείς στις επιμέρους ιστορίες αυτών «των ίδιων ανθρώπων» που συγκρότησαν το βαθύ κράτος, θα παρατηρήσει ένα αξιοσημείωτο γεγονός: πολλοί, αν όχι οι περισσότεροι, προέρχονταν από περιοχές που αποτελούσαν στόχους επέκτασης του ελληνικού κράτους. Αυτές οι ιστορίες καταδεικνύουν όχι μόνο τη συνέχεια του κράτους, αλλά και κάποια από τα σημεία αλληλεπίδρασης εξωτερικής κι εσωτερικής πολιτικής.

Στο προηγούμενο τεύχος μιλήσαμε για την ιστορία της Κύπρου και τη σχέση της με την Ελλάδα έως και τις παραμονές των Οκτωβριανών, το 1931. Εκεί αναφερθήκαμε ακροθιγώς σε ένα δίκτυο μεταξύ Λευκωσίας, Αθήνας και Λονδίνου που προωθούσε το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Γράφαμε μάλιστα ότι «στην Αθήνα το δίκτυο δεν ήταν απλά εκτενέστατο και πολύμορφο· ήταν κομμάτι από το βαθύ κράτος».[2] Αυτό ακριβώς το κομμάτι και την κομβική του σημασία θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε. Θα το κάνουμε δε, με την προσφιλή μέθοδο των κοινωνιολόγων. Με ένα case study, δηλαδή μέσα από ένα ιδιότυπο βιογραφικό της γνωστής οικογένειας Κύρου που εξέδιδε (και συνεχίζει να εκδίδει) την εφημερίδα *Εστία*.

Το 2013 κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις antifascripta το βιβλίο «Ο ελληνικός φασισμός στον μεσοπόλεμο - Περί της ιστορίας του φασισμού και της σημερινής της χρήσης». Ήταν ουσιαστικά μια επιμελημένη συλλογή των κειμένων που γράφονταν στη στήλη «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» του περιοδικού Antifa. Στόχος τους ήταν να αντιπαρατεθούν στην κυρίαρχη εθνική ιστορία· μια ιστορία που ήταν τόσο πλούσια σε ιστορικές τομές όσο κενή ήταν από ταξικές συγκρούσεις. Τα κείμενα αυτά, εστιάζοντας στη συσκοτισμένη ιστορία του ελληνικού φασισμού στο μεσοπόλεμο, υποστήριζαν ότι «η ιστορία του ελληνικού φασισμού είναι ταυτόχρονα η ιστορία του φτιαξίματος μιας κοινωνικής τάξης» της αστικής. Καθόλου τυχαία, είναι ακριβώς η θέση που διαπερνά και το παρόν κείμενο, το οποίο θα μπορούσε να είναι ένα μικρό παράρτημα στον εν λόγω τόμο.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΥΡΟΥ

Οι Κύρου, προερχόμενοι από την Κύπρο -το νησί στο οποίο το ελληνικό κράτος είχε αναλάβει εργολαβικά την ελληνοποίηση της χριστιανικής τοπικής ελίτενσωματώθηκαν πλήρως στο ελληνικό κράτος. Στελέχωσαν επίσημους θεσμούς, παρακρατικές οργανώσεις και συμμετείχαν ενεργά τόσο στον εμφύλιο ταξικό πόλεμο στο εσωτερικό όσο και στα ιμπεριαλιστικά σχέδια του ελληνικού κράτους για σχεδόν έναν αιώνα.

ΑΔΩΝΙΣ (ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ) ΚΥΡΟΥ. Ο ΠΡΟΠΑΤΟΡΑΣ

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν με αυτόν που εδραίωσε το επώνυμο Κύρου. Σύμφωνα με το σύντομο βιογραφικό του που αλιεύσαμε στο site του Μουσείου Δροσίνη:

> Το 1869 ο Κύρος Ιωαννίδης παντρεύεται την Ευφροσύνη Λιασίδη και αποκτούν ένα γιο, τον Άδωνι. Λίγο μετά τον τοκετό της το 1870, η Ευφροσύνη Λιασίδη πεθαίνει αφήνοντας ορφανό νήπιο τον Άδωνι Ιωαννίδη. Ο πατέρας του, πολυάσχολος και ίσως μη ικανός ν' αναλάβει την ανατροφή του γιου του, αποστέλλει τον Άδωνι στους αδελφούς της μητέρας του. Ο θείος του Αχιλλέας Λιασίδης, γίνεται ο κηδεμόνας του νεαρού Άδωνι.[3]

Ο θείος, τώρα, του νεαρού Άδωνι δεν ήταν κάποιος τυχαίος στην αστική κοινωνία της Κύπρου. Ο Αχιλλέας Λιασίδης ήταν ένα από τα σημαντικότερα πολιτικά πρόσωπα κι ένας από τους πρωτεργάτες του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο

Ο γενάρχης Άδωνις Κύρου. Ελαιογραφία (όπως αρμόζει σε κάθε γνήσιο αστό της εποχής του) που τον απεικονίζει εν ώρα εργασίας.

ΟΙ ΡΙΨΟΚΙΝΔΥΝΟΙ ΗΓΕΤΕΣ ΚΙ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥΣ

Ας σταθούμε λίγο σε αυτή την περίεργη συντροφιά των «Ηγετών» της ΚΑΡΗ. Ο Μίκης Μελάς, πέραν της καταγωγής του, είχε να περηφανεύεται και για το ότι συμμετείχε σε όλους τους πολέμους του ελληνικού κράτους από τους Βαλκανικούς έως τον Ελληνοϊταλικό. Εκτός από στρατιωτικός ήταν και δηλωμένος φασίστας: κορυφαίο μέλος της περιβόητης φασιστικής οργάνωσης Εθνική Ένωσις Ελλάς (ΕΕΕ) κι ιδρυτής του παραρτήματός της στην Κηφισιά. Μετά τη διάλυσή της, εντάχθηκε στην ΟΕΚΚ που συμμετείχαν κι οι Κύρου. Καθώς όμως ήταν παντρεμένος με την κόρη του μεγαλοτραπεζίτη/βουλευτή Ιωάννη Πεσματζόγλου, όταν η εφημερίδα *Το Κράτος* (επίσημο όργανο της ΟΕΚΚ) άρχισε να ασχολείται εκτός από τον εθνικοσοσιαλισμό και με τα σκάνδαλα[4] του κουνιάδου του Γεώργιου Πεσματζόγλου, που τότε ήταν υπουργός Εθνικής Οικονομίας, αποχώρησε καταγγέλοντας. Κατόπιν, διετέλεσε νομάρχης Κερκύρας επί Μεταξά και μεταπολεμικά έγινε επίσημος τσουτσές (Τελετάρχης, Ύπαρχος) της βασιλικής οικογένειας.

Ο Ελληνοκύπριος Ιωάννης Χατζηπαύλου Ιωαννίδης, πέρα από γιατρός και διευθυντής του Νοσοκομείου Παίδων, ήταν επίσης αδελφός του βουλευτή Γιώργου Χατζηπαύλου, ενός εκ των εξόριστων εξαιτίας των Οκτωβριανών. Ο Ιωαννίδης, που φαίνεται ότι είχε κομβικό ρόλο στην ίδρυση της ΚΑΡΗ, παρ' όλη την αποτυχία της, κράτησε τόσο την ιδέα όσο και το όνομα. Έτσι, μεταπολεμικά, περίπου την ίδια εποχή που στηνόταν η ΕΟΚΑ, έστησε ξανά μια μυστική οργάνωση με Κύπριους φοιτητές των Αθηνών με το ίδιο όνομα.[5] Αλλά κι αυτή είχε ελάχιστα καλύτερη κατάληξη από την πρώτη. Σε αυτή τη νέα ΚΑΡΗ συμμετείχε κι ο στρατιωτικός Ρόκος Καλιανέσης για τον οποίο βρήκαμε ελάχιστα, πέραν της συμμετοχής του στις δύο εκδοχές της ΚΑΡΗ. Ήταν πιθανόν αδελφός του Νίκου Καλλιανέση,[6] βενιζελικού αξιωματικού του Βασιλικού Ναυτικού, μετέπειτα αριστερού εξόριστου κι ακόμη πιο μετέπειτα ιδρυτή των εκδόσεων Κέδρος. Ο Σπύρος Βλάχος ήταν λοχαγός που υπηρέτησε κάτω από τον Πλαστήρα στη Μικρασιατική εκστρατεία και κάτω από τον Τσαγγαρίδη. Πιθανόν να είναι κι ο συγγραφέας της βιογραφίας/αγιογραφίας του Μουσολίνι το 1935.

Ο Ιωάννης Τσαγγαρίδης, αδελφός του επίσης εξόριστου Θεοφάνη Τσαγγαρίδη (που μάλλον ήταν κι αυτός μέλος της ΚΑΡΗ), ήταν ένας ακόμα φέρελπις νέος της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης που ήρθε στην Αθήνα να σπουδάσει και τελικά ακολούθησε καριέρα στον ελληνικό στρατό. Συμμετείχε στους Βαλκανικούς Πολέμους (και μάλιστα ως επικεφαλής της Συνοδείας του Κωνσταντίνου), όπως και στη Μικρασιατική εκστρατεία. Το 1931 ήταν ήδη υποστράτηγος και το 1933 έπαιξε κομβικό ρόλο στην αποτυχία του κινήματος Πλαστήρα. Επί Μεταξά, λόγω κάποιας κόντρας με τον Παπάγο, αποστρατεύτηκε κι εξορίστηκε.

Last but not least, ο αντιστράτηγος Κωνσταντίνος Μαζαράκης Αινιάν, αδελφός του πολλάκις αρχηγού του ΓΕΣ, Αλέξανδρου Μ. Αινιάν, συμμαθητής του Μεταξά, κολλητός του Παύλου Μελά κι από τα σημαντικά μέλη της Εθνικής Εταιρείας. Κατά τον «Μακεδονικό Αγώνα», διέπρεψε ως «συντονιστής της δράσης των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων της κεντρικής και της δυτικής Μακεδονίας και σύνδεσμος μεταξύ των ελληνικών προξενείων Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου». Συμμετείχε στους Βαλκανικούς πολέμους, στο βενιζελικό κίνημα Εθνικής Άμυνας κι έπαιξε κομβικό ρόλο στην κατάληψη της Θράκης στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1931, ήταν (πρόσκαιρα) απόστρατος και βουλευτής Πέλλης. Το 1936, κατέβηκε υποψήφιος βουλευτής με την Εθνική Ένωση Ελλάς κι επί Μεταξά αρνήθηκε να γίνει υπουργός Αεροπορίας χωρίς την επιστροφή των αποτάκτων του αποτυχημένου βενιζελικού κινήματος του '35.

τις τρεις πρώτες δεκαετίες της Αγγλοκρατίας. Στα χέρια αυτού του ανθρώπου ο νεαρός Άδωνις ήταν φυσικό να λάβει όλη την απαραίτητη παιδεία και νοοτροπία ενός αστού εθνικιστή. Ως ενήλικας υιοθέτησε το όνομα του πατέρα του (ως είθιστο) κι έγινε ο γνωστός Άδωνις Κύρου. Οπότε μπορεί δικαίως να χριστεί ως ο προπάτορας της οικογένειας Κύρου.

Μετά από ένα πέρασμα από την Αλεξάνδρεια για την απόκτηση των χρήσιμων κονέ με την αιγυπτιακή παροικία των Κυπρίων, μεταπήδησε στο Λονδίνο για να γνωριστεί και με την εκεί παροικία και να συνεισφέρει στις παρασκηνιακές διεργασίες για το ζήτημα της ένωσης. Αυτή όμως η καριέρα του λομπίστα δεν κράτησε πολύ διότι, σύμφωνα με την ακαδημαϊκό βιογράφο του:

> Ενώ ο Άδωνις βρισκόταν στην Αγγλία, ο κηδεμόνας του πληροφορήθηκε για την κίνηση πολιτών και στρατιωτικών να ιδρύσουν την Εθνική Εταιρεία στην Αθήνα με σκοπό την απελευθέρωση του αλύτρωτου Ελληνισμού. Αποφασίζει λοιπόν να στείλει εκεί τον 22χρονο Άδωνι σαν σύνδεσμο.[7]

Έτσι, το 1892 ο νεαρός Άδωνις βρέθηκε στην Αθήνα ως άμεσος σύνδεσμος Λευκωσίας-Αθήνας στο προαναφερθέν δίκτυο. Ακριβώς για αυτή του την ιδιότητα ο Χαρίλαος Τρικούπης έγινε και «ο πρώτος πολιτικός του ανάδοχος».[8] Όταν δεν ασχολούνταν με τον "αλύτρωτο Ελληνισμό", παρακολουθούσε μαθήματα νομικής στο εκκολαπτήριο του ελληνικού εθνικισμού, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, και ταυτόχρονα «για να έχει προσβάσεις σε πολιτικούς κύκλους» άρχισε να γράφει σε αθηναϊκές εφημερίδες, όπως η *Σκριπ* και η *Ακρόπολις*, καθώς και η κυπριακή *Πατρίς*, ιδιοκτησίας του θείου του Λιασίδη. Το 1898 προβίβασε τον εαυτό του από δημοσιογράφο σε εκδότη, αγοράζοντας (με λεφτά του πατέρα του και του θείου του) την εφημερίδα *Εστία* από τον στενό του φίλο -και ένα από τα πρώτα μη στρατιωτικά μέλη της Εθνικής Εταιρείας- τον Γεώργιο Δροσίνη.[9]

Ο Άδωνις Κύρου απέκτησε τρεις γιους με τη Δανάη Κουμάνη.[10] Τον Αχιλλέα (1898), τον Κύρο (1899) και τον Αλέξη (1901). Το 1918, με τον θάνατό του, η *Εστία*, που είχε γίνει μία από τις σημαντικότερες εφημερίδες στην Ελλάδα, πέρασε στα δύο μεγαλύτερα αδέλφια· τον Αχιλλέα και τον Κύρο. Ο μικρότερος γιος Αλέξης εντάχθηκε στο διπλωματικό σώμα το 1923. Οι τρεις υιοί του Αδώνιδος έμελλε να διαπρέψουν στην οργάνωση του φασιστικού μηχανισμού που συγκροτούσε το βαθύ κράτος του μεσοπολέμου και στην με πολεμικούς όρους ανασυγκρότηση της ελληνικής αστικής τάξης εν μέσω κατοχής, φτάνοντας να πρωταγωνιστούν στη μεταπολεμική αναβίωση του αλυτρωτισμού (κωδικός «κυπριακό ζήτημα»). Αλλά ας δούμε λίγο αναλυτικότερα τις σταδιοδρομίες τους.

ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΑΙ ΚΥΡΟΣ ΚΥΡΟΥ (ΟΙ ΕΝ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΑΡΑΚΡΑΤΙΚΟΙ)

Ο Αχιλλέας Κύρου ήταν αυτός που ανέλαβε ουσιαστικά την έκδοση της *Εστίας*. Ο αδελφός του Κύρος (ίσως διακατεχόμενος από το κόμπλεξ του μικρού αδελφού) έπαιζε έναν πιο δευτερεύοντα ρόλο τόσο ως εκδότης όσο και γενικότερα, μένοντας στη σκιά του αδελφού του σχεδόν σε όλη τη «λαμπρή» συμβολή της οικογένειας στο χτίσιμο του φασιστικού βαθέος κράτους.

Ο πρωτότοκος, πέρα από εκδότης της, αρχικά φιλοβενιζελικής, μετέπειτα φιλομοναρχικής, αλλά πάντα αστικής και εθνικιστικής *Εστίας*, υπήρξε πολυπράγμων. Καταρχήν, όσον αφορούσε το κυπριακό ζήτημα, για το οποίο θυμίζουμε ότι η επίσημη θέση του ελληνικού κράτους ήταν ότι εάν υφίσταται, είναι ζήτημα μεταξύ Βρετανίας και Κύπρου. Από τα τέλη της δεκαετίας του '20 ο Αχιλλέας Κύρου εμφανιζόταν ως πρόεδρος της οργάνωσης Κυπριακή Αδελφότητα, η οποία με την έκρηξη των Οκτωβριανών στην Κύπρο το 1931 έδειξε σημαντική κινητικότητα. Γενικότερα όμως, εκείνη την περίοδο όλοι οι αδελφοί Κύρου φαίνεται ότι έβαζαν το χεράκι τους σε κάθε εκδήλωση «αλληλεγγύης στον κυπριακό λαό» και κάθε προπαγανδιστική δράση που συνέβαινε στην Αθήνα. Την ίδια στιγμή, η *Εστία* κατήγγειλε τους Άγγλους και τον Βενιζέλο για τη στάση του. Αλλά δεν έμεναν μόνο στην προπαγάνδα. Σύμφωνα με πληροφορίες που αντάλλασσαν οι αποικιακές αρχές της Κύπρου και ο Βρετανός πρεσβευτής στην Αθήνα:

> (…) το θέμα της συλλογής χρημάτων και της αγοράς όπλων συζητήθηκε σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στις 10 Νοεμβρίου στα γραφεία της *Εστίας* (σε υπόγειο των οποίων βρίσκονταν μάλιστα, με βάση τους ίδιους ισχυρισμούς, μεγάλες ποσότητες όπλων). Παρόντες ήταν, μεταξύ άλλων, δύο εκ των αδελφών Κύρου, ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος, ο Ταγ-

ματάρχης Μιχαήλ Παύλου Μελάς [γιος του γνωστού «μακεδονομάχου»] και ο ναύαρχος Κουντουριώτης.[11]

Αυτή η συζήτηση μεταξύ επιφανών στελεχών του ελληνικού στρατού, της ηγεσίας της ελληνικής Εκκλησίας και των αδελφών Κύρου δεν τελεσφόρησε. Προφανώς γιατί οι πληροφορίες των Βρετανών μεταφέρθηκαν στην ελληνική κυβέρνηση, η οποία, «έδωσε (…) νέες εντολές για παρεμπόδιση της λαθραίας εξαγωγής όπλων στην Κύπρο».[12] Παρ' όλα αυτά, διάφοροι συμμετέχοντες δεν έδειξαν να πτοούνται. Έτσι, την ίδια περίοδο «στην Αθήνα επιχειρήθηκε (…) η οργάνωση κινήματος ένοπλης αντίστασης στην Κύπρο».[13] Η μυστική οργάνωση πήρε το ελαφρώς γελοίο όνομα Κύπριοι Αγωνιστές Ριψοκίνδυνοι Ηγέτες (ΚΑΡΗ), αλλά οι βασικοί συμμετέχοντες δεν ήταν ασήμαντοι: ο Κύπριος γιατρός Ιωάννης Χατζηπαύλου Ιωαννίδης, οι στρατιωτικοί Μιχαήλ (Μίκης) Μελάς, Θεόδωρος (ή Ρόκος) Καλλιανέσης, Σπύρος Βλάχος, Ιωάννης Τσαγγαρίδης και Κωνσταντίνος Μαζαράκης Αινιάν και τέλος ο Αχιλλέας Κύρου. Αυτή η χαρούμενη συντροφιά από μεγαλοκαραβανάδες, αστούς, πολιτικούς, εκδότες -διάφοροι με πολλαπλές ταυτότητες- δεν στήθηκε από το πουθενά. Όλοι συνδέονταν κάπως μεταξύ τους συμμετέχοντας στους επεκτατικούς πολέμους, τις αλυτρωτικές και φασιστικές οργανώσεις και κάθε είδους επίσημους ή υπόγειους μηχανισμούς του κράτους. Αν και η μεγαλειώδης πορεία της ΚΑΡΗ έληξε πριν καν ξεκινήσει,[14] άφησε παρακαταθήκη για το μέλλον.

Βέβαια, όπως είπαμε παραπάνω, στον μεσοπόλεμο ο βασικός εχθρός του ελληνικού κράτους ήταν εντός των τειχών. Οπότε, καλός ο αλυτρωτισμός, αλλά τη δεδομένη περίοδο το βασικό ενδιαφέρον ήταν η αντιμετώπιση της επιτιθέμενης εργατικής τάξης. Όπως ήταν φυσικό, λοιπόν, το ενδιαφέρον των αδελφών Κύρου δεν περιοριζόταν στην Κύπρο. Συγκεκριμένα, το 1934 ήταν από τα ιδρυτικά μέλη της εθνικοσοσιαλιστικής «Οργάνωσις Εθνικό Κυρίαρχο Κράτος» (ΟΕΚΚ) με ηγετικές φιγούρες τον Θεόδωρο Σκυλακάκη (πρώην αρχηγό της περιβόητης Εθνικής Ένωσης Ελλας (ΕΕΕ) και τακτικότατο αρθρογράφο της *Εστίας*), τον πρώτο αρχηγό των Ελληνικών Μυστικών Υπηρεσιών Γεώργιο Φεσόπουλο, τον χιτλερικό δικηγόρο Ευάγγελο Κυριάκη, τη ναζίστρια Σίτσα Καραϊσκάκη, καθώς και διάφορους μεγαλοτραπεζίτες και πολιτικούς.[15]

Μετά από μια περίοδο διαδοχικών πραξικοπημάτων και φαγώματος για το ποιος φασίστας θα αναλάβει τα ηνία του κράτους, η επικράτηση του Μεταξά κι η δικτατορία της 4ης Αυγούστου ξεκαθάρισε το τοπίο. Αναπόφευκτα ξεκαθάρισε κι ο εσμός των φασιστικών οργανώσεων κι ενσωματώθηκε στο επίσημο κράτος, το οποίο οι αδελφοί Κύρου συνέχισαν να υπηρετούν από τις επάλξεις της «μαχόμενης δημοσιογραφίας» κι από όπου αλλού μπορούσαν. Αλλά και κατά τη διάρκεια της κατοχής, αν και η *Εστία* ανέστειλε την έκδοσή της, οι αδελφοί Κύρου δεν έκατσαν άπραγοι. Ακριβώς το αντίθετο. Καθ' όλη τη δεκαετία του '40 όποια γαλανόμαυρη πέτρα κι αν σήκωνες, το όνομα Κύρου ήταν από κάτω.

Ο ξεπλυτής του ελληνικού φασισμού, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, προσπαθώντας να καταπιαστεί με το «κυπριακό», αναγκάζεται να ανατρέξει στην ίδια συνέχεια που διέπει το κράτος και που φτάνει σε επίπεδο φυσικών προσώπων:

> (…) πολλά από τα πρόσωπα που δραστηριοποιήθηκαν το 1953-59 [περίοδος που αναδείχθηκε το κυπριακό ως κομβικό ζήτημα σ.σ.] είχαν ήδη αναπτύξει σημαντική δράση στον μη εαμικό πολιτικό χώρο κατά την περίοδο της Κατοχής και μάλιστα σε ένα ιδιόμορφο είδος Αντίστασης, στις οργανώσεις πόλης, πρώτιστα στην Αθήνα.[16]

Ο «μη εαμικός πολιτικός χώρος» του φασιστολάγνου συγγραφέα περιλαμβάνει όλο το φάσμα των αντικομμουνιστικών οργανώσεων, από την ΠΕΑΝ του Κανελλόπουλου έως τη Χ του Γρίβα. Πρόκειται για τους ίδιους φασίστες που στελέχωσαν τις φασιστικές οργανώσεις στον μεσοπόλεμο και στη συντριπτική τους πλειοψηφία συνέχισαν τη δράση τους τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά την Κατοχή, συγκροτώντας τον αντίπαλο πόλο απέναντι στη δύναμη του ΕΑΜ. Κοινώς, τα πρόσωπα στα οποία αναφέρεται ο Χατζηβασιλείου ανήκουν σε αυτούς τους «ίδιους ανθρώπους» για τους οποίους μιλάει το Γαλανόμαυρο.

Σε αυτές ακριβώς τις «μη εαμικές» οργανώσεις μπορούν, κατά τον συγγραφέα, να εντοπιστούν οι άνθρωποι κι οι σχέσεις που αργότερα (1950) δημιούργησαν τον «ενωτικό κύκλο των Αθηνών» στον οποίο χρεώνεται η απόφαση για ένοπλο αγώνα στην Κύπρο. Αν κι οι αδελφοί Κύρου δεν εμφανίζονται ως επί-

Αχιλλέας Κύρου και Κύρος Κύρου. Προφανώς σε ελαιογραφίες.

«ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ»

Η ΕΛΛΑΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΔΙΑΤΑΓΗ

ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΞΗΡΑΣ

Ο κ. ΤΣΩΡΤΣΙΛ ΣΤΙΓΜΑΤΙΖΕΙ ΑΝΕΠΙΦΥΛΑΚΤΩΣ ΤΗΝ ΑΠΟΠΕΙΡΑΝ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ ΠΡΟΣ ΑΙΜΑΤΟΚΥΛΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΟΜΟΦΩΝΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Με το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών το '44, ο τότε υφυπουργός Τύπου και Διαφωτίσεως Πέτρος Γαρουφαλιάς προσπάθησε να βρει έναν τρόπο να κυκλοφορήσει κάποιο έντυπο, που να εκφράζει τις θέσεις «…της αποκλεισμένης, σε μια στενή λωρίδα λίγων τετραγώνων γης και εγκλεισμένης στο ξενοδοχείο της 'Μεγάλης Βρετανναίας', Κυβερνήσεως».[17] Τα προβλήματα πολλά: τα μέλη του Σωματείου Τυπογράφων και Τεχνικών Τύπου ανήκαν κατά συντριπτική πλειοψηφία στο ΚΚΕ και στήριζαν τη γενική απεργία που είχε κηρύξει το ΕΑΜ. Οι περισσότεροι υπάλληλοι του υφυπουργείου Τύπου, που ήταν φίλα προσκείμενοι στο ΕΑΜ, συμμετείχαν και αυτοί στη απεργία. Και σα να μην έφταναν αυτά, όλα τα τυπογραφεία βρίσκονταν είτε σε ΕΛΑΣιτοκρατούμενες περιοχές, είτε σε επικίνδυνες ζώνες.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δημήτρη Γαρουφαλιά (αδελφού του υφυπουργού), τα κάστανα από τη φωτιά ανέλαβε να βγάλει ο Αχιλλέας Κύρου. Τα προβλήματα υποδομής και στελέχωσης επίσης λύθηκαν καθώς βρέθηκε κάποιος «Αρτινός τυπογράφος, πιστός πολιτικός μας φίλος», ο οποίος «βρήκε ένα χειροκίνητο παλιό τυπογραφείο».[18] Έτσι ο Κύρου έστησε την εφημερίδα και έγινε ο βασικός της αρθρογράφος.

Το επίσημο έντυπο λοιπόν της Κυβέρνησης κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, έβγαινε χειροκίνητα στα υπόγεια της «Μεγάλης Βρεταννίας» και σύμφωνα με τον υιό ενός από τους διανομείς της μοιραζόταν ζούλα στις «ΕΛΑΣιτοκρατούμενες περιοχές».[19] Κυκλοφόρησαν συνολικά 46 φύλλα, από την 5η Δεκεμβρίου 1944 έως την 21η Ιανουαρίου 1945.

ΕΧΟΥΝ ΚΙ ΟΙ ΦΑΣΙΣΤΕΣ ΣΤΟΜΑΧΙ

Η γυναίκα του Αχιλλέα Κύρου, Μαργαρίτα, ακολουθώντας την παράδοση της οικογενείας «εμπλεκόταν με τα κοινά». Ως εθελόντρια του Ερυθρού Σταυρού, όταν η Ελλάδα εξασφάλισε βοήθεια σε τρόφιμα λόγω του Λιμού του '41-'42, συμμετείχε στη διαχείρηση και διανομή τους. Έτσι, ενώ χιλιάδες άνθρωποι πέθαιναν στον δρόμο, φρόντισε να εξασφαλίσει τα απαραίτητα ώστε να στήσει την Εστία Κυπρίων, η οποία «στο απόγειο της δράσης της μοίραζε συσσίτιο σε 1500 - 2000 πρόσωπα».[20] Ανάμεσα σε αυτούς ήταν οι εξόριστοι του '31, Ελληνοκύπριοι φοιτητές κι άλλοι διάφοροι που στο μεταξύ είχαν στήσει το ελληνοκυπριακό τμήμα του ελληνικού φασισμού. Επίσης, σιτίζονταν προσωπικότητες όπως ο φοιτητής Μακάριος Κυκκώτης (μετέπειτα Εθνάρχης Μακάριος Γ΄) κι ο Γεώργιος Γρίβας.

σημα μέλη αυτού του κύκλου, έπαιξαν σημαντικότατο ρόλο ως σύνδεσμοι κι οργανωτές του, ακριβώς λόγω της πολυετούς σταδιοδρομίας τους στην οργάνωση του ελληνικού φασισμού.

Έτσι λοιπόν, από τις αρχές της δεκαετίας του '40, μετά τη γερμανική εισβολή και την παράδοση της Ελλάδας, οι Αφοι Κύρου, συνέχισαν τη σταδιοδρομία τους συμμετέχοντας αρχικά στο ανοιχτά φιλοχιτλερικό Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος του (μπαμπά της Μελίνας) Σπύρου Μερκούρη. Το 1942, ο Αχιλλέας μαζί με τον μικρότερο αδελφό Αλέξη (με τον οποίο ασχολούμαστε παρακάτω), ήταν οι βασικοί συντάκτες της εφημερίδας και των φυλλαδίων της εθνικιστικής οργάνωσης «Ελληνικόν Αίμα», της οποίας βασικό θέμα ήταν «…ο συστηματικός αγώνας κατά των κομμουνιστών και της αριστερής παράταξης γενικότερα, που συνεχίστηκε εντονότερα και μετά την απελευθέρωση».[21] Ταυτόχρονα, κι οι τρεις Κύρου είχαν στενές σχέσεις με την Εθνική Δράση του Σπύρου Μαρκεζίνη και του μεταξικού και Χίτη βιομήχανου, Χρήστου Ζαλοκώστα. Ο Αχιλλέας Κύρου δε, ήταν ο βασικός αρθρογράφος στην εφημερίδα *Η Ελλάς* που ήταν η επίσημη προπαγανδιστική εφημερίδα της ελληνικής κυβέρνησης υπό τον Πέτρο Γαρουφαλιά,[22] καθ' όλη τη διάρκεια των συγκρούσεων στην Αθήνα τον Δεκέμβρη του '44. Ήταν επίσης «ένα είδος 'καθοδηγητή' μαζί με τον αρχιεπίσκοπο Χρύσανθο και τον Αλ. Παπάγο»[23] στην οργάνωση Εθνικό Κομιτάτο που φτιάχτηκε από παλιά μεγαλοστελέχη της μεταξικής ΕΟΝ.[24] Το όνομά του επίσης φιγουράρει στη λίστα με τους χρηματοδότες της περιβόητης Χ του Γεώργιου Γρίβα, με τον οποίο σίγουρα γνωρίζονταν από την Εστία Κυπρίων, όπου ο Γρίβας κι άλλοι Ελληνοκύπριοι του ιδίου φυράματος σιτίζονταν κατά τη διάρκεια του Λιμού τον χειμώνα του '41-'42, ενώ υπάρχει πιθανότητα η γνωριμία τους να πηγαίνει ακόμα πιο πίσω στον χρόνο.

Όπως είναι προφανές, η βασική καούρα των Κύρου και των ομοίων τους δεν ήταν η αντίσταση στους Γερμανούς, αλλά η δημιουργία ενός δεξιού πόλου που κάτω από το λάβαρο της εθνικοφροσύνης θα εμπόδιζε την κατάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Με το τέλος της κατοχής, αυτή η σύγκρουση εντάθηκε. Και μεταπολεμικά οι αδελφοί Κύρου πρωτοστατούσαν· ειδικά ο πρωτότοκος Αχιλλέας, ο οποίος το 1946 συμμετείχε στην ίδρυση του νέου «Μακεδονικού Κομιτάτου». Εδώ όμως δεν επρόκειτο για μια ακόμα φασιστική οργάνωση, αλλά για κάτι πολύ μεγαλύτερο. Το Μακεδονικό Κομμιτάτο στήθηκε από κορυφαία στελέχη του μετακατοχικού κράτους με «απόφαση της κυβέρνησης Τσαλδάρη» και χρηματοδοτήθηκε αδρά από την ελληνική αστική τάξη. Επρόκειτο για ένα σχέδιο πανελλαδικής εμβέλειας που αφορούσε «τη δημιουργία έμμισθων παρακρατικών συμμοριών, διοικούμενων από αξιωματικούς με πολιτικά κι επιφορτισμένων με την εξολόθρευση των νόμιμων στελεχών της Αριστεράς σε όλη την Κεντρική και Βόρειο Ελλάδα».[25]

Το 1950 ο «χώνομαι παντού» Αχιλλέας Κύρου μάς άφησε χρόνους κι ο Κύρος Κύρου ανέλαβε την *Εστία*. Αν κι έδειξε μια έλειψη πρωτοβουλιών σε σχέση με τον πρωτότοκο, συνέχισε με επιμονή μέσα από την εφημερίδα -κι όχι μόνο- να προωθεί τον αντικομμουνισμό, τον επεκτατισμό κι άλλα υψηλά ιδεώδη της ελληνικής αστικής τάξης έως τον θάνατό του, δέκα χρόνια αργότερα.

ο Αλέξης Κύρου στην όψιμη φάση της φασιστικής του καριέρας (1955) αγορεύει από το βήμα του ΟΗΕ υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Όχι ως Ελληνοκύπριος, αλλά ως Γενικός Γραμματέας του υπ.Εξ. της Ελλάδας. Σόρρυ, δεν βρήκαμε ελαιογραφία του.

ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ο Αλέξης Κύρου από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε το ελληνικό προξενείο στην Κύπρο τάχθηκε υπέρ του ασυμβίβαστου αγώνα που πρέσβευε ο μητροπολίτης Κυρήνειας κι ο κύκλος του, κόντρα σε ό,τι έλεγε δημοσίως το ελληνικό κράτος περί μη ανακίνησης του ζητήματος της ένωσης. Επιπλέον, με το στάτους του προξένου όχι μόνο επηρέαζε σημαντικά το Νομοθετικό Συμβούλιο, αλλά φαίνεται πως ανέλαβε να συντονίζει από τα παρασκήνια (και να εξασφαλίζει χρηματοδότηση για) τις ανταγωνιστικές ενωτικές οργανώσεις (ΕΡΕΚ κι Εθνική Οργάνωση Κύπρου). Γενικότερα, τον ελάχιστο χρόνο που παρέμεινε στο νησί έκανε ό,τι μπορούσε για να προωθήσει τη συγκρουσιακή στρατηγική ενάντια στη βρετανική διοίκηση.

Για τα επίσημα πεπραγμένα του ο Κύρου φρόντιζε να ενημερώνει ανελλιπώς τον υπουργό Εξωτερικών Μιχαλακόπουλο, ο οποίος απέναντι σε αυτές τις κινήσεις που καταφανώς αντέβαιναν τόσο τη δηλωμένη θέση του ελληνικού κράτους όσο και τις αρμοδιότητες του προξενείου, δεν αντέδρασε καθόλου πέραν κάποιων νουθεσιών στον παράτολμο προστατευόμενό του. Βέβαια μπορεί ο υπ. Εξ να ποιούσε την νήσσαν, αλλά οι κινήσεις του Κύρου δεν περνούσαν καθόλου απαρατήρητες από τους Άγγλους, οι οποίοι είχαν κάνει γνωστό από την πρώτη στιγμή ότι θεωρούσαν την τοποθέτησή του τουλάχιστον ανάρμοστη και προβληματική. Έτσι, το Λονδίνο πίεζε απευθείας τον Βενιζέλο συχνά πυκνά, γεγονός που ανάγκασε τον Έλληνα πρωθυπουργό να υποσχεθεί την ανάκληση του ταραξία πρόξενου όχι μία αλλά δύο φορές. «Παραδόξως», η ανάκληση δεν έγινε ποτέ κι ο Βενιζέλος περιορίστηκε στο να διαμηνύσει προς τον Μιχαλακόπουλο «με αυστηρό τόνο» ποια οφείλει να είναι η πολιτική της Ελλάδας. Δεν ξέρουμε αν η (μη) αντίδραση των ανωτέρων του Κύρου απέναντι στις εκτός γραμμής «πρωτοβουλίες» του πήγαζε από την κομβική θέση της οικογένειάς του στο βαθύ κράτος ή από την υπόρρητη θέληση του ελληνικού κράτους να αναιρεί εμπράκτως την επίσημη θέση του περί μη εμπλοκής στο ζήτημα της Κύπρου. Το πιο πιθανό είναι ότι ισχύουν και τα δύο.

ΑΛΕΞΗΣ ΚΥΡΟΥ (Ο ΦΑΣΙΣΤΑΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ)

Ας έλθουμε τώρα στον μικρότερο αδελφό της τριανδρίας, τον Αλέξη Κύρου. Ως μέλος της επιφανούς οικογένειας που πρωτοστατούσε σε οποιοδήποτε αλυτρωτικό, εθνικιστικό και φασιστικό σχέδιο εξύφαινε το ελληνικό κράτος, δεν μπορουσε παρά να ασπάζεται, όπως είδαμε, τα ίδια υψηλά ιδεώδη· δηλαδή, να είναι καραμπινάτος φασίστας. Ετούτος εδώ όμως δεν συνέχισε στα βήματα των αδελφών του ως εκδότης/παρακρατικός, αλλά χώθηκε από νωρίς στον επίσημο κρατικό μηχανισμό και μάλιστα στο κατεξοχήν πεδίο της εξωτερικής πολιτικής.

Το 1923, στην τρυφερή ηλικία των 22 ετών, εντάχθηκε στο διπλωματικό σώμα φέροντας το βαρύ όνομα -και τις διασυνδέσεις- της οικογένειας κι η ανέλιξή του ήταν ραγδαία. Μόλις τρία χρόνια αργότερα ανέλαβε τη διεύθυνση του γραφείου τού τότε υπουργού Εξωτερικών Ανδρέα Μιχαλακόπουλου, ο οποίος φαίνεται πως τον έκανε προστατευόμενό του και προώθησε την καριέρα του. Έτσι, το 1928 τοποθετήθηκε ως πρώτος υποπρόξενος στο κομβικό προξενείο της Κωνσταντινούπολης για να αναλάβει το προξενείο στη Λευκωσία το 1930· ελάχιστους μήνες πριν τα Οκτωβριανά. Από αυτό το πόστο, ο Αλέξης Κύρου άρχισε αμέσως τις μηχανορραφίες ενάντια στη βρετανική διοίκηση, οι οποίες έλαβαν απότομο τέλος με την πυρπόληση του βρετανικού Κυβερνείου που σήμανε την αρχή των Οκτωβριανών του '31.

Ο Κύρου έφυγε κρυφά το ίδιο βράδυ από την Κύπρο γλιτώνοντας την επίσημη απέλαση, αλλά κηρύχθηκε άμεσα persona non grata από τους Βρετανούς -οι οποιοί καθιστούσαν έτσι σαφές ότι τον θεωρούσαν έναν από τους βασικούς υπαίτιους κι ότι καταλόγιζαν σημαντικές ευθύνες στην Αθήνα. Η «τιμωρία» του ήταν η μετάθεσή του στην κομβική πρεσβεία του Βερολίνου (1933-36), όπου πιθανόν[26] να είχε επαφές με τον χιτλερικό επιχειρηματία κο Ιωάννη Βουλπιώτη (περισσότερο γνωστό ως εμπνευστή των Ταγμάτων Ασφαλείας).

Με το ξέσπασμα του πολέμου ο Αλέξης Κύρου γύρισε στην Ελλάδα, όπου συνέβαλε στην ανάσχεση του εσωτερικού εχθρού αρθρογραφώντας, προπαγανδίζοντας κι οργανώνοντας παρακρατικούς. Επανήλθε στα επίσημα καθήκοντα του διπλωμάτη συμμετέχοντας στην αντιπροσωπεία του ελληνικού κράτους που στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης το 1946 έθεσε θέμα επέκτασης των συνόρων του εις βάρος της Βουλγαρίας και της Αλβανίας. Το 1947, έγινε μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ· θέση που κράτησε έως το 1953. Το 1952, όταν έγινε πρωθυπουργός ο Παπάγος, ο Κύρου, φίλος του από τις παραπάνω οργανώσεις, έγινε ο κύριος σύμβουλός του σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, παρακάμπτοντας τον τότε υπ. Εξ. Στεφανόπουλο, ενώ το 1953 έγινε Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Εξωτερικών. Μέσω αυτών των θέσεων πρωτοστάτησε στην ανακίνηση του ζητήματος περί ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα· ζήτημα, με το οποίο ασχολούνταν επίσημα ή ανεπίσημα έως το θάνατό του το 1969. Αλλά αυτό είναι μια ιστορία για επόμενα τεύχη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως γράφαμε και στην αρχή, η ενασχόλησή μας με τον βουρκώδη βίο της οικογένειας Κύρου αποσκοπούσε στο να δείξει σε επίπεδο φυσικών προσώπων τόσο τη συνέχεια του ελληνικού κράτους όσο και την άμεση σύνδεση της εσωτερικής κι εξωτερικής του πολιτικής. Η γενική θέση πίσω από την ιστορία τους μπορεί να συνοψισθεί ως εξής:

Το ελληνικό κράτος ήδη από τις πρώτες δεκαετίες της ύπαρξής του είχε αρχίσει να ενσωματώνει μέλη των εκάστοτε τοπικών ελίτ από «τον αλύτρωτο ελληνισμό», δηλαδή από τα μέρη στα οποία φιλοδοξούσε να επεκταθεί. Εφοπλιστές, τραπεζίτες, μεγαλέμποροι και πάσης φύσεως μεγαλοαφεντικά, από την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, τα Βαλκάνια, τον Πόντο και την Κύπρο, που ένιωθαν τις φιλοδοξίες τους να ταυτίζονται με αυτές του νέου, αδηφάγου κράτους, το αγκάλιασαν κι έγιναν σάρκα από τη σάρκα του. Πρωτοστάτησαν στην οικονομική, ιδεολογική και πολιτική προώθηση των επεκτατικών πολέμων και συμμετείχαν, πολλές φορές ως ηγετικά μέλη, στο σχηματισμό της ελληνικής αστικής τάξης μέσα από τον λυσσώδη αγώνα της ενάντια στο νεοσύστατο κι αυξανόμενα επιθετικό προλεταριάτο. Συνέβαλαν σε αυτόν τον ταξικό εμφύλιο πόλεμο, από τις αρχές του στον μεσοπολέμου έως τη συντριπτική επικράτηση της τάξης τους στα τέλη της δεκαετίας του 1940, και κατόπιν συμμετείχαν στην ανασυγκρότηση του μεταπολεμικού κράτους και την «αναβίωση» της επεκτατικής του πολιτικής με εστίαση στην Κύπρο. Σε αυτή την ιστορία, οι Κύρου ήταν ένα διαφωτιστικό παράδειγμα. Αλλά δεν ήταν οι μόνοι.

Εκλογές 1946. Τα γραφεία του Εθνικού Κόμματος του Ναπολέοντα Ζέρβα, ακριβώς πάνω από τα γραφεία της εφημερίδας «Ελληνικόν Αίμα». Παλιές γνωριμίες, ίσως…

1. *Σπουδές στο Γαλανόμαυρο, τόμος Α΄. Ο ελληνικός φασισμός στον μεσοπόλεμο,* Antifascripta, 2013, σελ. 31.

2. «Η Κύπρος μετά το '22. Η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 3ο», *Antifa* #64, 3/2019.

3. Λίλιαν Σβάρνα, «Ο Γ. Δροσίνης παραδίνει την Εστία στον εμπνευσμένο του αρχισυντάκτη Άδωνι Κύρου» https://www.drossinismuseum.gr/pages/i-estia-kai-o-adonis-kurou

4. Για την ενασχόληση της εφημερίδας *Κράτος* και της ΟΕΚΚ με διάφορα «οικονομικά σκάνδαλα» της εποχής δες *Σπουδές στο Γαλανόμαυρο,* Antifascripta, 2013.

5. Για τη νέα ΚΑΡΗ, την ιστορία της και το πώς τα μέλη της απορροφήθηκαν από την ΕΟΚΑ ευελπιστούμε να μιλήσουμε σε κάποιο μελλοντικό κείμενο.

6. Ο Σπύρος Βλάχου θυμάται ότι «με επισκέφθηκε στο σπίτι μου ο άγνωστός μου τότε Ρόκος Καλιανέσης που μου συστήθηκε ως αδελφός του συμμαθητού μου στη Βαρβάκειο και τότε πλοιάρχου». Αναφέρεται στο Ρένος Κυριακίδης «Ο Σπύρος Βλάχος, η 'ΚΑΡΗ' και το 'Δέλτα του ποταμού Έβρου'». www.kykkos.org.cy/ imkt.cy.net/08/T08-120.pdf

7. Ό.π. Οι ισχυρισμοί της Σβάρνα ενισχύονται από το γεγονός ότι η Εθνική Εταιρεία όχι απλά είχε επαφές με την Κύπρο, αλλά είχε μυήσει πολλούς εξέχοντες Ελληνοκύπριους ιδρύοντας παραρτήματα στις μεγάλες πόλεις της Κύπρου..

8. Έτσι τουλάχιστον ισχυρίζεται ο εγγονός του, Άδωνις. Κ. Κύρου, στην εκπομπή *Νυχτερινός Επισκέπτης* «Εστία: Ετών 100 - Κύρου συνέχεια», 1994. (Αρχείο ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ), https://archive.ert.gr/7731/

9. Γιάννης Γιανουλόπουλος, *Η ευγενίς μας τύφλωσις…,* Βιβλιόραμα, 2003, σελ. 38.

10. Η Κουμάνη, μετέπειτα Δανάη Αδώνιδος Κύρου, τιμώντας τον ρόλο της αστής συζύγου και μητέρας υπήρξε «χρήσιμο μέλος της αθηναϊκής κοινωνίας». Είχε σημαντική δράση στο Άσυλο των Ανιάτων και ήταν βασικό μέλος του Λυκείου των Ελληνίδων, συμβάλλοντας από τη θέση της στην εθνικ(ιστικ)ήν επιμόρφωσιν των αστών νεανίδων.

11. Παπαγεωργίου Θωμάς, *Η κυπριακή ενωτική κίνηση στην Αθήνα, 1931-1940. Οι βρετανικές αντιδράσεις και η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων*, διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014, σελ. 83.

12. Ό.π.

13. Ό.π.

14. Σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του συμμετέχοντα Σπύρου Βλάχου, η προσπάθεια ακυρώθηκε διότι σύντομα ο Τσαγγαρίδης εξέφρασε περίεργες αντιρρήσεις του τύπου «δεν πρέπει να τα βάλουμε με τη Μεγάλη Βρετανία κι ότι δεν πρέπει να συνεχιστεί η προσπάθειά μας». Το ότι όλοι συμφώνησαν μας κάνει να πιστεύουμε ότι για άλλη μια φορά οι ενήμεροι Βρετανοί πίεσαν το επίσημο ελληνικό κράτος να μαζέψει τα λουριά του ανεπίσημου βραχιόνά του. Ρένος Κυριακίδης, ό.π.

15. Περισσότερα για την ιστορία της ΟΕΚΚ, όπως και το ποιόν και τη σταδιοδρομία των ιδρυτών της δες στο *Σπουδες στο Γαλανόμαυρο.*

16. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού - Η δεκαετία του 1950,* εκδόσεις Πατάκη, 2005, σελ. 34

17. Αντώνης Κολιάτσος «30 χρόνια από τον θάνατο του Πέτρου Γαρουφαλιά. (Μέρος Δ΄). http://gnomiartas.gr/2014/11/27/garoufalias-3/

18. Κλέωνας Ιωαννίδης «'Η Ελλάς'», η επίσημη κυβερνητική εφημερίδα των Δεκεμβριανών: ένα άγνωστο ντοκουμέντο», *Ενθέματα*, 4/12/2011. https://enthemata.wordpress.com/2011/12/04/basiliki-metatroulou/

19. Αντώνης Κολιάτσος, ό.π.

20. Πέτρος Παπαπολυβίου, «Η "Εστία Κυπρίων" στην Αθήνα της Κατοχής», *Περί Ιστορίας,* 29/10/2016. https://papapolyviou.com/2016/10/29/i-estia-kiprion-stin-athina-tis-katohis/

21. https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικόν_Αίμα

22. Κλέωνας Ιωαννίδης «'Η Ελλάς'», ό.π..

23. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, ό.π., σελ. 37.

24. Για περισσότερες πληροφορίες έντονης ακροδεξιάς απόχρωσης δείτε: http://www.ioannismetaxas.gr/EthnikoKomitato.html

25. Ιός, «Ντοκουμέντο για τη 'Λευκή τρομοκρατία' του 1946 - Ο 'στρατός - φάντασμα' της εθνικοφροσύνης», *Ελευθεροτυπία*, 17/5/2009.

26. Σύμφωνα με τη φασιστο-ιστοσελίδα metapedia, λίγο πριν την έναρξη του ιταλοελληνικού πολέμου, ο Αλέξης Κύρου μαζί με τον Βουλπιώτη προσπάθησαν να διαμεσολαβήσουν μέσω του «επίσημου εθνικού γλύπτη» της χιτλερικής Γερμανίας, Arno Breker (ο οποίος ήταν προσωπικός φίλος του Βουλπιώτη), για να αποτραπεί η ιταλική επίθεση. https://el.metapedia.org/wiki/Άρνο_Μπρεκερ. Επίσης, πάλι σύμφωνα με την metapedia, αργότερα, το '44, ο Βουλπιώτης ήταν αυτός που μεσολάβησε στους Γερμανούς για να απελευθερώσουν τον κανακάρη του Αχιλλέα Κύρου, Άδωνι Α. Κύρου, τον οποίο είχαν συλλάβει ως οργανωτή της δολοφονίας του Κίτσου Μαλτέζου. https://el.metapedia.org/wiki/Αχιλλέας_Κύρου. Εντάξει, βάσει του βιογραφικού των αδελφών Κύρου, η γνωριμία με τον Βουλπιώτη φαίνεται πολύ πιθανή. Έτσι κι αλλιώς δεν είχαν αφήσει και κάνα φασίστα με τον οποίο να μη σχετίζονται. Βέβαια, όταν η πηγή είναι τέτοιας ποιότητας, καλό είναι να είμαστε επιφυλακτικοί. Εξού και το «πιθανόν».

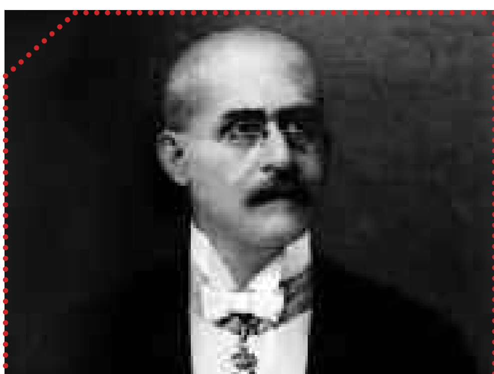
ΟΤΑΝ ΤΟ «ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ» ΒΓΑΙΝΕΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ

ΚΥΠΡΟΣ: Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ, ΜΕΡΟΣ 5ο

Σε αυτή τη σειρά κειμένων υποστηρίξαμε μια θέση που είναι ταμπού κι ανάθεμα για όλους τους αριστεροδεξιούς κυπριολόγους: ότι το κυπριακό ζήτημα -δηλαδή **η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα- είχε αφετηρία κι αόρατο συντονιστή το ελληνικό κράτος.** Κι όμως, είναι στο ίδιο το έργο των εν λόγω ειδικών που βρήκαμε την τεκμηρίωση για τη θέση αυτή. Δείτε, για παράδειγμα, πόσο διαφωτιστική μπορεί να είναι, άθελά της, μια παράγραφος:

> Είναι αυτονόητο ότι η Αθήνα, ως το «εθνικό κέντρον», αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το κυπριακό ενωτικό κίνημα. Από τα πρώτα χρόνια της βρετανικής κατοχής διαμορφώθηκε εκεί σταδιακά ένα παράλληλο κέντρο δράσης, με πυρήνα τη μικρή κυπριακή «παροικία» που αποτελούσαν αξιωματικοί, δημοσιογράφοι και καθηγητές αλλά και νεαροί φοιτητές. Δεσμούς με την Κύπρο απέπτυξαν επίσης γνωστοί λογοτέχνες (Κωστής Παλαμάς, Γιάννης Ψυχάρης) ή πανεπιστημιακοί (Ν. Καζάζης, Π. Καρολίδης, Σπ. Λάμπρος, Γ. Μιστριώτης, Ν. Πολίτης).[1]

Όντως, σχεδόν στο σύνολό τους, οι γόνοι της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης που έρχονταν στην Ελλάδα έμπαιναν κάτω από τις φτερούγες του ελληνικού στρατού και του Πανεπιστημίου Αθηνών,

Ο Σπυρίδων Λάμπρος είχε μια λαμπρή καριέρα. Από φοιτητής του «πατέρα της ελληνικής ιστοριογραφίας» Παπαρρηγόπουλος, εξελίχθηκε σε καθηγητή και πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών. Με τέτοιες βάσεις, συνεισέφερε πολλαπλώς στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας. Πολύ πριν γίνει πρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας, ίδρυσε τον φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσός» που πρωταγωνιστούσε στην εξάπλωση της αλυτρωτικής προπαγάνδας στις προς κατάκτηση περιοχές. Το 1882 ίδρυσε, μαζί με άλλους του ιδίου φυράματος, την Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, από την οποία ξεκίνησε η Εθνική Εταιρεία. Υπήρξε επίσης γενικός Γραμματέας της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων και πρόεδρος του ΣΕΓΑΣ, μέσω του οποίου είχε αποκτήσει και πολλές άκρες στην Κύπρο διοργανώνοντας αθλητικούς αγώνες.

όπου μπετοναριζόταν η ελληνική τους συνείδηση και το εθνικιστικό τους φρόνημα αποκτούσε στιβαρότητα και συλλογική διάσταση. Οι εφημερίδες των Αθηνών είχαν πάντα χώρο και θέληση για την αξιοποίηση τέτοιων προσόντων. Όσο για τους λογοτέχνες και πανεπιστημιακούς που αραδιάζονται, όλοι τους είχαν θητεύσει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όλοι τους ήταν οργανωμένοι υπέρμαχοι της Μεγάλης Ιδέας· και με εξαίρεση τον Μιστριώτη, όλοι ήταν μέλη (ή και ηγέτες) των οργανώσεων Ο Ελληνισμός και Εθνική Εταιρεία. Πρόκειται για τις δύο κορυφαίες αλυτρωτικές οργανώσεις εκείνης της εποχής, οι οποίες ουσιαστικά λειτουργούσαν ως οι πρώιμες μυστικές υπηρεσίες του ελληνικού κράτους που μεταμφιεσμένες σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες οργάνωναν και προωθούσαν τις επεκτατικές εκστρατείες της Ελλάδας.

Εν ολίγοις, αυτό που σκιαγραφεί άθελά της η παραπάνω παράγραφος είναι οι δύο βασικοί κρατικοί θεσμοί του «εθνικού κέντρου» που πρωτοστατούσαν στο ζήτημα της ένωσης: το Πανεπιστήμιο Αθηνών κι ο στρατός με τις οργανώσεις βιτρίνα και τα παραστρατιωτικά παρακλάδια τους. Καθόλου τυχαία, ήταν οι ίδιοι θεσμοί που προωθούσαν εν γένει την αλυτρωτική ιδεολογία και τις επεκτατικές προσπάθειες του ελληνικού κράτους:

Σε αυτό το κείμενο θα χρησιμοποιήσουμε δύο ιστορικά παραδείγματα που, ακριβώς επειδή απέχουν δεκαετίες μεταξύ τους, καταφέρνουν να δείξουν όχι μόνο την εμπλοκή των παραπάνω θεσμών, αλλά και τη συνέχεια που χαρακτήριζε τις προσπάθειες του ελληνικού κράτους ως προς την προσάρτηση της Κύπρου.

Στο πρώτο παράδειγμα θα ασχοληθούμε με τις προαναφερθείσες οργανώσεις Ελληνισμός κι Εθνική Εταιρεία. Συγκεκριμένα, θα περιγράψουμε αδρά την εμπλοκή τους στην Κύπρο τις παραμονές του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 1ο. Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ «ΛΥΤΡΩΤΩΝ» ΣΤΟΥΣ «ΑΛΥΤΡΩΤΟΥΣ»

Το 1897, παραμονές του «ατυχούς» ελληνοτουρκικού πολέμου, το ελληνικό κράτος είχε φροντίσει να ισχυροποιήσει τις δύο παραπάνω οργανώσεις και να επεκτείνει τη δράση τους εκτός των συνόρων του με κορυφαία τη χρηματοδότηση και τον συντονισμό εθελοντικών σωμάτων που συμμετείχαν στην «κρητική επανάσταση». Η Κύπρος προφανώς δεν μπορούσε να λείπει από τα αλυτρωτικά του σχέδια.

Η κύρια δραστηριοποίηση των δύο οργανώσεων στην Κύπρο ήταν, πέρα από την προπαγάνδα, η συγκέντρωση χρημάτων κι εθελοντών για τις (παρα)στρατιωτικές επιχειρήσεις. Καθώς, όμως, η βασική οργάνωση/βιτρίνα του ελληνικού κράτους που δούλευε για την πρόκληση αυτού του ελληνοτουρκικού πολέμου ήταν η Εθνική Εταιρεία,[2] οι εκπρόσωποί της ήταν πολύ πιο ενεργοί και πολύ πιο ανυπόμονοι, ενώ οι κινήσεις του Ελληνισμού ήταν μετρημένες.

Η Ε.Ε. μόλις δύο μήνες μετά την πρώτη δημόσια εμφάνισή της, απέστειλε έκκληση στις κυπριακές εφημερίδες ζητώντας «την οικονομική αρωγή όλων των Ελλήνων στο έργο της». Η υποδοχή από τους εκδότες και δημοσιογράφους των ελληνοκυπριακών εφημερίδων ήταν θερμότατη. Κατόπιν, ο εκπρόσωπός της, ανθυπίατρος του ελληνικού στρατού κι εθελοντής των ελληνικών δυνάμεων στην Κρήτη, Δημήτριος Μεταξάς, ανέλαβε να μυήσει τα σημαντικά πρόσωπα του νησιού στην Εταιρεία και να ανοίξει παραρτήματα στις μεγάλες πόλεις. Σύμφωνα με όσα κατεγράφησαν στα κατάστιχά της, ο Μεταξάς δεν τα πήγε κι άσχημα. Παρ' όλο που παραρτήματα λειτούργησαν τελικά μόνο στη Λεμεσό και τη Λευκωσία, ο «απόστολος» της Ε.Ε. κατάφερε να ορκίσει εξέχουσες προσωπικότητες σε Λεμεσό, Λευκωσία, Πάφο και Λάρνακα. Σύμφωνα με τον ειδικό επί του θέματος, Πέτρο Παπαπολυβίου:

> Η μεγάλη πλειοψηφία των εταίρων της Ε.Ε. στην Κύπρο (15 από τα 19 μέλη) είχαν σπουδάσει στην Αθήνα και ανήκαν στη νέα γενιά πολιτικών. (…) Πέντε μέλη της Ε.Ε. ήταν εν ενεργεία βουλευτές ή είχαν διατελέσει μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου σε προηγούμενες περιόδους (…). Άλλοι τέσσερις εταίροι (…) εκλέχθησαν αργότερα βουλευτές, πρωταγωνιστώντας μαζί με τους προηγούμενους στην πολιτική ζωή του τόπου κατά τις επόμενες δεκαετίες. Τέλος, τρεις από τους κύπριους εταίρους ήταν εκπαιδευτικοί, και μάλιστα διευθυντές τριών από τα μεγαλύτερα κυπριακά εκπαιδευτήρια. (…)[3]

Από τα ονόματα που παραθέτει στο βιβλίο του ο Παπαπολυβίου, γίνεται ξεκάθαρο ότι σχεδόν όλη η πολιτική ελίτ και τα εξέχοντα μέλη της κυπριακής αστικής τάξης, του κλήρου και της εκπαίδευσης, μυήθηκαν στην Εθνική Εταιρεία. Αρχηγός των παραρτημάτων και των μελών ανέλαβε ο μητροπολίτης Κυτίου Κύριλλος Παπαδόπουλος, του οποίου η τάση για απόλυτο έλεγχο οδήγησε σε απομάκρυνση διαφόρων. Ταυτόχρονα, ο Ελληνισμός είχε στείλει τον δικό του εκπρόσωπο, τον υπολοχαγό Φυσεντζίδη, ο οποίος ακολουθώντας μια πιο διπλωματική προσέγγιση, παράλληλα με τις μυήσεις μελών, είχε διάλογο και με τα μέλη της Ε.Ε., καταφέρνοντας κάποιους από αυτούς, όπως τον βιομήχανο/δήμαρχο/γιατρό Ζανέτο, να γίνουν μέλη και του Ελληνισμού.

Η Ε.Ε. παρότρυνε συνεχώς τους μητροπολίτες του νησιού να οργανώσουν άμεσα και να διεξάγουν εράνους, καθώς «αι ανάγκαι είναι μέγισται, αι δε περιστάσεις κρισιμώταται», όπως έγραφε στον μητρο-

Ελληνοκύπριος εθελοντής το 1897. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των κυπριολόγων, συνολικά λίγο λιγότερο από 1000 εθελοντές ξεκίνησαν από την Κύπρο για να συμμετέχουν στον ελληνοτουρκικό πόλεμο.

πολίτη Κύριλλο ο υπεύθυνος της Εταιρείας για τη συλλογή των εράνων (και γνώριμός μας από το προηγούμενο τεύχος), Μιχαήλ Μελάς. Όμως η συγκέντρωση εισφορών δεν ήταν το μόνο επίδικο. Μιας κι οι πολεμικές επιχειρήσεις εκτός από χρήμα καταναλώνουν και ζωές, τα μέλη της Ε.Ε. ταυτόχρονα έπρεπε να οργανώσουν κι αποστολές εθελοντών. Η «μέγιστη ανάγκη» της «μητέρας πατρίδας» για χρήματα και κρέας για τα κανόνια προπαγανδίστηκε από τις εφημερίδες, καθώς και από το βήμα εκκλησιών και σχολείων με μεγάλη ζέση. Τα αποτελέσματα δεν άργησαν να φανούν.

Από τις αρχές Μαρτίου του 1897 άρχισαν να αναχωρούν από το λιμάνι της Λάρνακας για την Ελλάδα οργανωμένες ομάδες εθελοντών.[4] Στις 19 Μαρτίου αναχώρησαν περίπου διακόσιοι, ενώ στις 27 του ίδιου μήνα -την ημέρα που τα παραστρατιωτικά σώματα της Ε.Ε. εισέβαλαν στη Μακεδονία εκβιάζοντας ουσιαστικά την έναρξη του Ελληνοτουρκικού πολέμου- αναχώρησαν 480 εθελοντές με επικεφαλής το μέλος του Ελληνισμού, υπολοχαγό Φυσεντζίδη και το μέλος της Ε.Ε και διευθυντή της Αστικής Σχολής Λεμεσού, Α. Πηλαβάκη. Σημαντική ανάμειξη σε όλα αυτά είχε ο τότε πρέσβης της Ελλάδας, Φιλήμων, που βρισκόταν σε συνεχή συνεννόηση με το ελληνικό υπ.Εξ. Στο ζήτημα των εθελοντών, δε, συνέβαλε δίνοντας σε αρκετούς από αυτούς χρήματα για τα έξοδά τους, αλλά κυρίως εξασφαλίζοντάς τους κάποιο είδος ελληνικού διαβατηρίου προς ενόχληση των βρετανικών αρχών, οι οποίες μετά την επίσημη έναρξη του πολέμου αναγκάστηκαν να κηρύξουν την Κύπρο σε κατάσταση ουδετερότητας, απαγορεύοντας τυπικά τη συμμετοχή Κυπρίων υπηκόων σε αυτόν.

Η είσοδος των εθελοντών στην Αθήνα ήταν πανηγυρική. Τις δύο μεγάλες αποστολές υποδέχτηκαν πλήθη κόσμου, εκπρόσωποι φοιτητών, δήμαρχοι, δημοσιογράφοι και προφανώς εκπρόσωποι των δύο αλυτρωτικών οργανώσεων. Παρέλασαν κάτω από τα γραφεία του Ελληνισμού, μετά γύρω από τα Ανάκτορα και κατέληξαν στους στρατώνες. Παρ' όλα αυτά, η συνέχεια κάθε άλλο παρά πανηγυρική θα αποδεικνυόταν.

Οι περισσότεροι από τους εθελοντές κατατάχθηκαν στα σώματα του στρατού, ενώ πολύ λιγότεροι συμμετείχαν σε παραστρατιωτικά. Πολλοί προωθήθηκαν στην εμπόλεμη ζώνη και πήραν μέρος σε μάχες και έζησαν από κοντά την ήττα και την άτακτη υποχώρηση του ελληνικού στρατού, μετρώντας 2 νεκρούς και 17 τραυματίες. Σύμφωνα με τα λόγια ενός συμμετέχοντα στην υποχώρηση της Λάρισας: «Από της αφίξεώς μας εις Λάρισσαν (…) εγκατελείφθημεν υπό των αξιωματικών, και έκαστος στρατιώτης επήγαινεν όπου ήθελεν».[5] Οι εφημερίδες, βέβαια, της Κύπρου, που είχαν συμβάλει τα μάλα στην προπαγάνδιση του πολέμου που κατέληξε σε φιάσκο, αράδιαζαν άρθρα που εκθείαζαν τη γενναιότητα των εθελοντών ακόμα και στην υποχώρηση.

Με το τέλος του πολέμου, τους περισσότερους εθελοντές τούς πάρκαραν σε στρατοπεδευμένες μονάδες στη Φθιώτιδα, έως ότου κανονιστεί η επιστροφή τους. Η πολύμηνη αναμονή, ο ελλιπής εφοδιασμός κι οι συνθήκες υγιεινής που οδήγησαν δύο από αυτούς σε θάνατο, έκαναν τους περισσότερους να αντιλαμβάνονται την όλη κατάσταση όχι απλώς ως ήττα αλλά ως ξεφτιλίκι. Με την επιστροφή τους, όταν περιέγραφαν με τα χειρότερα λόγια την εμπειρία τους και την κατάσταση του ελληνικού στρατού, καταγγέλθηκαν από τους ίδιους που διέδιδαν τα παραμύθια μεγαλείου ως ριψάσπιδες και ψεύτες και παρακινήθηκαν να αυτολογοκριθούν:

> Απαιτείται προσοχή εις πάντα λόγον, όστις θα εξέρχεται του στόματός τους. Όσα υπέστησαν εις ατυχή και όλως απροσχεδιάστω πολέμω δεν πρέπει να τα γενικεύωσι και να νομίζουν εν τι απλότητί των ότι τα πάντα εν τω ελευθέρω κράτει ευρίσκονται εις παρόμοιαν θέσιν. (…) ούτε εν ημίν πρέπει να εμφιλοχωρήση η απελπισία, ούτε δι' άφρονων λόγων να σκορπίζωμεν αυτήν μεταξύ ανθρώπων μη δυναμένων να εννοήσωσι και να κρίνωσι καλώς τα πράγματα.[6]

Αν και η Ε.Ε. έγινε ο αποδιοπομπαίος τράγος στην Ελλάδα, οι ελληνοκυπριακές εφημερίδες απέφυγαν οποιοδήποτε σκληρό σχόλιο, αφού εμπλέκονταν άμεσα. Η εσωτερική γκρίνια βέβαια ήταν αναπόφευκτη, σε σημείο που η ηγεσία της Ε.Ε. απέστειλε επιστολή στους Κύπριους εταίρους βεβαιώνοντας

Ο Νεοκλής Καζάζης, πρόεδρος του Ελληνισμού. Η καριέρα του λαμπρή σαν του ανταγωνιστή του Λάμπρου. Από φοιτητής της Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, εξελίχθηκε σε καθηγητή και Πρύτανη. Εκτός από ακάματος υπερασπιστής του εθνικισμού και του αλυτρωτισμού, διετέλεσε κατά καιρούς: διευθυντής των Ταχυδρομείων, διευθυντής σε διάφορα τμήματα του υπουργείου Εσωτερικών, βασιλικός επίτροπος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος και βουλευτής.

«ΕΙΝΑΙ ΤΙ ΑΝΕΞΗΓΗΤΟΝ, ΕΙΝΑΙ ΤΙ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ»

Στο σύνολο των εθελοντών υπήρχαν θερμόαιμοι νεαροί αστικής καταγωγής, δόκιμοι κληρικοί και μοναχοί, πρώην φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέχρι και μαθητές του Παγκύπριου Γυμνασίου. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτοί. Πολλοί από τους εθελοντές προέρχονταν από αγροτικές περιοχές και τα λιγότερο ευκατάστατα στρώματα του πληθυσμού, όπου η προπαγάνδα περί των δίκιων του ελληνισμού δεν είχε εξαπλωθεί τόσο ακόμα. Η εφημερίδα *Σάλπιγξ* δήλωνε την απορία της:

> Ομολογούμεν ότι δεν ανεμένομεν από ανθρώπους αμαθείς τηλικαύτην πατριωτισμού δήλωσιν και τοσαύτην υπέρ της πατρίδος αυταπάρνησιν. Ότι βλέπομεν σήμερον είναι θαύμα, είναι τι ανεξήγητον, είναι τι μυστήριον.

Μπορεί αυτό να παραξένευε τους εκδότες που ήξεραν τα όρια της προπαγάνδας τους, αλλά έχει την απάντησή του αν σκεφτεί κανείς τις συνθήκες που επικρατούσαν στην αγροτική κοινωνία. Οι νεαροί Κύπριοι που ήταν υποχρεωμένοι να δουλεύουν σκληρά τη γη μαζί με όλη την οικογένεια χωρίς καμιά ελπίδα διαφυγής, είδαν στην εθελοντική τους κατάταξη μια διέξοδο. Ειδικά για τα μη πρωτότοκα αρσενικά τέκνα που δεν είχαν να περιμένουν πολλά από την κληρονομιά της γης, το ταξίδι στην Αθήνα με τα έξοδα πληρωμένα, πλαισιωμένο ίσως με αυταπάτες ηρωισμού, φάνταζε ως μια δελεαστική εναλλακτική στην καθημερινότητα της τσάπας χωρίς μέλλον. Ο Παπαπολυβίου περιγράφει γλαφυρά πως πάρα πολλοί νεαροί συνοδεύονταν από ολόκληρη την οικογένεια, η οποία προσπαθούσε να τους μεταπείσει ακόμα κι όταν επιβιβάζονταν στα ατμόπλοια.

> Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες ότι αρκετοί εθελοντές άλλαξαν γνώμη την ύστατη ώρα, ύστερα από απειλές, παρακλήσεις, θρήνους, ή ακόμη, και από υποσχέσεις για προνομιακή αντιμετώπιση στην διανομή της πατρικής κληρονομιάς.[7]

Ο ίδιος αναφέρει ότι «με την πάροδο των ημερών και τις απανωτές αρνητικές εξελίξεις, εμφανίστηκαν και περιπτώσεις εθελοντών που επέστρεψαν στο νησί, χωρίς να έχουν παρουσιαστεί στο στρατό». Συνεχίζει, δε, παραθέτοντας το εξής καυστικό σχόλιο της εφημερίδας *Σάλπιγξ*: «Ενόμισαν φαίνεται αυτοί ότι θα εύρισκον εκεί αμέσως εργασίαν και πόρον ζωής και δι΄αυτό επήγαν».[8]

Ο ιδρυτής του Εθνικού Παμφοιτητικού Συλλόγου, Δημήτρης Σφαέλλος, έβγαζε τα προς το ζην από τη βιομηχανία που είχε με τα αδέλφια του. Κατά τα άλλα, ασχολούνταν με την προώθηση του φασισμού. Από στέλεχος της Οργάνωσης Ελλήνων Εθνικιστών εξελίχθηκε σε πρόεδρο της ΕΕΕ στην Αθήνα. Η φασιστική δράση συνεχίστηκε έως και τη μεταπολίτευση. Το 1946 με την πολιτική ομάδα ΕΜΠΡΟΣ και την Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων, το 1976 με τον Πατριωτικό Σύνδεσμο Αθηνών «Ιωάννης Καποδίστριας» και το 1977 με την εθνικιστική ΕΝΕΚ.

ότι «στο ζήτημα της εισβολής των αντάρτικων σωμάτων στη Μακεδονία δεν ήταν αυτόβουλη αλλά, αντίθετα, είχε προηγηθεί συνεννόηση και σχετικές εντολές της ελληνικής κυβέρνησης».[9]

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 2ο. ΤΟ ΕΝΩΤΙΚΟ «ΚΙΝΗΜΑ» ΜΕΤΑΚΟΜΙΖΕΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Στο δεύτερο παράδειγμα θα περιγράψουμε το πώς στις αρχές της δεκαετίας του '30 η Αθήνα, από το αόρατο «εθνικό κέντρο» έγινε, για κάποιο διάστημα, και το γεωγραφικό επίκεντρο όπου εξελισσόταν η αδιάκοπη προσπάθεια προσάρτησης της Κύπρου.

Από τις αρχές της Αγγλοκρατίας στην Κύπρο και έως και τη δεκαετία του ΄20, οι όποιες κινήσεις για την ένωση είχαν επίκεντρο το ίδιο το νησί· πάντα βέβαια, υπό την υπόρρητη αρωγή του ελληνικού κράτους -του «εθνικού κέντρου»- το οποίο επισήμως διατηρούσε την αρχή της μη ανάμειξης. Έτσι, οι λίγες κυπριακές οργανώσεις που υπήρχαν έως τότε στην Ελλάδα είχαν ως επίσημο μέλημα την αλληλεγγύη στον «αγωνιζόμενο κυπριακό λαό» και τη στήριξη των εδώ Κυπρίων.

Κάτι που άλλαξε τη δεκαετία του ΄30. Ήδη από το 1930, καθώς η αντιπαράθεση της ελληνοκυπριακής ελίτ με τη βρετανική κυβέρνηση του νησιού εντεινόταν όλο και περισσότερο, στην Ελλάδα είχαν συγκροτηθεί κυπριακές οργανώσεις με σκοπό να δημιουργήσουν έναν δεύτερο πόλο πίεσης. Έτσι, όταν μετά τα Οκτωβριανά του 1931, η απάντηση της βρετανικής κυβέρνησης έθεσε σχεδόν σε αχρηστία το ενωτικό κίνημα στην Κύπρο,[10] η επιτακτική μεταφορά του στη «μητέρα πατρίδα» δεν έγινε εν κενώ.

Τα Οκτωβριανά συνέβησαν την εποχή που εντός των ελληνικών συνόρων το κράτος και τα αφεντικά έδειχναν τα δόντια τους απέναντι σε ένα άκρως επιθετικό προλεταριάτο. Οι φασιστικές και παρακρατικές οργανώσεις άνθιζαν κι οι κρατικοί μηχανισμοί διαχέονταν όλο και πιο βαθιά στην κοινωνία, χτίζοντας έναν συμπαγή εθνικ(ιστικ)ό κορμό. Κι ενώ ο ταξικός πόλεμος μαινόταν, ήταν προφανές ότι ζητήματα εξωτερικής πολιτικής σαν το κυπριακό δεν μπορούσαν να αφεθούν στην τύχη. Έτσι, οι ίδιοι άνθρωποι που πρωτοστατούσαν στην καταπολέμηση του εσωτερικού εχθρού ανέλαβαν και την αναδιοργάνωση του ενωτικού «κινήματος» εντός των συνόρων.

Ήδη από τις επόμενες μέρες των Οκτωβριανών, στην Ελλάδα κινητοποιήθηκαν οι απαραίτητοι μηχανισμοί. Εφημερίδες όπως η *Εστία* των Αδελφών Κύρου και η *Πρωία* των αδελφών Πεσμαζόγλου και του «Μεναλοχιτώνα» Αλέξανδρου Γιάναρου, άρχισαν την παραγωγή εμπρηστικών και καταγγελτικών άρθρων ενάντια στους Βρετανούς, αλλά και την ενδοτικότητα της βενιζελικής κυβέρνησης. Ο δήμαρχος της Αθήνας Σπύρος Μερκούρης,[11] το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών και ο Εθνικός Παμφοιτητικός Σύλλογος[12] έκαναν έκκληση στους αντίστοιχους λονδρέζικους θεσμούς για «ηθική στήριξη του κυπριακού αγώνα». Παράλληλα συστάθηκε, από πρωτοκλασάτα στελέχη του κρατικού μηχανισμού η Κεντρική επί του Κυπριακού Επιτροπή, η οποία θα αναλάμβανε τον συντονισμό του ενωτικού «κινήματος».[13]

Στα πλαίσια αυτά, από τα τέλη του ΄31 και για την επόμενη πενταετία το ελληνικό κράτος υπήρξε ακούραστος αρωγός των κυπριακών οργανώσεων που πλήθυναν κι επέδειξαν πολύ μεγάλη ενεργητικότητα, υιοθετώντας ως βασικό, αν όχι μοναδικό, στόχο την προώθηση της ένωσης. Πέραν του οργανωτικού ρόλου της Κεντρικής Επιτροπής, πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιζαν οι προϋπάρχουσες του ΄31 οργανώσεις, Κυπριακή Αδελφότητα με ηγέτη τον Αχιλλέα Κύρου και Κυπριακή Φοιτητική Νεολαία με ηγέτη τον Ιωάννη Ιωαννίδη.[14] Οι βασικές τους δραστηριότητες ήταν η οργάνωση συγκεντρώσεων με κύριους συμμετέχοντες τους Κύπριους φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών και τους φασίστες φίλους τους που συνήθως είχαν και «συγκρουσιακά» χάπενιγκς, η συχνή τέλεση δεήσεων για τους νεκρούς των Οκτωβριανών, στις οποίες παρευρισκόταν η ελίτ του πολιτικού κόσμου όπως ο Πλαστήρας, ο Τσαλδάρης, ο Σπ. Τρικούπης, κ.ά., καθώς κι η προπαγάνδιση της ένωσης στα διεθνή μέσα. Σε όλα αυτά είχαν πάντα στήριξη από τα διάφορα εθνικιστικά σωματεία και τους φασιστικούς συλλόγους.

Άτυπη έναρξη των κινητοποιήσεων ήταν το πρώτο «μνημόσυνο για τους πεσόντες Κύπριους», όπου έκανε την εμφάνισή του ένα άκρως αντιπροσωπευτικό σώμα των θεσμών που εμπλέκονταν με το ζήτημα. «Παρέστησαν μέλη της Κεντρικής επί του Κυπριακού Επιτροπής, πολιτικοί και βουλευτές, οι πρόεδροι διαφόρων κοινοτήτων της Αττικής, καθηγητές του Πανεπιστημίου, αντιπρόσωποι οργανώσεων, σωματείων και συλλόγων». Η σύνθεση ήταν ενδεικτική: το Πανεπιστήμιο Αθηνών ήταν ο πρώτος και πιο σημαντικός κρατικός θεσμός που ασχολήθηκε με την Κύπρο, ήδη από την ίδρυσή του. Τα σωματεία ήταν τα εθνικιστικά εργατικά κι επαγγελματικά σωματεία που είχαν συγκροτηθεί σε αντιπαράθεση με τα επικρατούντα αριστερά σωματεία. Όσο για τους συλλόγους, χαρακτηριστικά δείγματα ήταν ο ακάματος προωθητής του αλυτρωτισμού Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, η Κοινή Επιτροπεία Αλύτρωτων και η Δωδεκανησιακή Νεολαία Αθηνών. Την ίδια μέρα, στη Θεσσαλονίκη, η Πανελλήνιος Ένωσις Υπαξιωματικών Παλαιών Πολεμιστών οργάνωσε συγκέντρωση εθνικιστικών σωματείων τα οποία αποφάσισαν να καταρτίσουν εθελοντικά σώματα (προφανώς για την ένοπλη απελευθέρωση της Κύπρου), ενώ η Εθνική Ένωσις Ελλάς «αποφάσισε τη διοργά-

ΟΙ ΚΥΠΡΙΑΚΕΣ (ΚΑΙ ΟΛΙΓΟΝ ΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ) ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Μια ματιά στη σύνθεση των σημαντικότερων οργανώσεων που ενεπλάκησαν, καταδεικνύει ότι τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούσαν στην καταπολέμηση του εσωτερικού εχθρού αναλάμβαναν και τις ανεπίσημες δράσεις της εξωτερικής πολιτικής.

Κεντρική επί του Κυπριακού Επιτροπή. Ήταν 45μελής και αποτελούνταν αποκλειστικά από «κορυφαία ονόματα της ελληνικής κοινωνίας», μεταξύ των οποίων: ο πολιτικός κι ιδρυτής της Γενικής Τράπεζας Σπύρος Λοβέρδος, ο πολιτικός και μετέπειτα πρωθυπουργός Ιωάννης Θεοτόκης, ο πολιτικός Αλέξανδρος Κανάρης, ο πολιτικός κι ιδρυτής της Ένωσης Ελλήνων Φασιστών Θεόδωρος Υψηλάντης, ο υποδιοικητής της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος Αλέξανδρος Κορυζής, καθώς κι ο μετέπειτα δικτάτορας Ιωάννης Μεταξάς. Επικεφαλής και πρόεδρός της ήταν ο ναύαρχος (και πρώην πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας) Παύλος Κουντουριώτης και Γραμματέας της ο πολιτικός Φίλιππος Δραγούμης. Όλοι οι προαναφερθέντες είχαν αποφοιτήσει είτε από στρατιωτικές σχολές ή από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η επιτροπή συστάθηκε αμέσως μετά τα Οκτωβριανά με επίσημο σκοπό «τη διαφώτιση της διεθνούς κοινής γνώμης», αλλά η βασική της λειτουργία ήταν ο συντονισμός του ενωτικού αγώνα στην Ελλάδα. Στα πλαίσια αυτά είχε στενές επαφές και χρηματοδοτούσε όλες τις εγχώριες κυπριακές οργανώσεις.

Κυπριακή Αδελφότητα. Οι ρίζες της πάνε πίσω στο 1890, καθώς ήταν η μετεξέλιξη του πρώτου εν Ελλάδι κυπριακού σωματείου Ζήνων, το οποίο ίδρυσε ο απόφοιτος του Παν. Αθηνών, δικηγόρος, εκδότης, πολιτικός κι ιδρυτής της Παντείου, Γεώργιος Φραγκούδης. Η οργάνωση δεν φαίνεται να είχε ιδιαίτερη δραστηριότητα έως τη δεκαετία του ΄30. Ο Αχιλλέας Κύρου που πρωτοαναφέρεται ως πρόεδρός της το 1927, την περιέγραφε ως «σωματείον φιλήσυχον (…) σπανίως εμφανιζόμενον δημόσια» που αποσκοπούσε αποκλειστικά «εις την εξυπηρέτησιν των συμφερόντων των πολλών εκατοντάδων Κυπρίων (…)». Φαίνεται πάντως πως η Κυπριακή Αδελφότητα για πολλά χρόνια είχε όντως ως βασική της λειτουργία την οικονομική στήριξη των Κυπρίων και ως τέτοια είχε πλαισιωθεί από εκατοντάδες μέλη. Η αλλαγή πλεύσης το 1931 την οδήγησε να μείνει με 200 μέλη το 1934.

Κυπριακή Φοιτητική Νεολαία. Ιδρύθηκε στα τέλη του 1930 από Ελληνοκυπρίους φοιτητές στην Ελλάδα ως μια κίνηση στήριξης στην κυπριακή Εθνική Οργάνωση που τότε πρωτοστατούσε στην ενωτική κίνηση στην Κύπρο. Ήδη πριν τα Οκτωβριανά ήταν ενερ-

γητικότατη, οργανώνοντας διαμαρτυρίες και αποστέλλοντας πλήθος ψηφισμάτων υπέρ της ένωσης. Δεν ξέρουμε ποιοι ήταν οι ιδρυτές της, αλλά ένας από τους πρωτεργάτες στις πρώτες δράσεις ήταν ο Κυριάκος Καραμάνος, ο οποίος το 1934 συμμετείχε στην ίδρυση του φασιστικού εκδοτικού οίκου Νέα Γενιά με τους ακραιφνείς ναζιστές Σίτσα Καραϊσκάκη κι Ευάγγελο Κυριάκη. Από το 1932 και μετά πρόεδρός της ήταν ο τελειόφοιτος της ιατρικής Μάριος Τριτοφτίδης, ο οποίος το 1954 άνοιξε την πρώτη γυναικολογική κλινική στην Κύπρο. Ουσιαστικός της ηγέτης όμως ήταν ο διευθυντής του Παίδων Ιωάννης Χατζηπαύλου Ιωαννίδης, για τον οποίο έχουμε μιλήσει στο προηγούμενο τεύχος.

νωση συγκεντρώσεων και διανομή προκηρύξεων, αλλά και μποϋκοτάζ των αγγλικών προϊόντων».[15] Τις επόμενες μέρες συνεχίστηκαν οι κινητοποιήσεις με ολιγόλεπτα κλεισίματα καταστημάτων και διακοπές της κυκλοφορίας και με «μικροσυμπλοκές των εθνικόφρονων φοιτητών» με την αστυνομία.

Καθώς το ελληνικό κράτος είχε αμολήσει από πολιτικούς έως παρακρατικούς στον «αγώνα υπέρ της ένωσης», άρχισαν να εμπλέκονται κι οι εξόριστοι των Οκτωβριανών, οι οποίοι, αν και είχαν απελαθεί στο Λονδίνο, σταδιακά επέστρεψαν στην Ελλάδα με την έμπρακτη βοήθεια της κυβέρνησης, η οποία είχε ρητά δεσμευτεί στους Βρετανούς να μην τους επιτρέψει την είσοδο.[16] Οι εξόριστοι, οι οποίοι τύγχανε να είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία μέλη της ελληνοκυπριακής πολιτικής ελίτ -μητροπολίτες, πολιτικοί, βουλευτές, δικηγόροι και επιχειρηματίες- πέραν του μεγάλου συμβολικού ρόλου που είχαν αποκτήσει, συμμετείχαν ενεργά στις κινήσεις που προωθούνταν από όλον αυτόν τον συρφετό του βαθέος κράτους.

Έως το 1933 είχε σχηματιστεί ένας δεύτερος, ανταγωνιστικός, πόλος που διεκδικούσε τα ηνία του «αγώνα». Ηγέτης του ήταν ο μητροπολίτης Κυρηνείας Μακάριος τον οποίο πλαισίωναν οι (πρώην) συνεξόριστοί του, Σ. Λοϊζίδης, Θ. Τσαγγαρίδης και Θ. Κολοκασίδης. Καθώς όμως η ενωτική κίνηση είχε αρχίσει να χάνει τη δυναμική των πρώτων χρόνων, ο ανταγωνισμός κατέληξε σε μια άτυπη συνεννόηση. Στα τέλη του 1933 ιδρύθηκε από τον Μακάριο το Κυπριακό Εθνικό Γραφείο με Γραμματέα τον Λοϊζίδη, το οποίο με τις ευλογίες της Κεντρικής επί του Κυπριακού Επιτροπής, ανέλαβε επισήμως την οργάνωση της ενωτικής κίνησης. Η ίδια η Επιτροπή πέρασε στα παρασκήνια από όπου συνέχισε να χρηματοδοτεί τις οργανώσεις.

Η υποβάθμιση όλης αυτής της κίνησης ήλθε από το ελληνικό κράτος που προηγουμένως την είχε οργανώσει. Το 1936, με την επιβολή της δικτατορίας, ο Μεταξάς (μέλος ο ίδιος της Κεντρικής Επιτροπής) έδωσε τέλος σε όλες τις εμφανείς αλυτρωτικές κινήσεις και τα σχετικά δημοσιεύματα, τόσο για την Κύπρο, όσο και για τη λεγόμενη Β. Ήπειρο και τα Δωδεκάνησα. Όσο παράδοξο κι αν φαίνεται, υπήρχε λόγος και μάλιστα σοβαρότατος. Το ελληνικό κράτος ήξερε ήδη από το ΄35 ότι ο πόλεμος είναι προ των πυλών. Ήξερε επίσης ότι σε αυτόν τον πόλεμο ο βασικός του εχθρός θα είναι η Ιταλία κι η μόνη επιλογή θα είναι η συμμαχία με τη Βρετανία. Τέλος, ήξερε ότι για να υπάρχει πιθανότητα επιτυχίας έπρεπε να κλείσει το ζήτημα του εσωτερικού εχθρού. Έχοντας αυτές τις λεπτές ισορροπίες να διαχειριστεί στην προετοιμασία του, τα αλυτρωτικά παιχνίδια ήταν άκαιρες παρεκκλίσεις που μπορούσαν να αναβληθούν για ευνοϊκότερους καιρούς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σε αυτή τη σειρά κειμένων υποστηρίξαμε ότι η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα είχε πρωταγωνιστή το ελληνικό κράτος. Αλλά όχι μόνο. Υποστηρίξαμε ότι η ελληνική συνείδηση των Ελληνοκυπρίων, η περίφημη προαιώνια «ελληνικότητα», χτίστηκε λιθαράκι λιθαράκι από το ίδιο κράτος κι ήταν η θεμελιώδης πράξη πάνω στην οποία αναπτύχθηκε το ζήτημα της προσάρτησης. Ότι η «ελληνοποίηση» κατοίκων και γης αγκαλιάστηκε και προωθήθηκε από την αναδυόμενη αστική τάξη της Κύπρου που ταύτισε τα συμφέροντά της με τις φιλοδοξίες του ελληνικού κράτους σε τέτοιο βαθμό, ώστε αρκετά μέλη της ενσωματώνονταν τακτικά στην ελληνική κοινωνία· συνήθως στελεχώνοντας τους επίσημους κι ανεπίσημους μηχανισμούς του κράτους. Τέλος, ότι το ελληνικό κράτος, παρ' όλη την «αρχή της μη ανάμειξης» που πούλαγε στους Άγγλους και τον υπόλοιπο κόσμο, ποτέ δεν σταμάτησε να στοχεύει στην ένωση και να δολοπλοκεί και να κατευθύνει προς αυτόν το στόχο. Όποτε έκρινε πως ήταν αναγκαίο, όπως στις περιπτώσεις που αναφέραμε, έβγαινε από τα παρασκήνια κι εμφανέστατα ενεργούσε ως αυτό που ακριβώς ήταν: το «εθνικό κέντρο».

Ο νεαρός πρόεδρος της Κυπριακής Φοιτητικής Νεολαίας, Μάριος Τριτοφτίδης μαζί με άλλους κομψούς αγωνιστές και συμφοιτητές του στην Ιατρική Σχολή.

1. Παπαγεωργίου Θωμάς, Η κυπριακή ενωτική κίνηση στην Αθήνα, 1931-1940. Οι βρετανικές αντιδράσεις και η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων, διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2014, σελ. 261.

2. Ο Ελληνισμός είχε παίξει σημαντικό ρόλο στην κρητική επανάσταση του 1896. Είχε μάλιστα χρηματοδοτήσει αποστολή εθελοντικής φάλαγγας 112 ατόμων στην Κρήτη (εκ των οποίων 8 ήταν Κύπριοι φοιτητές στο γνωστό πανεπιστήμιο). Εντούτοις, στον επικείμενο ελληνοτουρκικό πόλεμο δεν έπαιξε τον πρώτο ρόλο, καθώς ο Καζάζης, που ήταν σε άμεσο ανταγωνισμό με τον Σπ. Λάμπρο, προέκρινε την αναμονή. Οπότε, στην Κύπρο, πρωτοκαθεδρία είχε η Ε.Ε.

3. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Φαεινόν Σημείον ατυχούς πολέμου: η συμμετοχή της Κύπρου στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία 2001, σελ. 100-101.

4. Η αναχώρηση γινόταν με ναυλωμένα ατμόπλοια που ανήκαν σε εταιρείες ελληνοκυπριακών, αλλά και ρωσικών συμφερόντων. Τα ναύλα είχαν μειωθεί κατά 50% και το μεγαλύτερο μέρος τους καλύφθηκε από τους εράνους που διεξάγονταν σε κάθε πόλη και χωριό, καθώς και από διάφορες δωρεές (π.χ. η «Κρητική Επιτροπή» που είχε συσταθεί για να συμπαρασταθεί στους Κρήτες πρόσφυγες του τουρκοκρητικού πολέμου του προηγούμενου έτους, εξέδωσε 300 δωρεάν εισιτήρια). Ό.π., σελ. 223, 224, 231, 233.

5. Τα γεγονότα αυτά περιγράφει ο εθελοντής Κλεόβουλος Μυριανθόπουλος. Η μόνη επιθετική κίνηση που αναφέρεται είναι σε ένα περιβόλι με σκόρδα γιατί τους είχε κόψει η λόρδα. Παρατίθεται στο Πέτρος Παπαπολυβίου, *Φαεινόν σημείον…*, ό.π., σελ. 248-249.

6. Ό.π., σελ. 262, 266.

7. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Φαεινόν σημείον…*, ό.π., σελ. 240.

8. Ό.π., σελ. 234.

9. Ό.π., σελ. 112. Αυτή ήταν η πάγια θέση της ΕΕ γι' αυτό το ζήτημα. Παρ' όλη την υποκριτική κατακραυγή των εφημερίδων που έψαχναν για αποδιοπομπαίο τράγο, οι επίσημοι κρατικοί θεσμοί ποτέ δεν τη διέψευσαν κι επιπλέον όχι μόνο δεν υπήρξε καμία δίωξη αλλά τα μέλη της συνέχισαν να έχουν τις θέσεις που είχαν.

10. Μετά τα Οκτωβριανά και την πυρπόληση του Κυβερνείου, η βρετανική κυβέρνηση απάντησε με εκτεταμένες αστυνομικές και στρατιωτικές επιχειρήσεις. Τα ηγετικά στελέχη των ενωτικών οργανώσεων εξορίστηκαν κυρίως στο Λονδίνο ή εκτοπίστηκαν σε απόμακρα χωριά του νησιού. Ακολούθησε η διάλυση του Νομοθετικού Συμβουλίου κι αυστηροί νόμοι που, μεταξύ άλλων, περιόρισαν την ελευθερία του Τύπου, τον έλεγχο των Ελληνοκυπρίων στην εκπαίδευση και τη συμμετοχή τους στη δημόσια διοίκηση και απέτρεψαν την αθρόα εισροή δικηγόρων και νομικών από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αυτή η περίοδος σκληρής διακυβέρνησης κράτησε έως το 1939 κι ονομάστηκε Παλμεροκρατία, από το όνομα του Κυβερνήτη.

11. Παππούς της σοσιαλίστριας Μελίνας και πατέρας του εθνικοσοσιαλιστή Γιώργου Μερκούρη.

12. Ο Εθνικός Παμφοιτητικός Σύλλογος ιδρύθηκε το 1929 από τον φασίστα Δημήτρη Σφαέλλο. Ήταν, πιθανότατα, η ανάπτυξη σε εθνική κλίμακα, της Εθνικής Παμφοιτητικής Ένωσης Θεσσαλονίκης (ΕΠΕ) που με τη σειρά της ήταν η φοιτητική παράταξη της ΕΕΕ.

13. Όλα τα παραπάνω αναφέρονται στο Παπαγεωργίου Θωμάς, *Η κυπριακή ενωτική κίνηση…*, ό.π., σελ. 67-94, 129-198 και 261-294. Από εκεί αντλούνται κι όλες οι πληροφορίες που παρατίθενται για τις υπόλοιπες οργανώσεις, εκτός από περιπτώσεις όπου αναγράφεται η διαφορετική πηγή.

14. Θυμίζουμε ότι τόσο ο Κύρου, όσο και ο Ιωαννίδης συμμετείχαν στην βραχύβια ΚΑΡΗ. Δες «Εισαγόμενοι (παρα)κρατικοί στην κοιτίδα του πολιτισμού - Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, μέρος 4ο», Antifa #65, Μάης 2019.

15. Κι οι δύο πρωτοβουλίες είχαν το αναμενόμενο άδοξο τέλος. Από τη μία, η όποια πρόθεση του ελληνικού κράτους να στείλει όπλα και παραστρατιωτικούς σε αγγλική αποικία αποτρεπόταν από τη στενή παρακολούθηση των Βρετανών και τις συνεχείς αναφορές και πιέσεις, ακόμα κι απευθείας στον πρωθυπουργό. Τέτοια ακριβώς ήταν κι η περίπτωση της ΚΑΡΗ. Από την άλλη, οι Έλληνες εμποροβιομήχανοι έκριναν ότι το μποϋκοτάζ ήταν σαφώς ενάντια στα συμφέροντά τους. Παρ' όλα αυτά, τέτοιες κινήσεις ήταν ενδεικτικές για το κλίμα που εντέχνως δημιουργούνταν και που προσέφερε ένα ισχυρό χαρτί στην ελληνική κυβέρνηση και το υπ.Εξ. για τις διαπραγματεύσεις τους με τους Βρετανούς.

16. Για παράδειγμα, ο Θεοφάνης Τσαγγαρίδης (αδελφός του αξιωματικού του ελληνικού στρατού Ιωάννη Τσαγγαρίδη) πήγε από το Λονδίνο στο Παρίσι όπου συνάντησε τον Σοφοκλή Βενιζέλο, ακόλουθο της ελληνικής πρεσβείας κι αδελφό του τότε πρωθυπουργού, ο οποίος μεσολάβησε στο υπ.Εξ. για να μπορέσει ο εξόριστος να μπει στην Ελλάδα χωρίς διαβατήριο, γεγονός που επετεύχθη με τη βοήθεια κάποιου Λαμπρινόπουλου, αξιωματικού της Αστυνομίας. Λίγο μετά την αφιξή του, ο Τσαγγαρίδης ανενόχλητος έπιασε δουλειά στην Τράπεζα της Ελλάδος.